

Kako predavači mogu da podrže edukaciju o građanskom vaspitanju i ljudskim pravima: okvir za razvoj sposobnosti

Peter Brett, Pascale Mompoin-Gaillard i Maria Helena Salema

**Doprineli: Virgílio Meira Soares, Vedrana Spajic-
Vrkas̃, Sulev Valdmaa i Ulrike Wolff-Jontofsohn**

Uredila Sarah Keating-Chetwynd

Mišljenja izneta u ovom radu odgovornost su autora i ne moraju da predstavljaju zvaničan stav Saveta Evrope.

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove publikacije se ne može prevoditi, reprodukovati ili preneti, u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvom, elektronskim putem (CD-om, intrenetom, itd.) ili mehaničkim putem, uključujući fotokopiranje, snimanje ili bilo koji sistemom čuvanja i vraćanja informacija, bez prethodne pismene dozvole Odeljenja za Javno informisanje i publikacije, i Odeljenja za komunikaciju i istraživanje (F-67075 Strasbourg Cedex or publishing@coe.int).

Dizajn omota: Odeljenje za izradu dokumenata i publikacija (SPDP), Savet Evrope
Postavka:
Ogham/Mourreau

Izdavašvo Saveta Evrope
[Http://Book.Coe.Int](http://Book.Coe.Int)
F-67075 Strasbourg Cedex

ISBN 978-92-871-6555-8
© Council of Europe, March 2009
Štampano u Belgiji

Sadržaj

Izvršni pregled	5
Zahvalnice	7
1. Predgovor	9
2. Uvod	13
3. Pregled sposobnosti i sveukupnog dokumenta.	17
4. Skup A: GV/ELjP znanje i razumevanje.	21
5. Skup B: aktivnosti podučavanja i učenja koja razvijaju GV/ELjP u učionici i školi	33
6. Skup C: aktivnosti podučavanja i učenja koje razvijaju GV/ELjP kroz partnerstva i uključenost zajednice.	47
7. Skup D: primena i procenjivanje participativnih pristupa GV/ELjP	59
8. Resursi za druge zainteresovane strane	69
9. Zaključak	75
10. Dodatak	77
11. Reference i izvori.	81

Izvršni pregled

U kontekstu trenutne faze Programa učenja i razvojne demokratije za sve Saveta Evrope (GV/ELjP) (2006-09), ova publikacija je odgovor na ključne ciljeve jačanja “kapaciteta za obuku predavača i razvoj unutar i unakrs zemalja članica i u obrazovanju i u partnerstvu sa onim u civilnom društvu, naročito između zajednica i nevladinih organizacija”.

Uloga predavača u promovisanju demokratskih vrednosti kroz aktivno, participativno predavanje se uveliko ceni. Sa pojavom novih socijalnih trendova, povećane nezavisnosti, i promenama u lokalnoj zajednici i u globali, uspeh edukacije za demokratsko društvo (EDC) i edukacije o ljudskim pravima (HRE) umnogome zavisi na obrazovni kadar i predavače.

Ova publikacija predstavlja jezgro nadležnosti koje definišu osnovne sposobnosti predavača u primeni GV/ELjP u učionicama, i kroz celu školu i šire u zajednici. Namenjen je za predavače u svim fazama obrazovanja (ne samo specijalista u GV/ELjP već i predavačima u svim predmetnim oblastima); kao i predavačima koji rade u visokim obrazovnim institucijama ili drugim ustanovama, i u pripreмноj obuci i obuci tokom rada.

Neke od 15. nadležnosti su predstavljene i grupisane u četiri progresivna skupa koje odgovaraju na pitanja i probleme predavača i obrazovnog osoblja a koje je obavezno ispuniti tokom primene GV/ELjP:

- poznavanje i razumevanje GV/ELjP;
- predavanje i aktivnosti učenja koje razvijaju GV/ELjP u učionici i školi (planiranje, vođenje časa, predavanje i procena);
- predavačke i aktivnosti učenja koje razvijaju GV/ELjP kroz partnerstvo i uključivanje zajednice (GV/ELjP u akciji);
- primena i procena participativnih pristupa GV/ELjP.

Svaki skup nadležnosti odgovara na jedno poglavlje, unutar kojeg su nadležnosti opisane detaljno i za koje su dati primeri. Čitalac će pronaći grafikone napretka za svaku nadležnost: ovi grafikoni imaju za cilj da pomognu predavačima i obrazovnom osoblju da odrede nivo shodno njihovoj profesionalnoj praksi, i tako identifikovati poboljšanja na koje se mogu fokusirati. Ostale zainteresovane strane će takođe pronaći resurse relevantne za praksu i primenu GV/ELjP: stvaraocе politika, direktore škola i visokoobrazovnih institucija.

Ova knjiga spaja bogat spektar materijala izrađenih od strane programa GV/ELjP Saveta Evrope u protekloj deceniji i istovremeno predstavlja dopunu trima drugih važnih publikacija Saveta Evrope u vezi GV/ELjP:

- *Priručnik obuke predavača za edukaciju o građanskom vaspitanju i edukaciji o ljudskim pravima* (Huddleston, T. (ed.), 2005), koji predstavlja preporuke za vlade i obrazovne organe o prepoznavanju potreba za sistematične i koordinirane pristupe za obuku predavača o GV/ELjP;
- *Demokratska uprava škola* (Backman, E. and Trafford, B., 2007), koja istražuje pitanja celokupne škole i uprave koje se odnose na GV/ELjP.
- *Priručnik obezbeđivanja kvaliteta za demokratsko građansko vaspitanje u školama* (Bîrzea, C. et al., 2005), koji je referentni dokument/priručnik koji primenjuje principe i procese obezbeđivanja kvaliteta za GV/ELjP.

Kako predavači mogu da podrže građansko vaspitanje i edukaciju o ljudskim pravima

Kroz započinjanje ovih aktivnosti i predloge iznete u ovoj publikaciji, nadamo se da će predavači biti ohrabreni da se bave – često teškim i kontroverznim- pitanjima GV/ELjP i da stvore okruženje koje uči i koje najbolje odgovara mladima da sutra postanu odgovorni, aktivni i angažovani građani.

Zahvalnice

Ovo postignuće je kulminacija zajedničkog rada, savetovanja i izrade tokom celogodišnjeg rada. Zbog toga je važno da se zahvalimo različitim akterima koji su doprineli ovom priručniku kao i na njihovim specifičnim ulogama.

Originalna grupa za izradu se sastala po prvi put u junu 2007. i sastojala se od Petera Brett, Virgílio Meira Soaresa, Marie Helene Saleme, Vedrane Spajic-Vrkas i Suleva Valdmaa.

Iako nije odlučeno ko bi bio glavni autor pri izradi, posle prve runde konsultacija grupa je imenovao Petera Bretta kako bi on imao glavnu ulogu pri nacrtu priručnika. On je zbog toga imao odgovornost za izradu delova koji dole nisu pomenuti i imao je vodeću ulogu urednika tokom celog projekta.

Virgílio Meira Soares osigurao je usaglašenost sa visokoobrazovnim programom Saveta Evrope i izrađenih delova koje se odnose na visoko obrazovanje.

Maria Helena Salema izradila je Nadležnosti 5, 9, 13 i 14, i delimično odgovorna za različite delove priručnika i za teoretsku pozadinu kako bi se dalje istraživalo EDC i obrazovanje i razvoj predavača. Ona je bila tesno uključena u proces tokom cele godine.

Vedrana Spajic-Vrkas doprinela je sveukupnoj konceptualizaciji priručnika.

Sulev Valdmaa doprineo je Nadležnostima 1 i 8, i uspostavio je vezu sa programom obuke Pestalozzi Saveta Evrope za obrazovanje predavača na polju obrazovanja.

Septembra 2008, Ulrike Wolff-Jontofsohn pridružio se grupi stručnjaka i doprineo je odeljcima koji se odnose na visoko obrazovanje i pripravnčku obuku predavača.

Pascale Mompoin-Gaillard, prateći detaljnu konsultaciju sa EDC Pestalozzi u martu 2008, uredio je detaljno priručnik, i u smislu structure i dodatnog sadržaja.

Ólöf Ólafsdóttir, Šef odeljenja Saveta Evrope za školske i vanškolske aktivnosti, obezbedio je jaku osnovu za ljudska prava i jednakost polova u priručniku. Josef Huber podržao je razvoj priručnika kroz Pestalozzi program. Heather Courant i Sharon Lowey obezbedili su administrativnu u pozadini.

I, na kraju, trebam da se zahvalim koordinatorima EDC, Mreži jugoistočne Evrope EDC i neredovnoj savetničkoj grupi za obrazovanje za demokratsko društvo (ED-EDCHR) – naročito, njegovom predsedavajućem, Reinhild Otte, koji je obezbedio vrednu stalnu podršku i savetovanje.

Želeo bih da se zahvalim svim autorima i onima koji su doprineli. Bilo je zadovoljstvo biti odgovoran za ovaj project, ne samo zbog toga što verujem da će završni proizvod biti koristan, ali zbog toga što je sam proces bila bogata prilika da se radi sa odanim, iskusnim i kreativnim obrazovnim osobljem.

Sarah Keating-Chetwynd

*Urednik i vođa tima
Strazbur, decembar 2008.*

1. Predgovor

Naširoko je poznato da je uloga predavača u promovisanju demokratskog učenja kroz aktivne participativne pristupe od ključne važnosti. Uspeh obrazovanja za demokratsko društvo (EDC) i edukacija o ljudskim pravima (HRE) umnogome zavise od profesije predavanja.

To je nesumnjivo zbog čega ministri obrazovanja iz 47. zemlje članica Saveta Evrope, u njihovoj finalnoj Povelji o Glavnoj konferenciji evropskih ministara obrazovanja (Istanbul, maj 2007), navodi sposobnost građanstva kao jednu od pet sposobnosti za promovisanje demokratske culture i socijalne usklađenosti (ostale su: interkulturalne sposobnosti, višejezične sposobnosti, socijalna privrženost, izgled baziran na socijalnoj solidarnosti, i multi perspektivnost). Ovaj priručnik je odgovor na ovu ministarsku povelju i zbog toga ima velike koristi od političkog uticaja.

3. oktobra, 2008, Parlamentarna Skupština Saveta Evrope otišla je korak dalje usvajajući Preporuke 1849 (2008) za promovisanje kulture demokratije i ljudskih prava kroz obrazovanje predavača.¹

Skupština je između ostalog, preporučila da:

Odbor ministara poziva vlade i nadležne organe zemalja članica da obrate pažnju na iskustvo i ekspertizu Saveta Evrope u ovoj oblasti, i naročito na:

...

5.2. sposobnosti koje su zahtevane za promovisanje kulture demokratije i ljudskih prava u učionici trebaju se uvesti u kurikulum za obrazovanje predavača svih predmeta;

Unutar ovih političkih okvira, ovaj novi instrument treba se takođe posmatrati u širem kontekstu međuvladinog rada Saveta Evrope na EDC/HRE još od 1997. i kao odgovor na ključne ciljeve i objektivne trenutne faze rada Saveta Evrope na EDC/HRE – Učenje i razvojna demokratija za sve (2006-09) – da bi se ojačao kapacitet za svaku obuku predavača i razvoj unutar i unakrs zemalja članica i u partnerstvu sa onima u civilnom društvu, naročito zajednicama i nevladinim organizacijama.²

Često postoji jaz u mnogim evropskim zemljama između zvanične politike i retorike o EDC/HRE i prakse u školama.³ Istraživanje Eurydice zabeležilo je da, uprkos činjenice da je građansko obrazovanje postalo raširenije unutar školskog programa, samo nekoliko evropskih zemalja uključuje to kao element inicijalne edukacije predavača.⁴

Jedan od izazova koji je nedavno identifikovan jeste kapacitet da se “[razvije] efektivnija i sadržanija i pripravnicička obuka i obuka tokom rada”:

Sveukupna šema u region zapadne Evrope je ograničena, sporadična obuka predavača koja se odnosi na EDC/HRE sa većinom njenih opštih stvari u inicijalnoj obuci predavača i opcione u smislu pripravnicičke i obuke tokom rada. Ovo se ne slaže sa ključnom ulogom predavača u razvijanju efektivnih praksi EDC/HRE. Ovo podiže ozbiljna pitanja o sposobnosti i efektivnosti

1. Tekst usvojen od strane Skupštine 3. oktobra 2008 (36-to zasedanje).

2. Savet Evrope, Edukacija o građanskom vaspitanju i ljudskim pravima, *Programske aktivnosti (2006-2009)* “*Learning and living democracy for all*” DGIV/EDU/CAHCIT (2006) 5, 14 March 2006, 3.

3. Naval, Print and Iriate (2003) *Civic education in Spain: a critical review of policy*, (Online) *Journal of Social Science Education*; and Osler and Starkey (2005). See “References and resources” in Chapter 10.

4. Eurydice, *Citizenship education at school in Europe*, 2005.

predavača da promovišu aktivnije participativne pristupe pridružene sa reformama građanskog vaspitanja u mnogim zemljama.⁵

Ova publikacija donosi bogat spektar materijala koji su razvijeni od strane EDC Programa Saveta Evrope, i istovremeno je dopuna ostalim publikacijama i aktivnostima Saveta Evrope

:

- Obrazovanje predavača je od početka bio važan i imao je važno mesto u aktivnostima Saveta Evrope u obrazovnoj sferi, uključujući i razvoj i početak evropske godine građanskog obrazovanja (2005). Kao deo ovoga, Savet Evrope je izdao *Priručnik za obrazovanje o građanskom pravu i edukaciji o ljudskim pravima*,⁶ koji su dali preporuke vladama i obrazovnim vlastima u zemljama članicama kako bi oni prepoznali potrebu za sistematskim i koordiniranim pristupima obuke predavača u sferi EDC/HRE. Tekst je prikazao i opisao pristupe dobre prakse u pripravnčkoj obuci predavača. Zahtevao je dodatni rad kako bi se razvile ključne sposobnosti i za njih dali primeri građanskog prava i ljudskih prava za osnovnu edukaciju predavača a projekat na osnovu kojeg je ova publikacija bazirana predstavlja odgovor na taj rad:

da su oni (predavači) koji uvode i objašnjavaju nove koncepte i vrednosti za učenike, olakšavaju razvoj novih veština i sposobnosti, i stvaraju uslove koji im dozvoljavaju da primene ove veštine i sposobnosti u svakodnevnom životu kod kuće i u školi, i u lokalnoj zajednici.⁷

- rad autorske grupe je takođe predao dodatak na publikaciju *Demokratska uprava škola*,⁸ koji je istražio celokupna školska i pitanja uprave koje se odnose na EDC/HRE. Naš rad na sposobnostima ima nameru da se bavi potrebama individualnog predavača na nivou jednog razreda.

Mnogo pažnje daje se akademskim postignućima učenika, ali mi nesmemo da zaboravimo još jednu važnu ulogu obrazovanja: promovisanje vrednosti i socijalnih veština koje su preduslov za mirnu koegzistenciju u modernom globalizovanom društvu.⁹

- a “Studija o efikasnoj praksi u demokratskoj upravi u školama u Evropi”¹⁰ iznela je da su prilike za učešće učenika u školskoj upravi efektivnije ukoliko su tesno povezane sa predavanjem u formalnom školskom programu:

Kako bi izvukli potencijal za učenje u aktivnostima učešća, učenicima će trebati prilika da se kritički odraze na ono što uče i biti sposobni da vide “veću sliku” o tome kako se pitanja demokratske uprave u školi odnose na pitanja demokratske uprave širom sveta. Ono predlaže razvoj ne samo kritički reflektivnog okruženja unutar učionice, već takođe i prilika unutar učionice koje se odražavaju na standard ekonomske prakse unutar same škole i jezi i koncepte sa kojima se to razmatra.

- *Priručnik za obezbeđivanje kvaliteta edukacije o građanskom vaspitanju u školama*¹¹ je referentni dokument/priručnik koji primenjuje principe i procese obezbeđenog kvaliteta za GV/ELjP:

Da bi bila uspešna, škola mora da prigripi iste principe kao program GV.

5. Bîrzea, C. et al., *All European study on education for democratic citizenship policies*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2004.

6. Huddleston, T. (ed.), *Tool on teacher training for education for democratic citizenship and human rights education*, Council of Europe, Strasbourg, 2005.

7. Ibid., p. 15.

8. Backman, E. and Trafford, B., *Democratic governance of schools*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2007.

9. Ibid., p. 43.

10. Huddleston, T., *From student voice to shared responsibility: effective practice in democratic school governance in European schools*, Network of European Foundations and Council of Europe, 22 May 2007, p. 28.

11. Bîrzea, C. et al., *Tool for quality assurance of education for democratic citizenship in schools*, Council of Europe Publishing, Council of Europe, 2005.

Na kraju ovaj priručnik imao je koristi od serija konsultacija. U martu 2008, Pestalozzi program obuke za obrazovno osoblje i činioce u oblasti edukacije bio je sredstvo u podržavanju procesa razvoja ovih sposobnosti predavača. Ovaj priručnik bio je razmotren prateći konsultacije sa obrazovnim osobljem Pestalozzi mreže koji predstavljaju 14. evropske zemlje i započeo je da se isprobava u različitim nacionalnim kontekstima obuke kroz program u proleće i leto 2008.

Koordinatori GV, koji su se sreli u aprilu 2008. u Beču, su takode pružili savet kao i regionalne mreže u jugoistočnoj Evropi, u junu 2008, u Zagrebu, kao i mreža Baltika/Crnog Mora.

2. Uvod

2.1. Ciljevi priručnika i ciljne grupe

Specifični cilj ovog priručnika jeste da definiše i da primere na ključne sposobnosti predavača u GV/ELjP, i da se bavi potrebama pojedinačnih predavača na nivou razreda.

Predavači iz Hrvatske, Estonije, Engleske, Francuske, Nemačke i Portugalije radili su kao tim sa ciljem identifikovanja i definisanja ključnih sposobnosti u GV/ELjP. Oni su tada radili na razvijanju primera za prikazivanja kako se sposobnosti mogu preneti u različite postavke (potencijalno kroz 47. zemalja članica Saveta Evrope) za obrazovni kadar i predavače pošto razmišljaju da se bave i razvijaju pitanja u vezi GV/ELjP, sposobnosti, vrednosti i projekte aktivnog građanstva u njihovim razredima.

Ovaj priručnik namenjen je predavačima i obrazovnom osoblju u toku pripravnicičke obuke i obuke na radu predavača. Sposobnosti nisu samo dizajnirane za specijaliste GV/ELjP, oni imaju za cilj da budu relevantni za sve predavače unutar osnovnog i srednješkolskog obrazovanja.

Sposobnosti koje su naglašene u ovom dokumentu nisu obavezne. One imaju nameru da pomognu predavačima i obrazovnom osoblju a ne da ih uplaše. Netreba se plašiti sposobnosti (ili da njih uprava koristi kao sredstvo zastrašivanja). Duh u kojem su ove sposobnosti izrađene jeste jačanje predavača. Cilj je da se podrži i povećava predavanje i metode učenja GV/ELjP a ne da se donose presude. Ideje i uputstva koje su ovde navedene mogu se koristiti u celosti ili delimično kao materijal za predavače. Mi predviđamo fleksibilnost i adaptaciju u njihovom korišćenju u različitim nacionalnim kontekstima, pošto znamo da zemlje koje uključuje GV/ELjP u obrazovni sistem to mogu da urade na različite načine.

2.2. Definicije

Definicije GV/ELjP se mogu slobodno tumačiti

Sveukupno, efektivna edukacija o građanskom vaspitanju doprinosi razvijanju znanja baziranog na vrednostima, veštine bazirane na akciji i sposobnosti koje su fokusirane na promenama koje jačaju mlade ljude i jačaju socijalnu pravdu.

Savet Evrope podvlači ključnu važnost GV/ELjP za pripremanje i jačanje ljudi za život i rad u demokratskom društvu. Ono podvlači ključne ciljeve GV/ELjP ohrabrujući i podržavajući učenike da postanu aktivni, informisani i odgovorni građani. Takvi građani su okarakterizani kao osobe koje su:

- svesne svojih prava i odgovornosti kao građani;
- informisani o društvenom i političkom svetu;
- zabrinuti za dobrobit drugih;
- artikulišu u njihovim mišljenjima i argumentima;
- sposobni da imaju uticaj na svet;
- aktivni su u njihovim zajednicama;
- odgovorno se ponašaju kao građani.¹²

Predavači moraju da budu veoma jasni o tome kako će razvijati njihova objašnjenja za GV/ELjP unutar različitih nacionalnih konteksta:

12. Bîrzea, C. et al., 2005, op. cit., p. 25.

Broj povezanih tema, koncepata, i dimenzija su zajedničke za GV/ELjP. Oni uključuju teme: očuvanje nečega, kao što je demokratsko društvo i pridružena prava, pravo na učestvovanje u društvu, pripremanje ili izgradnja kapaciteta mladih za aktivnu i informisanu participaciju; fokus na uključivanje ili integraciju u društvo; fokus na moderno društvo, jačanje partnerstva, promovisanje međunarodne perspektive ...

Ključni koncepti koji naglašavaju GV/ELjP, uključuju demokratiju, prava, odgovornosti, toleranciju, poštovanje, jednakost, različitost i zajedništvo. Ovi koncepti, kao i sam GV/ELjP, može takođe biti pod znakom pitanja i problematično u različitim kontekstima.

GV/ELjP takođe uključuje dimenzije znanja i razumevanja, veštine, stavove i vrednosti. Ove dimenzije su zajedno donete kroz podučavanje i pristupe učenju, koje imaju primarni cilj oblikovanja i menjanja stavova i ponašanja mladih kroz njihove živote kao odrasle osobe.¹³

Dostupne su mnoge definicije termina “sposobnosti”

Kontekst za projekat je takođe uključivao prethodna razmišljanja o ulozi i prirodi sposobnosti predavača. Kao deo Lisabonske strategije, Evropska komisija je razvila Opšte evropske principe za sposobnosti i kvalifikacije predavača.¹⁴ Povećani broj novih sposobnosti se zahteva od predavača i one nisu ekskluzivno individualne ili krajnje i statične. Nove sposobnosti su se razvile kao rezultat novih socijalnih i potreba zajednice identifikovane u novom školskom okruženju (kao što je upravljanje sukobima, kulturna odgovornost, međukulturna osetljivost i komunikacija, globalne i višestruke perspektive i savetovanje).

Prvenstveno razvijene na polju menadžmenta termini “sposobnost”, “sposobnosti”, “osposobljenost” i “osposobljenosti” se često nepromenjivo koriste. Mi ne možemo da ovde damo sveukupnu definiciju “sposobnosti”. Termin ima različita značenja, i može se porediti sa terminima “efektivnost” i “veština”. Sposobnost može da se odnosi na pojedince, socijalne grupe ili institucije “kada oni imaju ili prikupljaju uslove za postizanje specifičnih ciljeva razvoja i odgovaranja na važne zahteve predstavljene u spoljašnjem okruženju”¹⁵

OECD je definisao sposobnost kao:

Više nego znanje i veština. Ono uključuje sposobnost da se odgovori na složene zahteve, time što se koriste psiho-socijalni resursi (uključujući veštine i stavove) u određenom kontekstu.¹⁶

Forum UNESCO-a o Pristupima i sposobnostima održanog 2006. imao je za cilj da pruži mnogostruk, otvoren i konstruktivan prostor za interregionalno deljenje iskustava u promeni školskog programa i razvoja na osnovu sposobnosti. Ova tronedeljna aktivnost bila je bazirana na dokumentu razvijanja koncepta “postojećih sposobnosti”:

Do sada, umesto izrade liste inlin skladišta dekonceptualizovanih sposobnosti, prioritet se mora dati na opisivanje sposobnog postupka osobe u situaciji sa pogledom na razvijanje postojećeg pristupa u sposobnost.¹⁷

13. Kerr, D., “Citizenship: local, national and international”, in Gearon, L. (ed.), *Learning to teach citizenship in the secondary school*, 2003, pp. 7-8.

14. European Commission, Directorate General of Education and Culture, *Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications*, presented at the European Testing Conference on Common European Principles for teacher competences and qualifications. 20-21 June 2005, Brussels.

15. Weinert, Franz E., *Concepts of competence*, Max Planck Institute for Psychological Research, Munich, 1999.

16. OECD, “The definition and selection of key competencies”, DeSeCo publications, 2005, www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf.

17. ORE (Observatoire des Reformes en Education), *Revisiting the concept of competence as an organizing principle for programs of study: from competence to competent action*, Montreal, 2006.

Ovde, pod ključnim sposobnostima mi predviđamo višestruki pogled sposobnosti uključujući široke sposobnosti koje su u sinergiji sa ciljevima predavanja o GV/ELjP.

Uopšte, mi možemo da definišemo sposobnosti kao pristup koji uključuje aspekte kao što je:

- znanje (šta se treba znati);
- stavovi i ponašanja (svest o našim postupcima, u kontekstu i zbog čega to radimo);
- dispozicije (otvorenost prema promenama, osećaj za motivaciju);
- proceduralne veštine (znati kako uraditi);
- kognitivne veštine (tretiranje informacija, kritično razmišljanje, i kritična analiza);
- empiričke veštine (znati kako reagovati i adaptirati se na osnovu prethodnog znanja, socijalne veštine).

2.3. Koje su beneficije GV/ELjP?

- GV/ELjP pruža mladima i odraslima šansu da se angažuju na pitanjima koja ih interesuju;
- GV/ELjP uključuje mnoge aktivne oblike učenja i prilike za mlade i odrasle da diskutiraju i razmatraju kontroverzna pitanja;
- predavanje o GV/ELjP je užitak. Učionica i okruženje gde se uči je izvan učionice sa idejama, mišljenjima i strašću;
- šta je važnije od toga da ljudi na lokalnom, nacionalnom i globalnom nivou žive u saradnji i miru? GV/ELjP je oblik “obrazovanja za budućnost” (mladi koji aktivno razmišljaju o tome kako svet učiniti boljim mestom);
- GV/ELjP pruža prirodne i “realne” mogućnosti i za mlade ljude (kao i za predavače i druge odrasle osobe) da “naprave razliku” i lobiraju za promene;
- GV/ELjP ima koren u idejama za uključenje u zajednici – mladi ljudi i predavači se mogu angažovati u dijalog sa partnerima izvan školskog dvorišta;
- GV/ELjP stvara prostor unutar kurikule kako bi se mladima omogućilo da pronađu više o pitanjima kao što su zakon, ljudska prava, i politička i pitanja o životnoj okolini i koja možda ne mogu da se nađu u drugim školskim predmetima;
- GV/ELjP pruža prilike da se preduzme pozitivan stav u odnosu na negativne snage u društvu (na primer, rasizam, medijske stereotipe i pogrešno razumevanje globalne migracije);
- GV/ELjP omogućuje svim predavačima (bez obzira šta oni predaju) da povežu to što oni predaju sa tematskim pitanjima – to pomaže da učenje bude značajno i relevantno;
- GV/ELjP može da ojača predavača kada kroz različite pritiske, oni mogu da se osećaju nemoćno kroz gorenavedene aktivnosti.

2.4. Odgovor na izazove za primenu GV/ELjP

Razvojni tim koji je radio na ovom projektu bio je realan. Teško je primeniti GV/ELjP pošto on uvodi nove karakteristike u obrazovni program. Većina evropskih zemalja pokušale su sa pristupom preko već postojećih predmeta, na primer istorija ili sociologija.

Za ovaj priručnik nije potrebno da se donose dogmatska mišljenja o tim određenim vrlinama različitih školskih programa modela za GV/ELjP, iako se mora reći da je kros-kurikularan pristup jači na papiru nego u stvarnoj učionici, kada građansko vaspitanje može biti implicitno, delimično ili iluzorno.¹⁸ Rezultati nisu odgovorili na očekivanja, i pokušaji su se postepeno odbijali u cilju fokusiranijeg pristupa.

18. Na primer, vidi Bolivar, *Non scholae sed vitae discimus: limites y problemas de la transversalidad [Limits and problems of the cross-curricular approach]* Revista de Educacion, 309, pp. 23-65, Enero-Abril 1995.

Na primer, diskretno građansko vaspitanje sa definisanom kurikulumom, predavanje bazirano na originalnom interdisciplinarnom projektu, projekti aktivnog građanstva, dani/nedelje fokusirane na određene teme GV/ELjP, ili bogata kombinacija ovih pristupa.

Dok su predavači stručnjaci u svojim oblastima – na primer, istoričari, geografi i naučnici – oni su takođe mnogo više od toga. Svi predavači moraju da budu sposobni da uzmu u razmatranje osnovu njihovih predmeta, da im kritično pristupe, da se povežu sa ostalim oblastima i domenima kao što je građanstvo, i da istražuju njihovu društvenu korisnost, relevantnost i odnose sa modernom kulturom, da promovišu toleranciju, pitanja jednakosti, različitosti kao kolektivne koristi i poštovanja i razvoja ljudskih prava.

3. Pregled sposobnosti i sveukupni dokument

3.1. Kratak opis kako i zašto su sposobnosti grupisane u četiri skupa

Prateći konsultaciju sa različitim zainteresovanim stranama – kao što je Pestalozzi mreža predavača i trenera za GV/ELjP Saveta Evrope, koja predstavlja 14. različitih zemalja, GV/ELjP koordinate i eksperte koji rade u toj oblasti – mi smo identifikovali ukupno 15. sposobnosti, prikupljanje i posedovanje istih može da ojača predavača da predaje GV/ELjP sa samopouzdanjem i efikasnošću.

Te 15. sposobnosti grupisane su u četiri skupa (A, B, C i D) odgovaraju na pitanja i probleme predavača i obrazovnog osoblja koje oni moraju imati kada praktikuju GV/ELjP. Mi ćemo rezimirati ove u četiri skupa, i dati pregled sposobnosti, pre nego što odemo u detalje.

Naziv skupa	Povezana pitanja
GV/ELjP znanje i razumevanje	Šta možemo da uradimo?
Predavačke i aktivnosti učenja koje razvijaju GV/ELjP u učionici i školi: planiranje, upravljanje razredom, predavanje i procena	How can we do it?
Predavačke i aktivnosti učenja koje razvijaju GV/ELjP kroz partnerstva i uključivanje zajednice: GV/ELjP na delu	S kime to možemo da uradimo?
Primena i procena participativnih pristupa GV/ELjP	Kako da to još bolje uradimo?

Tabela 1: Četiri skupa i njihovi kodovi u bojama

Skupovi su se identifikovali sa pragmatičnom brigom. Oni odgovaraju na pitanja koje predavač i obrazovno osoblje (treneri) će sebi postaviti tokom primene GV/ELjP u njihovom radu:

Skup A: “Šta možemo da uradimo kako bi smo pripremili primenu GV/ELjP?”
Skup B: “Kako možemo da primenimo GV/ELjP u mojoj školi?”
Skup C: “Sa kim možemo da razvijemo aktivno građanstvo mladih?”
Skup D: “Kako možemo da poboljšamo ono što radimo/profesionalni razvoj?”

Tabela 2: Određivanje skupa i vezana pitanja

3.2. Kako naći ono što tražite: struktura dokumenta i kodovi u bojama

Svaki skup ima kod u boji kao vizuelnu pomoć koja olakšava čitanje i brže nalaženje informacija. Isti kod u boji se koristi kroz ceo dokument (vidi table 1 i 2).

Autori su imali želju da ovaj priručnik bude što praktičniji, pristupačniji samim predavačima, i takođe obrazovnom osoblju u različitim okruženjima. Za svaki skup i svaku sposobnost usvojili smo sličan (ali fleksibilan) format:

- za svaki skup (Poglavlja 3, 4, 5 i 6): čitalac će naći kratko objašnjenje za teoretsku osnovu sa preporukom za istraživanje, dokazni materijal i istoriju za naše preporuke;
- za svaku sposobnost (Poglavlja 3.1 do 3.4, 4.1 do 4.4, 5.1 do 5.4 i 6.1 do 6.4): čitalac će naći:

- kratka definicija sposobnosti;
- primeri načina na koje predavači i obrazovno osoblje mogu da pruže dokaz o pridobijenim novim sposobnostima kroz njihovu praksu;
- progresivni grafikon koji pomaže predavačima i trenerima da identifikuju “gde su” u vezi njihovog znanja i razumevanja sposobnosti, i zbog toga, “koji koraci bi se trebali preduzeti”.

U dodatku ovog modela sposobnosti, čitalac će pronaći ostale resurse u dodacima:

- materijali za ostale zainteresovane strane: dok ovaj dokument cilja na predavače i obrazovno osoblje, mi prepoznamo da se primena GV/ELjP odnosi na aktivno učestvovanje različitih zainteresovanih strana kao što su donosioci politika, direktori škola, glavnih predavača i učesnika u visokom obrazovnom sistemu, imenovano je samo nekoliko od njih. Čitalac će pronaći neke predloge kako ove zainteresovane strane mogu da koriste model sposobnosti koji mi predlažemo, da bi postali vešti u primeni GV/ELjP. Grafikoni napretka, slični onim grafikonima koji se nalaze u poglavljima o sposobnostima, pruženi su kako bi pomogli zainteresovanim stranama da identifikuju “gde su sada” u odnosu na njihove sposobnosti i, zbog toga, “koji bi se koraci trebali preduzeti”;
- alatke za samoprocenu: proces samoprocenjivanja je predložen kako bi se predavačima i obrazovnom osoblju omogućilo da u grafikonima predstavljaju njihov napredak sistematski u razvijanju njihovog i znanja njihovih učenika, razumevanja i planiranja GV/ELjP.

3.3. Pregled 15. kompetencija

Skup A GV/ELjP znanje i razumevanje	Skup B Planiranje, upravljanje razredom, predavanje i procena	Skup C GV/ELjP na delu– Partnerstva i zajednica	Skup D Primena i procena participativnih pristupa
Sposobnost br. 1 Cilj i svrhe GV/ELjP; Znanje bazirano na vrednostima, veštine bazirane na postupcima, i sposobnosti fokussirane na promenu	Sposobnost br. 5 Planiranje pristupa za uključivanje znanja, veština, dispozicija, stavova i vrednosti u GV/ELjP u kome aktivno učenje i angažovanje učenika imaju glavnu ulogu	Sposobnost br. 10 Okruženje učenja koje učenicima omogućuje da analiziraju tematska politička, etička, socijalna i kulturalna pitanja ili događaje na kritički način, koristeći informacije iz različitih resursa, uključujući medije, statistike i informatičke resurse	Sposobnost br. 13 Procena dokle učenici imaju pravo na reč u stvarima koje na njih utiču kao i na prilike za studente da učestvuju na donošenju odluka
Sposobnost br. 2 Ključni međunarodni okviri i principi koji se odnose na GV/ELjP, i ključni koncepti GV/ELjP	Sposobnost br. 6 Uključivanje principa i praksi GV/ELjP unutar specijalnih predmeta (kros- kurikularna GV/ELjP) kako bi se povećalo znanje, veštine i učestvovanje i dao doprinos jačanju mladih gradana u demokratiji	Sposobnost br. 11 Zajednički rad sa odgovarajućim partnerima (kao što su porodice, organizacije civilnog društva, predstavnici zajednica i politički predstavnici) kako bi se planirale i primenile različite prilike za učenike kako bi se oni angažovali na pitanja demokratskog građanstva u njihovim zajednicama	Sposobnost br. 14 Modeliranje pozitivnih vrednosti, stavova i dispozicija koje se očekuju od mladih i demokratski stil predavanja, uključivanje učenika u planiranje i vlasništvo nad obrazovnim aktivnostima
Sposobnost br. 3 Sadržaj kurikule GV/ELjP, koji uključuje političku i zakonsku, socijalnu i kulturnu, ekonomsku, evropsku i globalnu dimenziju	Sposobnost br. 7 Osnivanje jasnih osnovnih pravila i održivu klimu poverenja, otvorenosti i međusobnog poštovanja. Upravljanje ponašanjem i razredom prepoznaje principe GV/ELjP kako bi se osigurala pozitivna školska kultura	Sposobnost br. 12 Strategije da za borbu protiv svih oblika netolerancije i diskriminacije, i promovisanje anti-rasizma.	Sposobnost br. 15 Prilika i volja da se razmotre, posmatraju i procene metode predavanja i učenja i korišćenje ovih procena u budućem planiranju i profesionalnom razvoju
Sposobnost br. 4 Sadržaj implementacije GV/ELjP: kros- kurikularni pristupi, celokupna školska kultura, i uključenost zajednice .	Sposobnost br. 8 Spektar strategija predavanja i metodologija – uključujući ispitivanje celog razreda – Kako bi se razvila diskusija učenika, naročito u osetljivim i kontroverznim pitanjima		
	Sposobnost br. 9 Korišćenje spectra pristupa za procenjivanje (uključujući samoocenjivanje učenika i ocenjivanje vršnjaka) kako bi se informisali i obeležili i postignuća GV/ELjP		

Tabela 3: Pregled sposobnosti za jačanje GV/ELjP

4. Skup A: Znanje i razumevanje GV/ELjP

Ovaj skup sposobnosti odnosi se na to šta je GV/ELjP i pripremanje osnova za znanje predavača kako bi se obezbedilo da su učenici učeni sa jasnim osećajem za pravac. Odgovara na pitanje “šta možemo da uradimo” kako bismo primenili GV/ELjP u učionici, školi i široj zajednici. Predavači će želeći da odgovore na neka od narednih pitanja:

- Šta čini osnovno znanje i principe GV/ELjP?
- Koji su glavni koncepti?
- Koje veštine, vrednosti, stavove i dispozicije traže predavači da promovišu kada planiraju lekcije i iskustva u GV/ELjP?
- Kako se komponente kurikula GV/ELjP mogu odvojiti na lakše delove kako bi najbolje odgovarali školskom kontekstu?

4.1. Kratak opis i teoretski naglasak

Svi predavači moraju da prikupe i demonstriraju sigurno znanje i razumevanje sledećeg:

Sposobnost br. 1: ciljeve i svrhu GV/ELjP

Razumevanje različitih doprinosa u GV/ELjP koji imaju za cilj da povećaju znanje koje se bazira na vrednostima, veštine bazirane na postupcima i sposobnosti fokusirane na promenama koje jačaju mlade ljude, i jačaju socijalnu pravdu i demokratske slobode.

Sposobnost br. 2: Ključni međunarodni okviri i principi koji se odnose na GV/ELjP

Znanje okvira koji su razvijeni od strane sistema Ujedinjenih Nacija, Saveta Evrope i Evropske Unije u vezi principa i ključnih koncepata GV/ELjP pošto su evolvirali kroz međunarodni dijalog; njihovo tumačenje u nacionalnim, lokalnim i školskim politikama i profesionalnim ulogama predavača i izvan učionice.

Sposobnost br. 3: Sadržaj kurikule ili programa studije GV/ELjP

Poznavanje četiri interno povezane dimenzije: politička i zakonska dimenzija; socijalna i kulturna dimenzija; ekonomska dimenzija; evropska i globalna dimenzija. Predavači moraju da su sposobni da razviju znanje učenika o građanskom vaspitanju, veštine, stavove, vrednosti i dispozicije za aktivno učestvovanje i interno povezane različite strane učenja.

Sposobnost br. 4: Različiti mogući konteksti primene GV/ELjP

Razumevanje GV/ELjP kao posebnog školskog predmeta; kao deo kros-kurikularnog pristupa; kao fundamentalne komponente celokupne školske kulture; i centralnost uključenosti i povezanosti zajednice.

Tabela 4: Skup A – Znanje i razumevanje GV/ELjP

Teoretska pozadina

Cilj postizanja viših nivoa građanskog znanja i angažovanja fokusiralo se na nedavnu globalnu pažnju istraživača u oblasti obrazovanja. Međunarodna asocijacija za procenu obrazovnih dostignuća (IEA), na primer, zaključila je da “Učenici u većini zemalja imaju znanje o demokratskim vrednostima i institucijama – ali dubina znanja je.....često površna.”¹⁹

¹⁹ In Torney-Purta, J. et al., *Citizenship education in twenty-eight countries: civic knowledge and engagement at age fourteen*, IEA Secretariat, Amsterdam, 2001.

Jan Dejvis je pojašnjavao holistički pogled na subjektivno znanje GV/ELjP kao samostalno telo poznatih činjenica ali bogato razumevanje konceptualnih okvira, šema veza, i veština koje su potrebne da bi se otključalo značenje.²⁰ On je istraživao prirodu znanja i razumevanja GV/ELjP u kontekstu obrazovanja predavača kroz ideje teoričara kao što su Šulman²¹ i McNamara.²² Ovi autori su naglasili važnost predstavljanja predmeta na način koji bi bio razumljiv drugima, posebno deci i mladima, na primer, kroz analogije, ilustracije, primere i objašnjenja. Ključ toga je šta se može nazvati “primenjeno” znanje predmeta.

Znanje i razumevanje ključnog sadržaja, koncepta, vrednosi i organizacionih principa GV/ELjP pitanja. Predavači koji znaju više o predmetu će verovatno biti zanimljiviji, efikasniji uz načine na koje oni predaju. Oni će verovatno strukturisati efikasne pojedinačne lekcije i sekvence učenja. Oni će biti sposobni da stvore i odaberu metode predavanja/učenja i aktivnosti koje razvijaju razumevanje i veštine učenika. Ukoliko predavači imaju samo ograničeno znanje o principima i konceptima GV/ELjP, oni možda neće biti voljni da angažuju učenike u složenije aspekte demokratskog građanskog vaspitanja i predavati na didaktički način, sprečavajući učestvovanje učenika i njih da postavljaju pitanja, te zbog toga izgubiti priliku da utiču na iskustvo mladih.

Ciljevi i svrhe GV/ELjP mogu biti radikalne. Ovi ciljevi se odnose na “promenu političke kulture”.²³ Mladi treba da razumeju šta je demokratsko građanstvo; oni trebaju da imaju razumljiv nivo pismenosti kako bi shvatili političke procese i takođe biti sposobni da donose informisane odluke u vezi različitih dimenzija građanstva. Zbog toga, predavači treba da promovišu spektar “pismenosti”²⁴ građanstva u radu sa mladima. Mi pravimo razliku između četiri vrste pismenosti: političku i zakonsku; socijalnu i kulturnu; ekonomsku; i evropsku i globalnu:

- politička i zakonska pismenost odnosi se na politička prava i dužnosti vis-à-vis političkog sistema i vladavine zakona. Razumevanje političkog/zakonskog domena odnosi se na znanje i razumevanje međunarodnih okvira GV/ELjP, baziranih na istorijskoj ideji o jednakim vrednostima i dostojanstvu svih ljudskih bića bez obzira na njihove razlike kao što je pol, rasa, boja, etnička pripadnost, nacionalnost, vera, socijalnu ili ekonomsku pozadinu.²⁵ Predavači trebaju da uče o ljudskim pravima i mehanizmima za njihovu zaštitu kao i prikupljanje veština da iste svakodnevno primenjuju. Učenici trebaju da su sposobni da odražavaju te vrednosti, razvijaju stavove i preduzimaju postupke da bi odbranili i promovisali ljudska prava. Ovo se može činiti kao “teško” i suvoparno znanje za predavače koji bi to trebali da prikupe ali u stvari znanje se treba primeniti u učionici ne mora biti tako supstantno; na primer, uobičajeno je da, za veoma malu decu da preduzmu rad u učionici shodno potrebama, željama ili prava i odgovornosti;
- Socijalna i kulturna pismenost odnosi se na odnose između pojedinaca u društvu; na elemente kao što su zajedničke vrednosti, poglede na svet koje imaju i način na koje osnivaju temelje zajedničkog življenja. Predavači treba da imaju znanja o ključnim konceptima: socijalnoj različitosti, dinamičkoj prirodi kulture i identiteta, itd. Oni treba da odražavaju socijalne vrednosti i da razviju međukulturne sposobnosti, socijalne stavove i veštine koje promovišu socijalnu uključenost, anti-diskriminaciju i anti-rasizam.

20. Davies, I., “What subject knowledge is needed to teach citizenship education and how can it be promoted? A discussion document for consideration by initial teacher education tutors”, 2003, Citized website: www.citized.info.

21. Schulman, L., “Those who understand : knowledge growth in teaching”, *Educational Researcher*, 15, pp. 4-14, 1986.

22. McNamara, D., “Subject knowledge and its application: problems and possibilities for teacher educators”, *Journal of Education for Teaching*, 17 (2), pp. 113-128, 1991.

23. In Crick, B., *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*, the Crick report, QCA, 1998.

24. In Reece, P. and Blackall, D., “Making news: literacy for citizenship”, <http://makingnewstoday.uow.edu.au> (March 2008).
References cited in Habermas J., *The theory of communicative action*, Volume 1, Cambridge, UK: Polity Press, 1984, Habermas, J., *The theory of communicative action*, Volume 2, Cambridge, UK: Polity Press, 1987, Luke, A., Muspratt, S., & Freebody, P. (eds), *Constructing critical literacies: teaching and learning textual practice*, Cresskill NJ: Hampton Press, 1997.

25. Fundamentalni tekstovi uključuju UN Povelju o Ljudskim Pravima (1948) i dalje povelje UN o pravima detea (1989); Povelja o Ljudskim pravima Evropske unije, koje naglašavaju univerzalne, neutuđive, i nepodeljiva ljudska prava i slobode, koje su zakonske obavezne za sve zemlje članice; i Evropska povelja o ljudskim pravima (1950).

- ekonomska pismenost odnosi se na odnose između pojedinaca/grupa, i na ekonomsku situaciju u društvu (tržište rada i korisnika, socijalna zaštita, minimalac, kupovna moć, itd.). Predavači treba da znaju i razumeju kako funkcioniše ekonomija uključujući i ulogu biznisa, korporacija i finansijskih usluga; prava i odgovornosti korisnika; odnose poslodavaca i zaposlenih; i efekte etičke potrošnje. Oni trebaju da angažuju učenike u idejama ljudskih prava kao što je pravo na rad i minimalne nivoe izdržavanja;
- Evropska i globalna pismenost ili “globalno građanstvo” može se činiti različitom. Odnosi se na prepoznavanje i promovisanje globalne nezavisnosti, za pitanja održivosti i briga za buduće generacije. Predavači treba da budu svesni ujedinjenosti i različitosti evropskih društava, da razumeju svet kao globalnu zajednicu i prepoznaju političke, ekonomske, socijalne i uticaje okruženja. Oni treba da su sposobni da pomognu učenicima da razumeju ideje unutrašnje nezavisnosti, koristeći kontekste poznate mladima i deci.

U mnogim zemljama članicama Saveta Evrope, na GV/ELjP se gleda kao organizovanje principnog naglašavanja ciljeva kurikule za osnovno i srednje obrazovanje. Odnosi se kao na opšti obrazovni cilj koji se može primeniti na različite načine kroz celokupnu kurikulu i šire školske strukture. Međutim, način na koji je GV/ELjP uključeno unutar kurikule može da se veoma razlikuje u obrazovnim sistemima– shodno tradicijama i konceptima građanskog vaspitanja, do nivoa edukacije, itd. Preporuke ministarskog komiteta Saveta Evrope Rec(2002)12 o obrazovanju za građansko vaspitanje pojašnjava da se svi nivoi i staze obrazovnog sistema trebaju angažovati u primeni GV/ELjP u školskom programu, ili kao posebnog školskog predmeta, ili integrisanog predmeta unutar drugih predmeta, ili kao kros-kurikularna tema. Preporuke naglašavaju potrebu za multidisciplinarnim pristupima za podržavanje prikupljanje znanja, stavova i veština zahtevani za ljude da žive zajedno u pluralističkom i demokratskom društvu.

U zavisnosti od godina učenika, nivo obrazovanja i organizacije kurikule u određenoj zemlji, građanskom vaspitanju se može ponuditi:

- kao odvojen samostalan predmet, koji može biti izborni ili obavezni;
- kao integrisani predmet u jednom ili više predmeta (često je to istorija, socijalne studije, moralna i verska edukacija, etika, filozofika, geografija i jezici);
- ili, na kraju, kao kros-kurikularna edukacijska tema ili princip, kao bi se perspektive GV/ELjP mogli direktno ili indirektno predstaviti u svim predmetima kurikule i na svim nivoima obrazovanja, unutar škola i izvan škola.

Opasnost sa ovim poslednjim pristupom je da je domen koji ima nameru da bude svugde, koji ide kroz ceo školski program, može da završi nigde. Kada je ova oblast svačija odgovornost, ponekad može da postane ničija odgovornost.

Važno je da se napomene da ovi različiti kurikularni pristupi nisu međusobno ekskluzivni, i možda u stvarnosti jačaju jedni druge.

4.2. Sposobnost br. 1

Sposobnost br. 1: ciljevi i svrhe GV/ELjP

Razumevanje jasnog doprinosa GV/ELjP koji ima za cilj povećanje znanja baziranog na vrednostima, veštine bazirane na postupcima i sposobnosti fokusirane na promenama koje jačaju mlade, i jačaju socijalnu pravdu i demokratske slobode.

4.2.1. Opis i primeri: “predavači koji postignu ovu sposobnost će pokazati ...”

Predavači koji postignu ovu sposobnost GV/ELjP mogu specifično, na primer, pokazati da su oni:

- svesni kako je spektar znanja i razumevanja GV/ELjP definisan. Većina kurseva za predavače, u većini zemalja i školskim predmetima, zahteva od predavača da u sklopu svoje obuke istražuju prirodu, filozofiju i svrhu obrazovanja, a za predavače u srednjim školama da se specijalizuju u njihovim disciplinama. Ova vežba je naročito važna u kontekstu GV/ELjP gde su u poslednjem polugođu, nekoliko predavača iskusila školske predmete na sebi u školama ili drugim obrazovnim institucijama.
- su sposobni da prenesu uzbuđenje, spektar i raznovrsne karakteristike visokokvalitetnog i aktivnog GV/ELjP.

Ovo se odnosi na programe obuku koji stvaraju prostor za razmatranje, na primer,:

- zašto je GV/ELjP u modernom društvu data takva pažnja;
- kakvu ulogu škole i predavači mogu da igraju u takvim razvojjima;
- priroda konkurentnih definicija u odnosu na GV/ELjP, koje imaju uticaja na spektar i pravac predavanja i pristupa učenju;
- prilike i izazovi za GV/ELjP (šta čini razliku?);
- kakvo znanje, jezik, veštine, vrednosti, stavovi i dispozicije GV/ELjP želi da promoviše;
- ključni koncepti organizovanja GV/ELjP;
- kakva su istraživanja potreba u vezi GV/ELjP – na nacionalnom nivou, širom Evrope i globalno – recite nam.

4.2.2. Grafikon napretka

Sposobnost br. 1: ciljevi i svrhe GV/ELjP	
<p>Korak 1 (fokusiranje)</p> <p><i>Vi niste upoznati sa GV/ELjP, sa njegovom važnošću, ciljevima i svrhama. Vi imate malo razumevanja za spektar građanske "pismenosti" i kako škole njih mogu da razvijaju.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • upoznajte se sa osnovama GV/ELjP, njegovim ciljevima i svrhama; • samom sebi objasnite različite "pismenosti" koje čine GV/ELjP; • razmislite o vašoj oblasti koju predajete i pronadite veze sa GV/ELjP za svoju profesionalnu praksu; • odlučite koje se "pismenosti" mogu razviti kroz predavanje i vezanog školskog programa; • potražite informacije u vezi dobre prakse lokalnih i evropskih kolega u primeni GV/ELjP u njihovim predavanjima na času; • započnite da razmišljate o načinima da uključite znanje orijentisano na GV/ELjP i veštine GV/ELjP bazirane i sposobnosti GV/ELjP fokusirane na promenama u vašim predavanjima.
<p>Korak 2 (razvoj)</p> <p><i>Vi ste upoznati sa osnovama GV/ELjP i znate kako u teoriji se može promovisati od strane obrazovnog sistema i nacionalnih politika, ali vi i dalje retko uključujete GV/ELjP u sklopu vašeg predavanja.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • potražite u vašem školskom programu neke važne teme i oblasti, unutar kojih možete da uključite GV/ELjP u vašim predavanjima; • postavite neke kratkoročne i srednjeročne ciljeve za razvijanje mesta i statusa GV/ELjP u vašem obrazovnom programu i/ili predmetnoj oblasti; • locirajte se na silabilne odgovarajuće jedinice gde možete da unapredite znanje orijentisano prema vrednostima, razvijanje veština baziranih na akcijama i uključiti sposobnosti orijentisanih prema promenama; • odlučite koje metode predavanja i učenja ćete koristiti za unapređivanje znanja, veština i sposobnosti GV/ELjP; • planirajte i predajte o nekim lekcijama GV/ELjP.
<p>Korak 3 (osnovni)</p> <p><i>Vi ste pripremili lekcije za predavanje o GV/ELjP na vašim časovima i vi ste razvili više samopouzdanja u smislu znanja i objašnjavanja GV/ELjP. Ipak, vi se osećate nesigurnim u upravljanju kompleksnim pitanjima i konceptima i usvajanje rizičnih i otvorenijim metoda predavanja. Vi ste nesigurni o efikasnosti i uticaju vašeg predavanja.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • budite jasni o vašim ciljevima i objektivima sa vašim učenicima dok uključujete GV/ELjP unutar vašeg predavanja; • odredite građansku "pismenost" koju tražite da razvijete svaki put; • planirajte povratne informacije u vezi efektivnosti vašeg predavanja (na primer, unapred objasnite kriterij specifičnih uspeha kod zadataka); • analizirajte i razmotrite učenje učenika posle svake lekcije, ako je potrebno napravite promene; • pregledajte uključivanje različitih pismenosti GV/ELjP u vašem predavanju.
<p>Korak 4 (napredni)</p> <p><i>Vi ste prikupili dobro teoretsko znanje i praktične veštine za predavanje GV/ELjP u sklopu vašeg predmeta. Vi shvatate kako učenici razvijaju različite "pismenosti" GV/ELjP kroz vaše predavanje. Vi ste sposobni da procenite njihova postignuća u građanskom vaspitanju.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podelite vašu dobru praksu sa kolegama koji predaju u drugim oblastima; • pronadite partnere u zajednici kako bi vam pomogli da razvijete svoje ciljeve, i pripremite se za primenu projekta GV/ELjP sa vašim učenicima; • pomognite razvoj GV/ELjP kao celokupnog školskog pristupa i dela školske kulture.

4.3. Sposobnost br. 2

Sposobnost br. 2: Ključni međunarodni okviri i principi koji se odnose na GV/ELjP

Znanje okvira koji su razvijeni od strane sistema Ujedinjenih Nacija, Saveta Evrope i Evropske Unije u vezi principa i ključnih koncepata GV/ELjP pošto su evolvirali kroz međunarodni dijalog; njihovo tumačenje u nacionalnim, lokalnim i školskim politikama i profesionalnim ulogama predavača i izvan učionice.

4.3.1. Opis i primeri: “predavači koji imaju ovu sposobnost će pokazati...”

Predavači koji imaju ovu sposobnost GV/ELjP mogu da pokažu na primer, da su sposobni da se kritično odražavaju na neka od narednih pitanja i probleme:

- Koje su osnovne ideje i vrednosti iza međunarodnog i evropskog dijaloga?
- Kako međunarodni i evropski sistem za podršku i promovisanje GV/ELjP radi? Šta je priroda međunarodnih i evropskih obligacija o univerzalnim principima ljudskih prava? Kakva je razlika između zakonski obaveznih i moralno ili političkih dokumenata?
- Koje su određene uloge međunarodnih i evropskih organizacija, i nacionalnih i lokalnih uprava, institucija i organizacija u ispunjavanju međunarodnih i evropskih obaveza?
- Koje su ključne međunarodne i evropske vrednosti, politike, principi i programi koji se odnose na GV/ELjP, uključujući one koje su razvijene od strane Ujedinjenih Nacija, Saveta Evrope i OEBS-a? Kako se one razvijaju? Koje su njihove sličnosti i razlike u odnosu na ključne koncepte i metodologije? Kako su različiti koncepti povezani?
- Kako međunarodne i evropske politike i principi GV/ELjP se međusobno prelamaju u odnosu na obrazovne promene na nacionalnim, lokalnim i institucionalnim nivoima, uključujući promene u obuci predavača?
- Koje su uloge nacionalnih i lokalnih donosioca politika, institucija za predavače, istraživačkih institute, obrazovnih instituta, organizacija civilnog društva i pojedinaca u promovisanju međunarodno deljenih ciljeva i vrednosti GV/ELjP? Zbog čega pojedini građani imaju centralnu ulogu u promovisanju međunarodnih i evropskih vrednosti i principa?
- Kako predavači mogu da doprinesu promovisanju međunarodnih principa i politika GV/ELjP u njihovim školama i učionicama?
- Koje su prednosti i prepreke za promovisanje međunarodnih principa i politika GV/ELjP ? Kako ovi visoki ideali mogu da se ispune kroz međunarodnu i evropsku saradnju?

4.3.2. Grafikon napretka

Sposobnost br. 2: ključni međunarodni principi i politike koje se odnose na GV/ELjP	
<p>Korak 1 (fokusiranje)</p> <p><i>Vi niste upoznati sa međunarodnim kontekstom principa, politika i praksi GV/ELjP. U stvari, oni se čine jako napornim, apstraktnim i suvoparnim. Vi ste zbunjeni o određenim ulogama međunarodnih i evropskih organizacija. Principi UN-a i evropskih povelja vam se čine dalekim od svakodnevne prakse predavanja.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • upoznajte se sa nekim lakšim rezimeima vodećih međunarodnih dokumenata u ovoj oblasti – UN Povelja o Ljudskim pravima, UN Povelja o pravima deteta i Evropske povelje o ljudskim pravima. Postoje značajna preklapanja. Identifikujte ono što smatrate 10 glavnih principa koje se odnose na vašu ulogu kao edukatora; • informišite sebe, i pokušajte da ukoliko je moguće dobijete neku obuku u ovoj oblasti.
<p>Korak 2 (razvoj)</p> <p><i>Vi ste svesni da postoje međunarodne politike i principi koje se odnose na GV/ELjP, i kako se u teoriji oni mogu promovisati od strane nacionalnih i školskih politika, ali još uvek retko uključujete GV/ELjP u vaše predavanje.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Saznajte kako nacionalni i lokalni donosioci pokušavaju da prenesu međunarodno deljenje ciljeve i vrednosti GV/ELjP u praksi u vašem određenom kontekstu? Gde možete da ovo vidite u vašem obrazovnom programu i udžbenicima? • identifikujte neke aktivnosti u razredu koje odgovaraju godinama učenika i koje se mogu koristiti za istraživanje pitanja o ljudskim pravima i odgovornostima. Savet Evrope i UNICEF su razvile neke izvanredne obrazovne resurse o tome u mnogim zemljama članicama Saveta Evrope; • pronadite filmove i/ili delove filmova koje mogu da ilustruju politike i principe GV/ELjP.
<p>Korak 3 (osnovano)</p> <p><i>Vi razvijate više samopouzdanja u smislu znanja i objašnjavanja GV/ELjP. Vaše predavanje uključuje globalnu dimenziju i više međunarodnosti. Vi shvatate osnovnu ljudskih prava. Ipak, vi površno predajete u vezi evropske dimenzije i vaše predavanje je još uvek u velikoj meri fokusirano samo na učionicu.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • potražite spoljašnje partnere i saradnike – na primer, od međunarodnih razvojnih NVO-a ili organizacija kao što je Amnesty International i UNICEF, da vam pomognu da učenike bolje angažujete u pitanjima koja se odnose na ljudska prava; • uzmite u obzir potencijal za bratimljenje škola – možete da potražite načine kako to da uradite, i u zemljama članicama EU, identifikujte prilike za finansiranje Comenius projekta; • razmišljajte o uključivanju jednogodišnje grupe ili cele škole u međunarodni Dan Evrope (ovo se dešava na razumljivo redovnoj osnovi). Ovo će vam pomoći da proširite razumevanje mladih o različitim evropskim kulturama i pitanjima kroz preduzimanje raznovrsnih praktičnih i aktivnosti angažovanja (na primer, različiti razredi mogu istraživati različite zemlje, pripremiti prezentacije i postaviti slike kao deo evropskog bazara).
<p>Korak 4 (napredni)</p> <p><i>Kroz vaše predavanje u učionici i širi fokus na međunarodnu dimenziju vi ste započeli da razvijate duboki smisao globalnog građanstva u mladim ljudima. Poznavanje međunarodnih politika koje se odnose na GV/ELjP pomogle su da škola gleda ka spoljašnjem svetu.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uključite se u međunarodne inicijative koje mladima omogućuju da preduzimaju zajedničke projekte preko međunarodnih granica; • pronadite partnere u zajednici kako bi vam pomogli da razvijete vaše ciljeve; • angažujte celokupno osoblje i direktora škole u ovim aktivnostima; • nastavite da pokušavate da stvorite veću koherentnost i napredak unutar vašeg školskog obrazovnog programa sve dok se odnosi na evropsku i globalnu dimenziju. Razmišljajte o ovim temama koje se mogu ponavljati na naprednim i zahtevnijim nivoima iz godine u godinu.

4.4. Sposobnost br. 3

Sposobnost br. 3: sadržaj kurikule GV/ELjP ili studijskog programa

Poznavanje svih četiri interno vezanih komponenti: političke i zakonske dimenzije, socijalne i kulturne dimenzije, i ekonomske dimenzije; i evropske i globalne dimenzije. Predavači moraju da budu sposobni da razvijaju znanje učenika, veštine, vrednosti, stavova i dispozicija za aktivno učestvovanje i interno povezivati ove različite strane učenja.

4.4.1. Opis i primeri: “predavači koji imaju ovu sposobnosti će pokazati ...”

Predavači koji imaju ovu sposobnost GV/ELjP mogu pokazati, na primer, da oni:

- Razumeju kako znanje i razumevanje GV/ELjP utiče na njihovo predavanje u učionici. Ovo na primer može da znači demonstriranje razumevanja koncepata i veština GV/ELjP, i poznavanje najčešćih pogrešnih shvatanja i grešaka učenika;
- predavači će takođe pokazati da oni mogu dobro da strukturisu informaciju, izvlačeći sadržaj i ciljeve, signalizirati tranzicije i rezimirajući glavne tačke kako lekcija napreduje. Oni će biti sposobni da naprave jasnu prezentaciju sadržaja paketa ključnih ideja GV/ELjP koristeći odgovarajuć vokabular i primeniti efektivno ispitivanje koje se slaže sa pravcem lekcije;
- prepoznati nivoje na kojima studenti razmišljaju i kako će oni napredovati u njihovom poznavanju, veštinama i učestvovanju u GV/ELjP. Oni će podržati učenje učenika sa jasnom idejom pravca, razmišljajući na koherentan način i izgradnji na osnovu njihovog prethodnog učenja i osnovama koje su potrebne za buduće učenje i postignuća u GV/ELjP. Oni treba da identifikuju različite strane učenja, na primer:
  - znanje i ključni koncepti: koncepti demokratije i građanstva; građanska civilna prava i odgovornosti (uključujući Povelju o osnovnim pravima u Evropskoj uniji); ljudska prava, politička pismenost, vladavina zakona, socijalna i kulturna različitost i identiteti; održivi razvoj; globalna međuzavisnost; ekonomske snage pošto rade na lokalnim, nacionalnim i globalnim nivoima; etički konzumerizam, i procesi učestvovanja, solidarnosti i socijalne kohezije;
  - veštine: kritičko razmišljanje, istraživanje, rešavanje problema, rad u timu, planiranje i donošenje odluka, korišćenje računara za istraživanje i u komunikacijske svrhe; gledanje na probleme iz perspektive drugih ljudi, racionalno opravdavanje mišljenja i odluka, argumentacija i debata, odlučnost, rešavanje sukoba, pismena i verbalna razmena ideja, razmatranje i samoodržavanje;
  - stavovi i dispozicije: poštovanje socijalnih i kulturnih razlika i nasleđa, razumevanje međuzavisnosti građanskih prava i odgovornosti, saradnja i partnerstvo sa drugima, otvorenost uma, privrženost istini, tolerancija, empatija, poštovanje kulturne različitosti, anti-rasizam i socijalna pravda, dispozicija za mirno rešavanje nesuglasica, privrženost volontarizmu za dobrobit zajednice;
  - vrednosti: ljudska prava (poštovanje za ljudsko dostojanstvo, odgovornost za očuvanja prava drugih); poštovanje demokratskih vrednosti i praksi—uključujući vladavinu zakona, politički pluralizam, demokratske slobode i ideje jednakosti, volja sa održivim razmišljanjem, privrženost miru/nenasilju, poštenju i jednakosti, i vrednovanje uključivanja i aktivnog građanstva;
- aktivno učestvovanje: preduzimanje informisanih i odgovarajućih postupaka na različitim nivoima; glasanje, predstavljanje, lobiranje, kampanja i zastupništvo.

4.4.2. Grafikon napretka

Sposobnost br. 3: sadržaj kurikule ili studijskog programa	
<p>Korak 1 (fokusiranje)</p> <p><i>Imate ograničeno znanje o GV/ELjP, u smislu njegovog sadržaja, raspona i ambicije. Odredbe kurikule za GV/ELjP je neplanirano i fragmentisano. Vi ne razumete moguće veze koje GV/ELjP može da ima ostale predmete školskog programa. Vi niste previše razmišljali o demokratskim vrednostima u obrazovanju</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pronadite prilike da vidite kako izgleda dobro GV/ELjP, kako biste se osećali ugodno o svojem objašnjavanju i fokusirajte se na to tokom vašeg predavanja. Kroz znanje i dobru praksu, kontaktirajte sa entuzijastičnim trenerima ili spoljnim ekspertima, ili posetite ostale škole kak biste dobili osećaj “vizije” GV/ELjP; • identifikujte jednu oblast gde nemate samopouzdanja i znanja o GV/ELjP ali gde postoje prilike da razvijete neke nove planove lekcija. Razgovarajte o ovim planovima sa ostalim predavačima. Organizujte da vidite kako drugi iskusniji kolega predaje na tu temu. Predajte lekciju i odrazite se na njen uspeh; • tokom vašeg ranog planiranja upamtite da su veštine i procesi razvijanja GV/ELjP jednako važni kao i znanje. Prioritizujte procese učenja jasno u planiranju vaših lekcija.
<p>Korak 2 (razvoj)</p> <p><i>Započeli ste da predajete o nekim elementima GV/ELjP u vašem razredu/predmetu. Vi se oslanjate na objavljene resurse ili udžbenike umesto da razvijte sopstveni materijal za podučavanje. Još uvek imate veoma velike praznine u znanju – na primer, vi imate rezerve da razgovarate o političkim pitanjima i kompleksima. Vi ste pohađali neku obuku ali ste još uvek u ranim fazama primene teorije u praksi.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • započnite sa prikupljanjem znanja o predmetu preko medija – novinarskih člankova ili delova iz vesti kako biste počeli sa davanjem primera o pitanjima, problemima i koncepta GV/ELjP. Vaše samopouzdanje o predmetu će krenuti napred i učenici će ceniti materijal za temu; • kritičko razmotrite resurse iz udžbenika koje koristite. Koji radovi i/ili angažuju učenike? Da li postoje dobri onlajn resursi koji se mogu pogledati– koji su izrađeni od strane NVO-a, dobrotvornih ili asocijacija tog određenog školskog predmeta? Upitajte se kako možete učiniti aktivnosti učenja GV/ELjP značajnijim, da se lakše pamte i da su relevantni za učenike; • fokusirajte se na jedan centralni koncept GV/ELjP – kao što je demokratija, jednakost, slobode ili korektnost – i planirajte lekciju ili sekvencu lekcija koje studentima omogućavaju da prodube svoje razumevanje za ove ideje. Primenite koncept na pitanje koje zanima vaše učenike. Kao i vi, i oni možda vide političke strukture ili institucije “dosadnim” i imaju ista osećanja o političkim pitanjima.
<p>Korak 3 (osnovano)</p> <p><i>Vi ste samopouzđani u vašem predmetu podučavanja. Veoma često neke od tema su izvan limita. Vi vidite svoju ulogu kao predavača koji ne samo da prenosi GV/ELjP znanje i veštine studentima, već takođe i vrednosti širom škole, uključujući i unutar različitih predmeta.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pažljivo razmislite kako možete da povećate veštine učenika u GV/ELjP kroz planirane cirkularne aktivnosti – na primer, povećanje kvaliteta, produbljiivanja veština učenika za istraživanje; posebno uzimajući u obzir razvoj timskog rada ili kolaborativnog učenja; ili pomaganje učenikima da opravdaju njihova mišljenja na sofisticiranije i ubeđivačke načine; • bolje korišćenje računara u promovisanju učenja GV/ELjP, ne samo u istraživačkim pitanjima već takođe u komuniciranju i predstavljanju informacija na efikasnije načine; • razmislite o tome kako možete da primenite vaše znanje o aktivnostima učenjima u program GV/ELjP.
<p>Korak 4 (napredni)</p> <p><i>Vi vidite vrednost uključivanja studenata u donošenju informisanih odabira o njihovom učenju. O GV/ELjP se razgovara redovno kao predmetu i na sastancima gde prisustvuje cela škola. Vi ste sve više veštiji u daljem razvijanju sposobnosti učenika u različitim stranama GV/ELjP.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vi prepoznajete da je glavna definišuća osobina GV/ELjP njegov kapacitet da uključe učenike u rešavanju stvarnih problema i zastupanja neke vrste “akcije za promene” (vidi Sposobnost 11). Pokušajte da kao individualni predavač učinite više – da promovirate relevantno i angažovano uključivanje zajednice. Kako partneri iz zajednice mogu da povećaju iskustvo učenika u GV/ELjP u vašoj učionici? • nastavite da se fokusirate na vaše veštine postavljanja pitanja kako biste pomogli učenikima da otključaju svoje dispozicije o GV/ELjP. Upitajte kolege da posmatraju vaše predavanje kao potencijalnu oblast za podršku kolega i nastavak profesionalnog razvoja; • podelite vašu praksu sa ostalim školama – razmišljajte o bratimljenju škola – čak i unutar vaše zemlje ili na međunarodnom nivou.

4.5. Sposobnost br. 4

Sposobnost br. 4: različiti mogući konteksti implementacije GV/ELjP

Razumevanje GV/ELjP kao specifičnog školskog predmeta; kao deo kros-kurikularnog pristupa; kao fundamentalne komponente celokupne školske strukture; i centralnost uključenja i veza u zajednici.

4.5.1. Opis i primeri: “predavači koji imaju ovu sposobnost će demonstrirati...”

Predavači koji imaju ovu sposobnost u GV/ELjP mogu, na primer, da pokažu da:

- shvataju, i mogu da pruže primere iz njihovog sopstvenog iskustva, ono što može biti karakterisano kao tri S iz GV/ELjP: GV/ELjP na delu unutar cele školske kulture; GV/ELjP se predaje u njihovim razredima kao deo školskog programa; i do sada je GV/ELjP uključio –i radi u partnerstvu sa – zajednicom izvan učionice i izvan škole;
- imaju profesionalnu sposobnost da upravljaju izazovima složenih obrazovnih postavki i čine odgovarajuće izbore u korišćenju i usvajanju različitih strategija predavanja i učenja. Ovaj profesionalni kapacitet ima za cilj da u učionici i izvan učionice pruži iskustva mladim ljudima koji principe GV/ELjP prevode u specifične aktivnosti učenja koji su prilagođeni godinama, zrelosti, sposobnostima i potrebama različitih učenika;
- izabrati, usvojiti i praktikovati odgovarajuće metodologije GV/ELjP;
- razumeju- i sposobni su da razviju – aktivno učestvovanje i angažovanje u školi i široj zajednici;
- njihova profesionalna sposobnost se treba odnositi na:
  - njihovo znanje o dostupnim prilikama za učestvovanje;
  - njihov kapacitet da planiraju i upravljaju aktivnim učestvovanjem unutar školske zajednice kao i u široj zajednici i globalnom okruženju.

4.5.2. Grafikon napretka

Sposobnost br. 4: različiti mogući konteksti primene GV/ELjP	
<p>Korak 1 (fokusiranje)</p> <p><i>Vi ne cenite to što postoje različiti konteksti primene GV/ELj. Vi uopšteno ograničavate sebe na stvari koje se odnose na vaše sopstveno predavanje u razredu. Do te mere, vi ste svesni da postoji GV/ELjP i da se preklapa sa predmetima koje ste predavali u prošlosti.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vidite “veću sliku”. Upitajte sebe kako učenici u vašoj školi vide GV/ELjP. Napravite dijagram preklapajućih krugova za vaš razred koji prikazuje kako oni vide GV/ELjP u različitim kontekstima. Cela školska kultura može da uključi glasanje, učestvovanje u klubovima, sdruženja ili aktivnosti učenja među vršnjacima. Kakva iskustva iz školskog programa oni trenutno dobijaju? Kako se program povezuje sa pitanjima i problemima zajednice?
<p>Korak 2 (razvoj)</p> <p><i>Vi počinjete da cenite to što GV/ELjP može biti efikasnije kada se razmatraju pitanja i događaji izvan učionice. Vi možete videti koristi uključivanja dimenzije zajednice unutar vašeg predavanja.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • identifikujte tri načina na koje se vaše učenje može povezati sa sadržajem predmeta GV/ELjP. Sada razmotrite listu mogućih “akcija za promenu” na stranici 66. Ko može da bude koristan partner iz zajednice u vezi izabranog domena pitanja/znanja GV/ELjP?
<p>Korak 3 (osnivanje)</p> <p><i>U prošlosti vi niste u stvarnosti smatrali da celokupna školske politika i kulturu prema GV/ELjP utiče na vas. Na to se gleda kao da je to odgovornost profesora i direktora škola. Ali vi postajete sve više svesni menjanja školske structure koje učenicima daju više prostora da se čuje njihovo mišljenje u stvarima koje na njih utiču.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • upoznajete se sa postojećom strukturom u školi koja učenicima omogućava da daju njihova mišljenja o pitanjima koja utiču na njih. Do kog nivoa se pogledi i ideje učenika u vašem razredu imaju priliku da se prenesu na viši nivo prezentacije? Upitajte se da li postoji nešto što možete lično da uradite kako bi podržili demokratsku kulturu unutar škole; • nastavite da posmatrate da se mogu napraviti jače koherentne veze između događaje cele škole i iskustva učenika u pogledu školskog programa.
<p>Korak 4 (napredovanje)</p> <p><i>Vi razvijate viziju GV/ELjP stvarajući veze između celokupnih školskih politika i praksi, učionica i prilika u školskom programu, i partnerstvom sa zajednicom. Vi ste lično uključeni na neki način u svim trima dimenzijama GV/ELjP: GV/ELjP na delu unutar celokupne školske kulture; GV/ELjP se predaje u učionicama kao deo školskog programa; i GV/ELjP radi u partnerstvu sa – zajednicom izvan učionice i izvan škole.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • predložite da vaša škola ima sisteme koji redovno ohrabruju povratnu informaciju od strane zainteresovanih strana – učenika, kolega predavača i roditelja – u pogledu podučavanja GV/ELjP i učenja; • razmotrite kako računari mogu da povećaju veštine učenika, deljenje dobre prakse, i bolje komunikacije sa spoljašnjim partnerima; • vidite da li možete da proširite ideju škole o “zajednici” kako biste usvojili evropske i globalne zajednice sa kojima možete zajedno da radite.

5. Skup B: aktivnosti podučavanja i učenja koje razvijaju GV/ELjP u učionici i školi

Ovaj skup sposobnosti odnosi se na primenu pristupa GV/ELjP u učionici i u školi. Odgovara na pitanja “kako možemo da primenimo GV/ELjP u našoj školi?” Predavači će želiti da identifikuju odgovore na neka od sledećih pitanja:

- Kako ću planirati moje aktivnosti da bih ohrabrio učenike da imaju aktivnu ulogu u učenju?
- Sa kojim drugim predavačima mogu da radim kako bi uključio GV/ELjP u različitim predmetima?
- Koje vrednosti će orijentisati okruženje u učionici i kako možemo zajedno da radimo kao zajednica učenika?
- Kako se mogu osećati ugodno i pouzdano kada se dotaknem kontroverznih pitanja?
- Koje su dobre prakse u ocenjivanju učenja učenika koje mogu da koristim u svom radu?

5.1. Kratak opis i teoretsko naglašavanje

Svi predavači moraju da postignu i da pokažu sigurno znanje i razumevanje sledećih:

Sposobnost br. 5: planiranje pristupa, metoda i prilika za učenje

Planiranje pristupa, metoda i mogućnosti za učenje koji uključuju znanje, veštine, dispozicije, stavove i vrednosti GV/ELjP, u kojima aktivno učenje i angažovanje učenika igra veliku ulogu.

Sposobnost br. 6: uključivanje principa i praksi GV/ELjP u svom podučavanju

Uključivanje principa i praksi GV/ELjP unutar specijalizovanih predmeta (kros-kurikularne GV/ELjP) koje povećavaju znanje, veštine i učestvovanje i doprinos za jačanje mladih u pluralističkoj demokratiji.

Sposobnost br. 7: osnivanje osnovnih pravila za pozitivnu školsku kulturu

Osnivanje jasnih osnovnih pravila za održivu klimu poverenja, otvorenosti i međusobnog poštovanja. Upravljanje razredom i ponašanjem prepoznaje principe GV/ELjP kako bi se obezbedilo svrsishodno i efikasno učenje.

Sposobnost br. 8: razvoj spektra strategija kako bi se podržale veštine diskusije učenika

Spektar strategija podučavanja i metodologija –uključujući kvalitetno ispitivanje celog razreda – kako bi se podržale veštine diskusije učenika, naročito u, osetljivim, kontroverznim pitanjima.

Sposobnost br. 9: korišćenje spektra pristupa za procenjivanje

Korišćenje samoocenjivanje učenika i ocenjivanje od strane vršnjaka, kako bi se informisali i obeležili postignuća i napredak u GV/ELjP.

Tabela 5: Skup B – aktivnosti podučavanja i učenja koje razvijaju GV/ELjP u učionici i školi

Teoretska pozadina

Beleška: Sposobnosti iz ovog skupa, pogotovo br. 5 i 6, su blisko vezani uz Sposobnost br. 4, pošto aktivnosti planiranja i definisanja kros-kurikularnih pristupa zahteva dobro poznavanje konteksta primene GV/ELjP i može se jedino postignuti kroz kolaborativne napore unutar timova predavača. Mi ćemo sada opisati detaljno šta svaka od pet sposobnosti sadrži.

Razvijanje sposobnosti planiranja zahteva vreme, podršku, refleksiju i kolaborativni rad. Na taj način, povezane su sa Sposobnošću br. 4 u vezi konteksta primene GV/ELjP: to znači da predavač razume “model predavanja” koji se mora primeniti: disciplinarni, interdisciplinarni, celokupni pristup škole ili multiperspektivni pristup.

Planiranje aktivnosti učenja za demokratsko i aktivno građanstvo je ključna kompetencija zbog toga što podrazumeva:

- formulisanje i deljenje jasnih ciljeva učenja;
- određivanje fokusa aktivnosti učenja, odabir tema i vremenski raspored lekcija;
- osnivanje relevantnosti teme za učenika i odabir raznovrsnih, odgovarajućih, pristupačnih a ipak izazovnih aktivnosti;
- identifikovanje resursa koji će najbolje podržati aktivno učestvovanje;
- dozvoljavanja efikasne povratne informacije o podučavanju i procesu učenja od strane studenata.

Ova sposobnost podrazumeva dizajniranje aktivnosti učenja koje su adaptirane na različite stilove učenja učenika, gde oni stvaraju značenje i aktivno se izgrađuju iznad njihovih prethodnih struktura znanja i iskustava u temama i pitanjima GV/ELjP.²⁶ Šta god da predmet podučava, predavač će usmeriti učestvovanje učenika u planiranju procesa učenja uključivanjem učenika u diskusiju i zbog toga usvajati informisan i otvoren stav u odnosu na silabile, željene metode podučavanja, odabir resursa učenja i odgovarajuće mere procene.

Uključivanje GV/ELjP u kros- kurikularni pristup ima za cilj jačanje znanja o sadržaju GV/ELjP kroz podučavanje o različitim predmetima. To je važno pitanje i zahteva pažnju od svih predavača. Mnogi koncepti i oblasti GV/ELjP (na primer, sukobi unutar civilnog društva, održivost životne sredine, itd.) može da se utelotvori iz specifičnih uglova u silabila različitih predmeta. Predavači moraju da razmotre program i rad zajedno kako bi našli zajednički osnov. Ovo je pitanje izbegavanja fragmentacije i stvaranja koherentnog iskustva učenja ta studente. Integracija između predmeta takođe ima svoje mesto u odnosu na deljene veštine. Na primer, ukoliko je naš cilj razvijanje samoizražavanje učenika u GV/ELjP za nas važno, onda svi predavači moraju da ovome i doprinesu. Koji predmeti mogu ili trebaju da se uključe je pitanje za pojedine škole i predavače.

U praksi možda je bolje ukoliko je GV/ELjP ograničeno na broj “vodećih predmeta”. “Vodeći” predmet je onaj koji prirodno ima afiniteta ili se preklapa sa sadržajem programa GV/ELjP. Najočigledniji kandidati za “vodeći” status su humane i društvene nauke – ali ovo ne mora da izostavi predmete kao što su matematika, nauka, i umetnost i dizajn. Na primer, način na koji se angažujemo u sportu i stavovi koje razvijamo prema “sportskom ponašanju” može biti “vodeći” element za GV/ELjP.

Upravljanje razredom i razvoj osnovnih pravila za dobro okruženje u učionici su temelji za GV/ELjP. Demokratske institucije i društva trebaju više od njihovih članova umesto poslušnosti prema pravilima i zakonima. Oni trebaju građane koji su sposobni da razmišljaju kritično i moralno o praksama i institucijama i da su sami sposobni da se ponašaju korektno, da tumače pravila i zakoe u kontekstu sopstvenih života. Bil Rodžers naglašava da politike ponašanja i metode, i u školi i na nivou razreda, treba eksplicitno da se odnosi na ključne koncepte prava i odgovornosti i korektnosti: Pristupiti celoj discipline iz perspektive zajedničkih prava, pravila i odgovornosti. Ovo znači da fokus discipline nije samo relativna moć i autoritativnost predavača (zarađena umesto primenjena) već zajednička prava svih članova razreda ...

To je važna osobina pozitivne discipline sa kojom predavači žele da usmere učenike da preuzmu odgovornost za njihovo ponašanje ... koristeći jezik koji naglašava izbor učenika umesto pretnje predavača.²⁷

Sposobnost “podučavanja o kontroverznim pitanjima” treba da bude fokus za predavače kojima je potrebno da se osećaju ugodno i pouzdano kako ne bi izbegavali takva pitanja. GV/ELjP od mladih zahteva da dele svoja mišljenja i ideje o pitanjima iz stvarnog života koja utiču na njih i na njihove zajednice (kao što je kriminal, nepravda, prava deteta, životna okolina, itd.). Pitanja ove vrste mogu biti kontroverzna ili osetljiva, ili oboje. Predavači GV/ELjP zbog toga treba da nauče kako da ohrabre mlade ljude da odlučno govore istovremeno poštujući različita mišljenja. Oni takođe moraju da budu svesni da kada oni – kao predavači- imaju prava da izraze svoja mišljenja o kontroverznom pitanju.

U radu sa kontroverznim pitanjima na strukturisan i osetljiv način, predavači mogu da koriste sledeću listu pitanja:

- Šta su glavne osobine i efekti pitanja?
- Koliko smo ubeđeni u tačnost informacija?
- Koje su grupe uključene u pitanje?
- Koji su interesi i vrednosti ovih grupa?
- Kako, gde i ko može da se bavi ovim pitanjima?
- Da li postoje druge opcije?
- Kako se ljudi mogu/trebaju ubediti da reaguju ili promene svoja mišljenja?
- Kako mi možemo da utičemo na rezultat – kako on utiče na nas?

Procena učenja učenika uključuje primenu spektra pristupa kako bi se procenili konteksti učenja u GV/ELjP. Danas se mnogo govori o pitanju procene. Ranijih godina obrazovna zajednica je razmatrala korisnosti zajedničkog nasuprot odvojenog procenjivanja.²⁸

Participativni pristupi koji su odgovarajući kao što je samoocenjivanje učenika i ocenjivanje od strane vršnjaka, kako bi se informisale i zabeležili dostignuća i napredak učenika u znaju, veštinama i aktivnom učestvovanju u GV/ELjP. Ne postoji nacrtani plan kako izgraditi i pripremiti procenjivanje. Ipak, koji god da se pristupi kombinuju, efektivna sredstva koordinacije, i procena napretka učenika – kvalitet njihovog učenja – mora da bude ugrađen u sve odredbe. Učenje studenata imaće koristi od povratne informacije.

Postoje i opravdana zabrinutost u mnogim evropskim zemljama da previše rigidni pristup proceni GV/ELjP nosi rizik gušenja aktivnog duha, angažovanje projekata GV/ELjP koji su preduzele mlade osobe. Ovaj rizik je povećan ukoliko strategije “zajednički” pristupi “ocenjivanja učenja” su usvojene. U drugu ruku, “procena učenja” strategija koje potencijalno biti ispred rada GV/ELjP, iako se ovaj pristup samo delimično usvojio od zemalja i škola širom Evrope. Studija iz 2003. definiše “procenjivanje” učenja kao: “Proces traženja i tumačenja dokaza za korišćenje od strane učenika i njihovih predavača kako bi odlučili gde su učenici u procesu učenja, gde trebaju da idu, i kako na najbolji način da stignu tamo.”²⁹

Pristup naglašava deljenje ciljeva učenja i kriterij uspeha sa mladim ljudima i naglašava vrednost uključenosti učenika u procese samoocenjivanja i ocenjivanja od strane vršnjaka.

26. Duerr, K., Spajic-Vrkas, V. and Ferreira Martins, I., *Strategies for learning democratic citizenship*, Council of Europe, 2000.

27. Rogers, B., *The language of discipline: a practical approach to effective classroom management*, Northcote House Publishers, Plymouth, 1994, pp. 14-15.

28. Black, P. et al., *Assessment for learning: putting it into practice*, Open University Press, New York, 2003.

29. Ibid.

5.2. Sposobnost br. 5

Sposobnost br. 5: planiranje pristupa, metoda i prilika za učenje

Planiranje pristupa za uključivanje znanja, veština, dispozicija, stavova i vrednosti, u kojim aktivno učenje i angažovanje učenika igraju veliku ulogu.

5.2.1. Opis i primeri: “predavači koji imaju ovu sposobnost će pokazati ...”

Predavači koji imaju ovu sposobnost GV/ELjP mogu da na primer, demonstriraju da su:

- su sposobni da odaberu i planiraju odgovarajuće aktivnosti učenja koje se trebaju razviti u različitim kontekstima učenja GV/ELjP: na primer, u kontekstu specifičnog školskog programa ili u kros-kurikularnom kontekstu odabirajući specifične teme koje mogu jasno da se centriraju na znanje i procese GV/ELjP. Na primer: UN Milenijumski ciljevi mogu da budu tema za celokupan pristup škole ili van-nastavna aktivnost koja se fokusira na dan učenja i aktivnosti; nuklearna energija može da bude podučavana u sklopu fizike sa komponentama GV/ELjP;
- da znaju kako da planiraju sekvence lekcija kako bi obezbedili napredak u učenju na srednjeročni i dugoročni period, koji odgovara školskom programu i ciljevima kros-referentnog učenja sa ostalim disciplinama, razumevajući druge disciplinarne perspektive, i planirati aktivnosti na strukturisane i koherentne načine;
- imaju znanje o kognitivnim stilovima i svesni su važnosti predavanja na načine koji odgovaraju na različite kognitivne stilove: na primer, višestepeni senzorni pristupi koji odgovaraju vizuelnim, kinetičkim, auralnim i verbalnim učenicima u učionici; kooperativno/takmičarsko učenje; komunikacija povezana sa temama i centrirana na temama; zavisno/nezavisno učenje; reflektivno/impulsivni pristupi; nezavisnost u oblasti/i osetljivost, tolerancija dvosmislenosti, itd;
- su svesni prethodnog znanja učenika i načina razmišljanja i osećanja i znaju kako da planiraju strategije i ispituju prethodno znanje učenika. Oni mogu da uokvire ciljeve učenja i pruže jasne structure za lekcije na načine koje obezbeđuju razumevanje učenika onoga što se od njih očekuje i da oni mogu da aktivno i kooperativno rade;
- daju pažnju na sekvence spektar odgovarajućih elemenata, kao što su: uvod; ključna pitanja; prilike za ceo razred, grupu, rad u parovima i individualni rad; tranzicije; zahtevani resursi; i odgovarajuća mešavina vrsta aktivnosti (na primer, verbalno, vizualno i pokretno rešavanje problema, istraživanje, strategije saradnje, korišćenje računara i ostalih resursa, plenarno razmatranje učenja i prilika za praktikovanje);
- razumevanje trenutnih pitanja koje se tiču mladih i njihovih zajednica. Oni su onda sposobni da na primer, pomognu mladima da razviju sopstvene projekte za zaštitu okoline koji se mogu primeniti u zajednici, kao što je čišćenje lokalnog parka ili kampanja bezbednosti u saobraćaju. Predavač planira učenje koje proističe iz ovih projekata i pomaže mladim ljudima da se organizuju na strukturirane načine;
- znati kako planirati aktivnost, kao što su dnevni mišljenja učenika, kako bi oni bili svesni njihovih ličnih iskustava i emocija u vezi pitanja iz građanskog vaspitanja u njihovom svakodnevnom životu;
- su svesni da je planiranje aktivnosti za GV/ELjP dobra početna tačka za podučavanje ali da planiranje takođe mora da bude fleksibilno. Mišljenja predavača na postupke podučavanja su obavezni kako bi usvojili strategije i aktivnosti, prilagodili se različitim stilovima i potrebama učenika, i izgradili se na osnovu prethodnih iskustava učenika u oblasti GV/ELjP.

5.2.2. Grafikon napredovanja

Sposobnost br. 5: planiranje pristupa, metoda i prilika za učenje	
<p>Korak 1 (fokusiranje)</p> <p><i>Osećate da su vam potrebne dodatne informacije i podrška kako da planirate aktivnosti učenja. Osećate da vam je potreban detaljan plan u vezi glavnih koncepata, tema, veština, stavova i dispozicija GV/ELjP kao i vrednosti koje se mogu uključiti u lekcije. Vama treba puno vremena za planiranje. Osećate da vam je potrebno više informacija o efektivnijim strategijama podučavanja za promovisanje pozitivnih dispozicija za učestvovanje u civilnom društvu ili u zajednici. Vi ste osećate nesigurno i potrebni su vam pedagoški razlozi zašto promeniti vašu praksu. Pitate se kako će učenici da reaguju na nove aktivnosti učenja.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pronaći prilike da razgovarate sa iskusnijim predavačim; • vi trebate da vidite dobre pripreme aktivnosti koje su održane u razredima iskusnijih predavača ili u celoj školi i pokušajte da planirate (ciljeve, teme, pristupe i strategije učenja); • na svoja očekivanja odrazite se koliko je bilo uspešno vaše planiranje za vaše učenike. Kako je ova nova aktivnost planiranja za GV/ELjP uticala na vašu ličnost? • slušajte druge neiskusne predavače i podelite sa njima vašu očekivanja i brige; • izaberite aspekt vaših aktivnosti planiranja gde osećate da vam je potrebno više ekspertize. Na primer, vaša sposobnost da analizirate nedavne socijalne i političke probleme koje se čine važnim, zajedno sa njihovim planiranjem i primenom u vašim lekcijama. Upitajte kolegu da vam on/ona objasni kako da odaberete temu, i kako on/ona donosi odluke pri planiranju na osnovu nivoa i starosti učenika.
<p>Korak 2 (razvijanje)</p> <p><i>Vi ste počeli da podučavate o nekim elementima GV/ELjP u vašem razredu. Vi se osećate zabrinuto z kvaliteta rezultata učenja aktivnosti koje ste planirali. Vi planirate aktivnost ali tokom i posle aktivnosti osećate da ste izgubili kontrolu i da se borite da upravljate debatom i učešćem učenika.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izaberite i analizirajte jedini aspekt vašeg procesa u razredu. Na primer, kako ste se nosili sa komunikacijom između vas i učenika; možete da upitate iskusnijeg kolegu da posmatra vašu komunikaciju, i onda da uporedite zabeleške; • dajte mišljenje kako možete da poboljšate vašu komunikaciju imajući u vidu demokratsko učestvovanje učenika i ciljevima lekcije. Da li ste postavljali otvorena pitanja? Da li ste pomogli učenicima da objasne njihovo razumevanje novih ili apstraktnih koncepata? Koje vrednosti je tema GV/ELjP naglasila?
<p>Korak 3 (osnovano)</p> <p><i>Osećate se samopouzđano pri odabiranju tema za GV/ELjP, prema njihovoj relevantnosti za povećanjem promena u budućnosti i građanskih sposobnosti učenika. Osećate se samopouzđano pri planiranju vaših strategija komunikacije prema interesima učenika. Vi se osećate samopouzđano pri odabiru odgovarajućih procesa predavanja za specifične teme GV/ELjP. Vi jedva čekate da podelite ideje sa kolegama.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • odrazite se na vaše skrivene pretpostavke i vrednosti kada planirate vaše aktivnosti. Zašto ste odabrali temu X? Zašto ste primenili strategiju podržavajućeg učenja umesto deduktivne strategije? Zbog vas ili zbog vaših učenika? Zašto ste odlučili da primenite rad na projektu umesto rad sa vršnjacima? Koje su bile vaše pretpostavke i vrednosti u vezi kapaciteta učenja vaših učenika? • samoocenite vaše pretpostavke kroz uči učenika i incidente koje se pojavljuju tokom časa; • podelite vaše ideje sa kolegama i roditeljima.
<p>Korak 4 (napredno)</p> <p><i>Vi prepoznajete vašu odgovornost kao predavača da biste ojačali vaše učenike sa znanjem, veštinama i vrednostima za učestvovanje u društvu. Vi ste svesni vaše uloge kao uzorne osobe. Vi osećate da trebate da zajednički planirate aktivnosti unutar interdisciplinarnog i celokupnog pristupa škole. Vi prepoznajete vrednost aktivnog učestvovanja vaših učenika u zajednici, imajući u vidu globalnu građansku pripadnost.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • fokusirajte se na nedostatak koherentnosti između vaše odgovornosti kao predavača i onoga što planirate za vaše učenike; • proverite ukoliko planirate aktivnosti koje uključuju učenike u vaše sopstveno i planiranje u saradnji; • u saradnji planirajte aktivnosti i gledajte na sve saradnike i partnere kao vredne doprinosioce kao i potencijalne primaocce beneficija; više nego partnerstvo, to je stvarno “demokratko angažovanje”³⁰ u kojem ste uključeni kada planirate i odlučujete o aktivnostima.

Skup B: aktivnosti podučavanja i učenja koje razvijaju GV/ELjP u učionici i školi

5.3. Sposobnost br. 6

Sposobnost br. 6: uključivanje principa i praksi GV/ELjP u sopstveno podučavanje

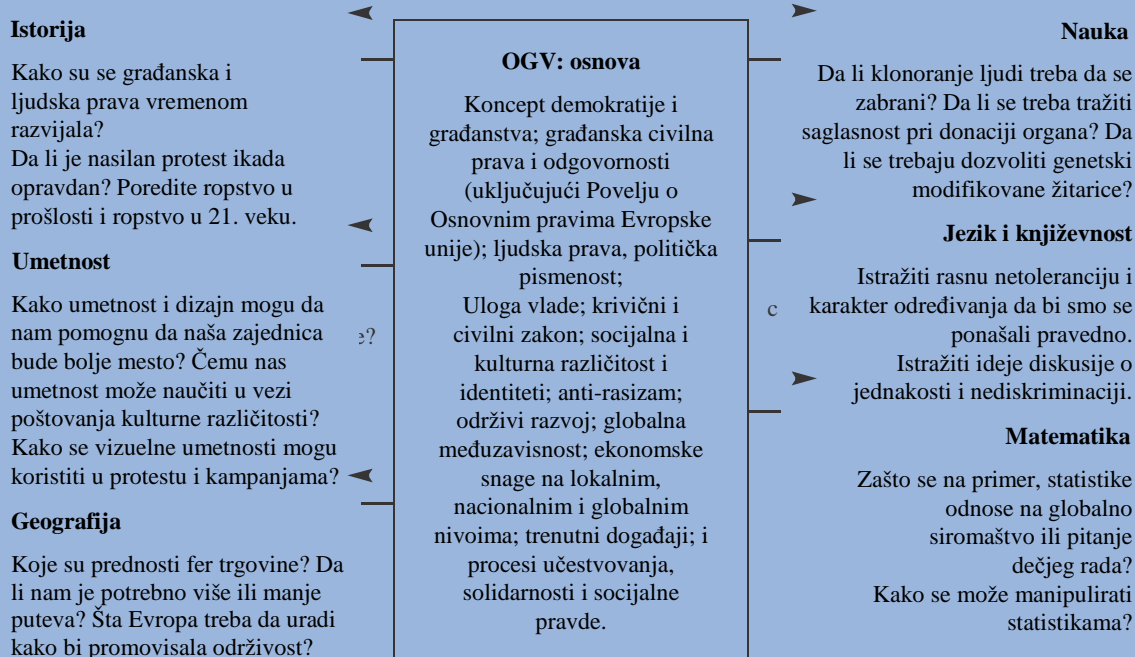
Uključivanje principa i praksi unutar specijalističkih predmeta (ckros-kurikularni GV/ELjP) za povećavanje znanja, veština i učestvovanja, i doprineti mladim građanima u pluralističkoj demokratiji.

5.3.1. Opis i primeri: “predavači koji imaju ovu sposobnost će demonstrirati...”

Predavči koji imaju ovu sposobnost u GV/ELjP mogu na primer, da pokažu da:

- cene pitanja koja su postavljena tokom predavanja GV/ELjP “kroz” ostale predmete. Predavači će morati da postave i ponekad osetljiva pitanja kroz GV/ELjP “preko”, na primer, istorije, geografije ili drugoj društvenoj nauci i humanih predmeta;
- razumeti tačku na kojoj se “veza” GV/ELjP pomera sa skrivenog i površnog ka (slučajnost u sadržaju predmeta) ka otvorenom i razvijenom?
- budete pravični i na osnovne ciljeve učenja predmeta kroz koje se uči GV/ELjP i GV/ELjP ciljeva (oni započinju da se jasnije prikazuju kada se angažuju sa ostalim modelima predavanja lekcija, što služi različitim svrhama).

Beleška: četiri ili pet visokokvalitetnih i moguće povezanih doprinosa širom školskog programa u jednogodišnjoj grupi će biti efikasniji i koherentniji nego veliki broj loše definisanih ili površno povezanih doprinosa. Pokušaj da izradite sadržaj GV/ELjP u sadržaju celog školskog programa proizvodi tako mnogo veza koje je veoma teško upravljati bez koherentnog okvira.

5.3.2. Grafikon napredovanja

Sposobnost br. 6: uključivanje principa i praksi GV/ELjP u sopstveno podučavanje	
<p>Korak 1 (fokusiranje)</p> <p><i>Vi takođe niste samopouzđani o tome koji su ovi principi i prakse. Zapravo vi možete na GV/ELjP gledati kao “pretnju” za vaš predmet. Vi vidite svoj zadatak predavača kao akademsku misiju da podučavate o vašem predmetu prateći silabile, školski program i šira nacionalna uputstva.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • upoznajte se sa konceptima GV/ELjP, saznajte koji su principi i prakse GV/ELjP; • razmotrite i analizirajte vaš školski program da biste pronašli zajedničku osnovu; i (ukoliko je moguće) identifikovati preklapanja i “zajedničke tačke” u sadržaju, veštinama, konceptima i vrednostima; • angažujte se u diskusiji sa vašim kolegama koji predaju građanske ili socijalne nauke u vašoj školi. Razmislite o koristima za učenike koje može imati zajednički i koherentni pristup koji donosi aspekte GV/ELjP u školski program na prirodne i tokovne načine.
<p>Korak 2 (razvoj)</p> <p><i>Generalno, vi ste upoznati sa konceptima GV/ELjP i njegovih principa i praksi. Vi možete da identifikujete preklapanja između znanja, veština i vrednosti GV/ELjP i vaših silabila i/ili školskog programa.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • planirajte kako da uključite principe i prakse GV/ELjP u vaše predavanje: identifikujte odgovarajuće oblasti sadržaja i pitanja; • sastajte se sa vašim kolegama i delite informacije u vezi predavanja GV/ELjP. Skupite napore. U praktičnim uslovima, planirajte redovne sastanke za diskutiranje pitanjima GV/ELjP u kalendaru školskih sastanaka; • dok predajete, pokušajte da osigurate da učenici cene integraciju između predmeta i neka učenje bude otvoreno umesto zatvoreno;
<p>Korak 3 (osnovano)</p> <p><i>Postoji jasna vizija o pristupu GV/ELjP u školskom programu. Predavači zajedno planiraju i uključuju principe i prakse GV/ELjP u svojim predavanjima. GV/ELjP je takođe značajni deo školske kulture.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • istražite kako da proširite proporciju aktivnosti GV/ELjP izvan učionice i izvan škole tokom vašeg predavanja; • istražite mogućnosti za putovanja i posete (na primer, u muzeje, izložbe, glavnim predstavništvima saveta/parlamentata i festivalima); • pozovite posetioce iz spolja da uđu u proces učenja; • neka učenici budu vaši partneri u učionici. Delite ciljeve i dajte im šansu da učestvuju u planiranje. Upitajte ih za povratne informacije
<p>Korak 4 (naprednije)</p> <p><i>GV/ELjP je redovan, prirodan i održiv element u sklopu vašeg predavanja. Prilike da preduzmete akciju u pogledu pitanja koja je razred postavio (u različitim kontekstima učenja) su redovno pružene učenicima.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • eksperimentišite i primenite različite metode predavanja i učenja; • pomognite vašim kolegama u njihovom profesionalnom razvoju da prošire pristupe GV/ELjP u njihovim predavanjima; • nastavite sa obogaćivanjem vaše prakse; • pronađite partnere u zajednici koji će vam pomoći da razvijete vaše ciljeve.

5.4. Sposobnost br. 7

Sposobnost br. 7: osnivanje osnovnih pravila za pozitivnu školsku kulturu

Osnivanje jasnih pravila za održivu klimu poverenja, otvorenosti i zajedničkog poštovanja. Upravljanje razredom i ponašanjem prepoznaje GV/ELjP principe kako bi osigurao svrsishodno i efikasno učenje.

5.4.1. Opis i primeri: “predavači koji imaju ovu sposobnost će demonstrirati...”

Predavači koji imaju ovu sposobnost će na primer pokazati da:

- imaju cilj da povećaju potencijal svih učenika za učenje održavanjem velikih očekivanja za ponašanje učenika;
- uobličavaju i promovišu vrednosti koje naglašavaju ciljeve GV/ELjP, kao što je potraga za istinom i poštovanje mišljenja drugih;
- preduzeti korake za osnivanje pozitivnih pojedinih odnosa sa učenicima, čine napor za slušaju perspektive učenika u vezi učenja, i tretiraju se sa poštovanjem. Takođe, oni su odgovorni, otvoreni i korektni u njihovom radu sa učenicima;
- mogu da osnuju jasna i direktna pravila u učionici i rutinu, nagrade i sankcije, koje su jasno povezani sa širim principima GV/ELjP o pravima i odgovornostima i politike ponašanja u školi. Ovo se postiže kroz:
  - korišćenjem malog broja pozitivno oblikovanih pravila koje učenici razumeju;
  - davanje učenicima prilike da oblikuju i razmotre pravila kadgod je to moguće;
  - strateško korišćenje pohvale i nagrade za pozitivno ponašanje;
  - korišćenje govora koji odbija neprihvatljivo ponašanje ali ne i same učenike.
- obratiti se ka četiri glavna elementa upravljanja ponašanjem, naime: pravila drugih, potreba drugij, vrednosti rutine i potrebe da se prihvati lična odgovornost;
- izbegavanje da se učenicima obraća na načine koji štete samopouzdanju i kvare odnose već je bolje koristiti stalnu pohvalu i pozitivan govor, koji odgovara godinama i okolnostima;
- razumevanje spektra strategija na nivou pojedinaca i grupe kako bi se pomoglo učenicima da svojim ponašanjem bolje vladaju;
- prepoznavanje tenzije koju učenici mogu da iskuse između “pravila ulice” i očekivanja u pogledu ponašanja u školi, i pomoći učenicima da budu jasni u vezi razlika i da razmatraju ta pitanja;
- ohrabriti nezavisno donošenje odluka, kroz stvaranje mogućnosti za demokratsko donošenje odluka u razredu; na primer, glasanje zatvorenih očiju, kako ne bi došlo do toga da neko ima uticaja sa strane u pogledu glasanja na isti način kao nečiji drug.

5.4.2. Grafikon napretka

Sposobnost br. 7: osnivanje osnovnih pravila za pozitivnu školsku kulturu	
<p>Korak 1 (fokusiranje)</p> <p><i>Predavači primenjuju samoosnovana pravila u razredima – čak iako ih učenici jasno odbijaju ili im se opiru. Postoji malo ili uopšte ne postoji mesta za pregovore. Odgovornosti su naglašene a prava minimizirana. Pravila su pravila i malo ili pak uopšte nema različitosti, pozadina ili posebnih potreba. Nedostatak dogovorenih pravila opstruira otvorenu i međusobno poštujuću diskusiju.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • povećajte svoju svest o nekim faktorima u školama i razredima koji donose neželjeno ponašanje; • lobirajte za obuku celokupnog osoblja ili cele škole koja bi bila podržana od strane spoljnog eksperta, kako bi se podigla svest školske zajednice u vezi pitanja i strategije učenja za pojedince i grupe kako bi se pomoglo učenicima i osoblju u njihovom boljem vladanju ponašanja; • preduzeti korake da se osnuju pozitivni pojedini odnosi sa učenicima, učiniti napor da se saslušaju perspektive učenika u vezi njihovog učenja, i tretirati ih sa poštovanjem; • pokušajte sa pozitivnim stavom, odnosno stavljajte poene u korpu kada se ponašanje može nagraditi, i ukoliko vaš razred ima 15. poena on tobija posebnu nagradu (aktivnost, igru, itd.).
<p>Korak 2 (razvoj)</p> <p><i>Predavači postavljaju i primenjuju pravila u razredima. Postoji neki pokušaj konsultacije sa učenicima, ali odgovori imaju tendenciju negativnosti, možda zbog toga što se na konsultaciju gleda kao neiskreni pokušaj. Učenicima nedostaje moći da se njihov glas čuje. Kada se pojavi diskusija u razredu, postoji nedostatak slušanja ili poštovanja mišljenja drugih.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uključite učenike u postavljanju školskih i razrednih pravila. Potražite savet od učenika o tome kako da se održi raznovrsnost u razredu (raznovrsnost u stilovima učenja, potreba devojčica i dečaka); i potrebe razreda (na primer, nivoi u tečnom govoru, i poteškoće pri učenju). • centrirajte principe i govor GV/ELjP – umesto da govorite u uslovima pravila i kazni, koristite termine kao što su “odgovornosti”, “prava”, “zajedničko dobro”, “zajedničko poštovanje”, i “tolerancija”; • kada morate da koristite sankcije da biste bili jasni, konzistentni i odgovorni. Kritikujte delo a ne osobu. Na primer, naglasite odgovornost svakog za atmosferu u školi, ispitivanjem posledica ponašanja pojedinca na ponašanje drugih i na grupu
<p>Korak 3 (osnivanje)</p> <p><i>Neke školska i pravila u razredu su dogovarana i usaglašena sa predstavnicima učenika. Predavači koriste pozitivan govor i usmeravaju učenike da preuzmu odgovornost za njihovo ponašanje kroz naglašavanje izbora učenika umesto da im prete. Postoji prostor za diskusiju i slušanje.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uključite učenike da tesno saraduju u postavljanju pravila. Poštujte ulogu školskog saveta (i saveta određenog razreda/godine) u osnivanju osnovnih razrednih pravila. Iskustvo predlaže da će učenici prihvatiti realne i pravila koja se lako prate; atmosfera u razredu je i njima važna; • starijim učenicima dajte određene uloge i izrazite stepen odgovornosti koju od njih očekujete da preuzmu. Grupišite starije sa mlađim učenicima jer je to efektivnije kako biste naglasili vrednosti GV/ELjP; • aktivno tražite mišljenja učenika o pitanja kao što je nasilje vršnjaka i vandalizam, i kako oni misle da škola treba da se poboljša, da postane podržavajuća i bezbednija za učenike.
<p>Korak 4 (napredno)</p> <p><i>Školska i pravila u razredu su razvijeni kroz konsultaciju i pregovaranje sa školom i učeničkim savetima. Svačiji se glas saslušao. Učenici imaju uloge odgovornih građana u primeni pravila ponašanja u razredu. Postoji istinska međukulturna klima i ne postoji stav “oni i mi” između članova školske zajednice. Učionice su mesta za svrsishodno i animirano učenje.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • obezbedite prilike da se razredna pravila razmotre/diskutuju redovno od strane osoblja i učenika; • nastavite da podržavate učenike da budu lideri u proširivanju njihovih sloboda, odnosno, da razvijuju klimu gde što je veća odgovornost učenika to su veća i njihova prava; • ohrabrite posetioce da vas posete u vašim učionicama kako bi posvedočili visokom kvalitetu debate GV/ELjP, interakciji, i poštovanja pokazanog za poglede drugih. • nastavite da radite sa vašim kolegama kako biste razvili vaše veštine.

5.5. Sposobnost br. 8

Sposobnost. 8: razvoj spektra strategija za podržavanje veština diskutiranja učenika u određenim kontroverznim pitanjima

Spektar strategija podučavanja i metodologija – uključujući kvalitetno ispitivanje celog razreda – kako bi se olakšala diskusija osetljivih kontroverznih pitanja.

5.5.1. Opis i primeri: “predavači koji imaju ovu sposobnost će pokazati ...”

Predavači koji imaju ovu sposobnost GV/ELjP će na primer, da:

- razumeju vrste veština potrebnih u diskusiji tokom građanskog. Na primer:
  - socijalne i veštine komunikacije kao što je razvijanje argumentacije, jasno predstavljanje ideja, menjanje, korišćenje efikasne neverbalne komunikacije;
  - korišćenje odgovarajućeg rečnika i koncepata GV (kao što je “građanin”, “opšte dobro” i “zastupništvo”) i izbegavanje uvredljivog ili stereotipnog govora;
  - prepoznavanje različitih oblika diskusije – na primer, adversnog ili istraživačkog;
  - tehnike debate – na primer, sposobnost da se ubede drugi; pregovaranje oko kompromisa ili koncenzusa; i prepoznavanje i korišćenje retorike;
  - poznavanje pravnih okvira u vezi ograničavanja slobode izražavanja učenika u kontekstima GV/ELjP.
- poznavanje spektra strategija koje mogu da pomognu učenicima da razviju njihove veštine diskusije. Učenici moraju da se poduče kako da diskutiraju. Strategije uključuju:
  - neka im to bude važno – neka se diskusija vodi oko interesa i iskustava učenika;
  - neka to bude zabavno– koristeći medije koje podižu to pitanje da se o njemu raspravlja na interesantan način; na primer, priča, video-klip, fotografija, umetnost, itd.;
  - neka svrha bude jasna time što će se uvesti teme i glavna pitanja o kojima će se raspravljati; i ohrabrite učenike da stvaraju pitanja u diskusiji; na primer, dopuštajući im da razviju sopstvena pitanja o temi “i na slepo” glasaju o onoj o kojoj žele da raspravljaju;
  - raznovrsnost grupnih procesa i metodologije saradnje; i organizovanje sedenja u malim grupama, parovima, u krug, obliku potkovice ili ovalno;
  - ponavljanje/održavanje osnovnih pravila u vezi slušanja/postavljanja pitanja – još uvek je bolje angažovati učenike u primeni ovih pravila;
  - izbegavati da previše sami govorite–dajte prostora učenicima da govore;
- shvatite moguće pristupe za podučavanje o kontroverznim pitanjima. Starost učenika može da utiče na ono što je najprimerenije. Ukoliko se stalno koristi, svaki pristup ima svoje nedostatke. Ukoliko se mudro koriste i u kombinaciji, može da pomogne smanjivanju rizika pristrasnog podučavanja. Generalno, to su ova tri pristupa:
  - neutralno – nema ličnog mišljenja;
  - uravnoteženo –predstavljanje različitih mišljenja, uključujući one sa kojima se možda vi lično ne slažete;
  - predano – gde su vaša mišljenja poznata.
- stalna pažnja da se izbegne pristrasnost u njihovom podučavanju. Na primer, ukoliko osiguraju da se čuju sve strane; predstavljanje mišljenja opozicije na uravnotežen način; izazivanje popularnih/konvencionalnih mišljenja; ne predstavljati mišljenje kao činjenicu; ne postavljaju sebe kao jedinog izvora autoriteta; i igraju se đavoljeg advokata;

- promovisanje visokokvalitetnog razmišljanja o GV/ELjP kroz njihovo ispitivanje. Primeri efektivnih pitanja GV/ELjP su: Da li mislite da je to fer? Da li X ima pravo da to uradi? Ko treba da reši ovo? Da li bi trebao da postoji zakon za ovo? Ko bi za to trebao da plati? Odakle dolazi to pravo? Koji je vaš razlog da to kažete? Šta bi bilo najbolje za sve? O čemu se svi slažu?

5.5.2. Grafikon napredovanja

Sposobnost br. 8: razvijanje spektra strategije kako bi se podržale veštine diskusije učenika, naročito u pogledu kontroverznih pitanja	
<p>Korak 1 (fokusiranje)</p> <p><i>Vama nedostaje samopouzdanja u upravljanju kontroverznim pitanjima. Vaša glavna strategija je izbegavanje. Možda se osećate da su neka pitanja previše "vruća" da bi se o njima raspravljalo. Zabrinuti ste za implikacije upravljanja razredom gde učenici imaju jaka i konfliktna mišljenja. Vi ste zabrinuti zbog reakcije roditelja u vezi tema za razrednu diskusiju.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • proširite vašu perspektivu kroz posmatranje iskusnijih predavača koji organizuju diskusiju u vezi kontroverznog/osetljivog pitanja; • predajte jednu lekciju prateći strukturu/listu predloženu u vezi jedne oblasti gde se osećate sigurno da je poznajete; • procenite efikasnost lekcije; • upoznajte sebe sa tri moguća pristupa za predavanje o kontroverznim pitanjima i strategijama za izbegavanje pristrasnosti; • pročitajte predložene tekstove u ovom dokumentu kako biste razumeli i postali samopouzdana u pojašnjavanju zašto je važno diskutovati o kontroverznim pitanjima
<p>Korak 2 (razvoj)</p> <p><i>Svesni ste kontroverzne prirode nekih pitanja i počeli ste da ih uključujete u program i vaše planiranje lekcija. Vi ste obazrivi i izbegavate pristrasnost u vašem podučavanju. Neke teme su za vas još uvek "zabranjene".</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • počnite da razmišljate o drugim veštinama učenika koje se moraju razviti i praktikovati; • eksperimentišite sa nekim gore predloženim strategijama; • razmišljajte o prilikama kako biste ih uključili u neka moderna i kontroverzna pitanja GV/ELjP na prirodan način u vaš predmet koji predajete i počnite sa revizijom vašeg planiranja programa; • potrudite se da dobijete neku specifičnu obuku u ovoj oblasti koristeći kvalitetne spoljne resurse
<p>Korak 3 (osnovano)</p> <p><i>Imali ste neku obuku u vođenju kontroverznih i osetljivih pitanja. Vi obazrivo primenjujete spektar strategija kako biste pomogli učenicima da razvijaju njihove veštine diskusije.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • koristite raznovrsne načine na koji strukturirate diskusiju učenika u pogledu kontroverznih pitanja; • pronađite prilike za obuku celokupnog osoblja o kooperativnim metodologijama i dinamikama grupe; • fokusirajte se na razvijanje veština ispitivanja – vodite se na repertoar efikasnog ispitivanja GV/ELjP koji može da promovise više razmišljanja o ključnim konceptima GV/ELjP; • razmišljajte o načinima da odgovorite na pitanja koja se spontano postavljaju od strane učenika a koji stvaraju prilike za učenje; odgovorite na pitanje pitanjem i ohrabrite učenike da stvaraju njihova sopstvena pitanja za diskusiju.
<p>Korak 4 (napredno)</p> <p><i>Na kontroverzna pitanja se gleda kao da su centar programa GV/ELjP. Vi ohrabrujete učenike da istražuju pitanja i da na njih odraze uravnotežene odgovore. Vi shvatate centralnost važnosti kvalitetnog ispitivanja i promovisanja visokokvalitetnog razmišljanja u vezi GV/ELjP kroz vaše ispitivanje učenika.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podelite vašu dobru praksu sa ostalim predavačima i drugim predmetima. Razvijte ovaj kapacitet kroz domaću obuku; sastanci sa osobljem su prilike za ovo; • primenite veštine vašeg podučavanja na nove oblasti programa koje vaša škola želi da razvije (na primer, promovisanje kohezije zajednice ili temu rešavanja sukoba); • identifikujte pitanja koja su trenutna briga unutar školske zajednice. Na primer, rasizam, nasilje, zlostavljanje, "šamaranje" i privatnost/etičko korišćenje mobilne tehnologije; • pronađite partnere u vašoj zajednici da vam pomognu da razvijete svoje ciljeve.

5.6. Sposobnost br. 9

Sposobnost br. 9: korišćenje spektra pristupa procenjivanja

korišćenje samoocenjivanja i ocenjivanje od strane vršnjaka, kako bi se znao i zabeležio napredak učenika i postignuća u GV/ELjP.

5.6.1. Opis i primeri: “predavači koji imaju ovu sposobnost će pokazati ...”

Predavači koji imaju ovu sposobnost u GV mogu da pokažu da:

- Razumeju proces procenjivanja potreba u građanskom vaspitanju koji u potpunosti mora da bude u vlasništvu učenika– da se na tome radi zajedno sa njima;
- korišćenje spektra strategija ocenjivanja kako bi se ocenio napredak učenika kroz različite oblike znanja, veština, vrednosti i dispozicija, i učestvovanja. Neiskusni predavači mogu se ohrabriti da koriste ovu listu opcija sa njihovim učenicima:

Stvarno i konceptualno znanje

- upitnici za više opcija za odgovor;
- spajanje reči sa definicijama;
- identifikovanje ključnih ideja/informacija iz paragrafa ili teksta;
- objašnjavanje pozadine novinske vesti ili priče;
- pisanje argumenata za i protiv kontroverznog pitanja;
- analiziranje nekih statistika;
- diskutiranje o problemima koji se tiče predloga da se uvede novi zakon.

Pretraga i komunikacija

- demonstriranje veština komunikacije kroz pismeni rad o ubeđivačkom pisanju;
- izrada PowerPoint prezentacije koja zastupa promenu neke vrste;
- izrada slike ili vođenje skupa kako bi se podigla svest o određenom pitanju unutar škole;
- istraživanje teme (pojedinačno ili u malim grupama) koristeći spektar izvora, i izrada prezentacije, verbalne ili pismene;
- pisanje pisma nekoj javnoj ličnosti (na primer, savetniku, glavnom uredniku lokalnih novina) kako bi ih ubedili o tematskom pitanju.

Učestvovanje i odgovorni postupak

- uspešno doprinositi radu grupe, pokazivanje znanja o spektru potrebnih uloga za efektivno funkcionisanje grupe i sposobnosti da se da izraz da grupa funkcioniše kao jedinica;
  - identifikovanje potrebe za društvenom akcijom i razvoj strategija koje mogu da donesu do neke promene;
  - pokazivanje razumevanja kako uticati na mišljenje o nekom pitanju, bilo da je to javno mišljenje ili onih koji donose odluke na lokalnom ili državnom nivou;
  - znati kako postavljati pitanja stručnjacima u poseti o tematskom pitanju (na primer, pitati lokalnu policiju o pitanjima koji se odnose na kriminal i njegovo sprečavanje ili stručnjake za okolinu o pitanjima koji se odnose na održivost i lokalnu agendu 21);
  - ohrabrivanje učenika da razviju sopstvene kriterije uspeha za zadatke (na primer, pitanjem “Kako ćete znati da ste to postigli”);
- mogu da nauče i primene efikasne prakse procene iz ostalih predmeta na EGV. Ovo može da pruži modele za izradu progresije u projekte EGV.

5.6.2. Grafikon napretka

Sposobnost br. 9: korišćenje spektra pristupa za procenu	
<p>Korak 1 (fokusiranje)</p> <p><i>Vi retko procenjujate rada u EGV ili pa to radite na arbitrarni način. Pošto EGV nedostaje definicije i/ili profila u vašoj školi, virtualno je nemoguće da se obezbedi povratna informacija učenicima o njihovim postignućima i napretku. Lekcije koje mogu da uključe neki sadržaj iz EGV ili veštine imaju nejasne ciljeve učenje.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • definišite ciljeve vašeg planiranja u uslovima njihovog poznavanja EGV, veština ili učestvovanja. Pojasnite vaše ciljeve učenja; • podelite ciljeve učenja EGV sa učenicima pre lekcije. Pomognite učenicima da razumeju kriterij za uspešan rad na pitanjima EGV i projektima; • uložite vreme u lekcije za učenike kako bi se odrazili na njihovo učenje EGV-a. Ohrabrite učenike da objasne veštine i procese EGV uključene u njihovo učenje, na primer, na kratkim plenarnim sesijama posle svake aktivnosti i na kraju lekcije.
<p>Korak 2 (razvoj)</p> <p><i>Postoji neka procena rada EGV ali je uglavnom sumativna i fokusira se na dimenzije znanja kroz sadržajne vežbe i testove. Neke lekcije su planirane koje imaju jasno fokusiranje ciljeve EGV. Ne postoje mehanizmi koji procenjuju napredak. Aktivno građanstvo i učestvovanje učenika nisu ocenjeni.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • povećajte raznovrsnost načina na koje procenjujete rad učenika u EGV – to jest, ne samo radove, već i izrada slika, PowerPoint prezentacija, kolaborativnih projekata, ubeđujućih govora za različitu publiku, itd; • stvorite načine da na jednom mestu sakupite dokaze o radu učenika u vezi EGV–kako bi proslavili postignuća i planirati buduće učenje; • na kraju rada ili projekta EGV, eksperimentišite sa različitim oblicima samoocenjivanja i ocenjivanja od strane vršnjaka. Za koje aspekte EGV učenici misle da su dobro uradili i da su naučili? Kako mogu da poboljšaju njihov rad za sledeći put?
<p>Korak 3 (osnovano)</p> <p><i>Postoji pristup cele škole za procenjivanje i beleženje napredka u aspektima EGV koji se koristi od strane svih predavača. Vi ste počeli da eksperimentišete sa spektrom različitih strategija procene, uključujući samoocenjivanje i ocenjivanje od strane vršnjaka. Učenici dobijaju povratnu informaciju o njihovom radu u EGV i/ili projektima.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • eksperimentišite sa raznovrsnim samoocenjivanjem i ocenjivanjem od strane vršnjaka (izvodi, vođeni pregledi, itd.); • umesto tradicionalnih procena koristite prijateljskije vrste (kao što su “semafori”, nasmevano/nenasmevano lice, i “dve zvezdice i želja” – dva specifična elementa rada učenika i jedna oblast specifične konstruktive kritike ponuđenu za dalje učenje); • ohrabrite kros-kurikularno “mapiranje” da bi ste osnovali da se ono što podučava EGV nalazi i u drugim predmetima u školi. Razgovarajte sa kolegama o tome kako se ocenjuje učenje učenika GV/ELjP. Pokušajte kolaborativno razmišljanje u celoj školi.
<p>Korak 4 (napredno)</p> <p><i>Planovi lekcija imaju dobro definisane rezultate učenja EGV. Procena uključuje učenike potpuno u proces, i identifikuje i slavi njiva postignuća. Njihov rad na EGV je procenjen kao “formalno” tako da se oni mogu izgraditi na osnovu njihovog znanja, veština i učestvovanja u EGV u daljem radu ili projektima. Vi razumete kako proces procenjivanja u EGV je u rukama učenika.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • povećajte vaše znanje istraživanja različitih stilova učenja učenika. Uključite neke ideje iz ovoga u vaše aktivnosti samoocenjivanja (na primer, korišćenje jezika i reči, šeme i logika, vizuelne slike, kinestičke pristupe za dublje razmišljanje, emocionalno ili dijagramatikalno, centralno razmišljanje, i senzorno); • uključiti učenike u razvijanje metoda ocenjivanja koje su adaptirane na rezultate učenja; • omogućiti učenicima da ponovo izrade/poboljšaju njihov rad u EDC pošto se pregledao i razgovarajte sa njima o strategijama za poboljšanje; • organizujte obuku sa vašim kolegama o inovativnim strategijama procene.

6. Skup C: podučavanje i aktivnosti učenja koje razvijaju GV/ELjP kroz partnerstvo i uključivanje zajednice

6.1. Kratki opis i teoretsko naglašavanje

Zdravo multikulturno društvo angažuje se u dijalog i demokratsku interakciju koja prelazi iznad društva i kulturnih granica. Škole su institucije koje mogu da pomognu da se izgrade mostovi i slome barijere u zajednicama gde učenici mogu da žive paralelnim životima. Važan aspekt inkluzivnog građanstva obavežno uključuje pozitivni i aktivni pristup ka anti-rasizmu i ljudskim pravima. Škole trebaju da teže stvaranju veza i izgradnje iz njihovog lokalnog konteksta. Kao ključni igrači u izgradnji kohezije u zajednici, osim ako škole obezbede njihovu edukaciju za raznovrsnost unutar lokalnog konteksta, oni rizikuju lažno uključivanje umesto praktično rešavanje, zadiranje površine umesto istraživanja mogućnosti. Predavači treba da usvoje akcije za promene kao prirodne umesto da uvode vanredne i retke osobine u njihovom predavanju.

Ovaj skup sposobnosti uključuje učenje o GV/ELjP izvan učionice. Odgovara na pitanje “S kim to možemo da uradimo” Akcija od strane mladih učenika u GV/ELjP verovatno neće biti efektivna ukoliko nije informisana akcija. Zbog toga, glavna pitanja ovog skupa su:

- Koje informacije – veštine upravljanja i kritičkog razmišljanja su ključni preduslovi za aktivnu participaciju?
- Koje vrste aktivnih projekata građanstva najbolje odgovaraju mladim ljudima koji žele da učine akciju promene?
- Kako predavači mogu da rade sa spoljnim saradnicima da olakšaju kampanju mladih u pitanjima koja njih interesuju?
- Zašto i kako mi dizajniramo projekte u vezi pitanja kao što su šovinizam, diskriminacija i ant-rasizam?

Ove sposobnosti su tesno povezane sa Sposobnošću br. 8 pošto angažuje učenike da vode akcije za promene, ponekad zbog toga se bave i kontraverznim pitanjima, i uključuje postavljanje pitanja kao centralnog procesa podučavanja:

- U kakvom mi društvu živimo?
- Kakvo društvo i svet želimo da imamo u budućnosti?
- Šta ja i drugi možemo da uradimo da promenimo stvari i učinimo razliku u svetu gde živimo?

Sposobnost br. 10: okruženje gde se uči a koje promoviše korišćenje različitih izvora

Okruženje gde se uči koje učenicima omogućava da analiziraju tematska politička, etička, socijalna i kulturna pitanja, probleme ili događaje na kritički način, koristeći informacije iz različitih izvora, uključujući medije, statistike, i računarske izvore.

Sposobnost br. 11: kolaborativni rad unutar primerenih partnerstava u zajednici

Kolaborativni rad sa primerenim partnerima (kao što su organizacije zajednice, NVO organizacije ili predstavnici) da bi se planirale i primenile različite prilike za učenike da se angažuju u pitanjima građanskog vaspitanja u njihovim zajednicama.

Sposobnost br. 12: strategije da se razgovara o različitim oblicima diskriminacije

Strategije da se razgovara o svim oblicima netolerancije i diskriminacije, i promovisanje anti-rasizma.

Tabela 6: Skup C – Podučavanje i aktivnosti učenja koje razvijaju GV/ELjP kroz partnerstvo i uključivanje zajednice

Teoretska pozadina

Razumevanje predavača za GV/EljP treba da uključi širu perspektivu edukacije u aktivnom građanstvu. U skladu sa Dewey-evom³¹ vizijom “škole kao mesta demokratije”, predavači mogu da traže mogućnosti da učenicima daju prilike da razviju njihove građanske stavove i ponašanje time što će raditi na školskim ili projektima zajednice. Glavna svrha ovog šireg koncepta GV/EljP je da se učenici ohrabre da iskoriste ono što su naučili o GV/EljP i da prenesu njihove kognitivne i socijalne veštine na praktičnu i aktivnu participaciju. Predavači GV/EljP trebaju da su sposobno da vode i podrže različite oblike inicijativa za učestvovanje (na primer, savet učenika, zajedničke inicijative sa učenicima i roditeljima, projekte zajednice i učenje na radu) u školi.

Stvaranje okruženja koje uči a koje promovise korišćenje različitih izvora, i nalaza, analiziranja i korišćenja informacija je osnova pošto građani moraju da su u stanju da analiziraju javnu politiku i medijsku pokrivenost modernih pitanja na osnovu racionalnih dokaza. Mnoge različite oblasti programa uključuju procesiranje informacija kao osnovnog elementa učenja učenika, uključujući i prikupljanje podataka, kritičku analizu, komparativne pristupe, multi-perspektivnost, itd. Internet, štampa, knjige, TV i filmska industrija nude bogat materijal koji će naterati učenike da analiziraju tematska politička, etička, socijalna i kulturna pitanja. Zbog toga svi predavači moraju da su svesni da preduzimanje takvih aktivnosti sa učenicima u njihovim radnim planovima, silabulama i predavačkih procesa, oni razvijaju i značajne veštine GV/EljP. Različite forme medija, statistike i resursa baziranih na kompjuterskoj tehnologiji nude bogate mogućnosti za praktikovanje ovih veština u učionici. Ukoliko mladi ljudi žele da opravdaju njihova mišljenja ili, da naprave neku promenu, pronadu i koriste činjenice i primere što efikasnije, važno je da se ugodno osećaju pri njihovom korišćenju informacija i veština.

Kolaborativni rad unutar primerenih partnerstava u zajednici će uključiti projekte aktivnog građanstva na lokalnom, nacionalnom ili međunarodnom nivou, i planiranje za dalje uključivanje zajednice gde mladi imaju šansu da naprave promene. Uloga GV/EljP u edukaciji mladih pruža se iznad formalnih granica učionice. Učenici takođe uče kako da postanu aktivni građani kroz veze između škola i različitih partnera u široj zajednici. Važan aspekt edukacije predavača u GV/EljP, je zato, da se predavačima da ekspertiza da organizuju ovu dimenziju učenja GV/EljP. Škole mogu ponekad da budu ograničene institucije u smislu njihovih pristupa i praksi. Koncept angažovanja u partnerstvima za predavanje programa GV/EljP i inicijativa odvaja se iz tradicionalnih pogleda edukacije gde predavaj planira, daje i pregleda program. Ne postoji sumnja da je GV/EljP efikasniji ukoliko škola gleda izvan i iznad postojećih modula rada. Mladi ljudi treba da razviju ono što Henry Giroux³² zove “jezik mogućnosti” da vide sebe kao igrače promene. Predavači moraju da pomognu njihovim učenicima da zamisle bolju lokalnu i globalnu budućnost i da za to daju sredstva (znanje, veštine i samopouzdanje) da preduzmu neke praktične korake da bi postigli tu budućnost.

Predavački i pristupi učenja koji daju osnovu aktivnim, participativnim projektima GV/EljP u kojima mladi ljudima imaju osećaj za vlasništvo može se jasno videti kao investicija u socijalni kapital za budućnost.

Da bi bili sposobni da utiču na efikasnu promenu, škole i učenici će neosporno morati da rade zajedno i da se angažuju sa različitim partnerima, stvarajući “zajednicu” i uključivati što je više sektora zajednice u proces edukacije što je potrebno za stvaranje promene: roditelji, porodice, NVO i civilne organizacije, crkve, interesne grupe, predstavnike zajednica, izabrane zvaničnike, profesionalce u medijima, lokalne administracije, itd.

31. Dewey, J., *Democracy and education*, NY Free Press (1916), 1966. Also available at Google books: <http://books.google.com>. Po njegovom mišljenju, osnovna uloga javne škole jeste da razvije demokratska društva. On tvrdi da javne škole ne postoje samo da bi služile javnosti, već da stvaraju javnost koja ima zajedničke vrednosti, razumevanja i veštine koje će podržati demokratsku zajednicu. U tom pogledu, javne škole i demokratska zajednica su neodvojive.

32. Giroux, H., *Ideology culture and the process of schooling*, Temple University Press, Philadelphia/Falmer Press, London, 1981.

Postoje podaci iz istraživanja koji podržavaju ovaj pristup:

- razvijanje sposobnosti demokratskog građanstva kroz povezivanje škole i zajednice može da doprinese smanjivanju socijalnih problema i promovisanje socijalne kohezije kroz takve akcije kao što je ohrabrivanje povezivanje u mrežu i civilna partnerstva u pogledu GV/ELjP;³³
- učenje uz rad³⁴ kao specifična aktivnost povezivanja škole sa zajednicom ima pozitivne efekte na različite oblasti razvoja učenika, kao što je:
- lična i socijalna odgovornost učenika;
- interpersonalni razvoj i sposobnost učenika da se odnose na kulturno različite grupe: oni uživaju da pomažu drugima, razvijaju prijateljstva sa odraslima i slažu se da mogu da rade sa starijima i osobama sa invaliditetom;
- osećaj učenika za građansku i socijalnu odgovornost i njihove građanske sposobnosti: učenici u srednjim školama su razvili sofisticiranije razumevanje socio-istorijskih konteksta, oni razmišljaju o politikama i moralnosti društva, oni razmišljaju o tome kako da utiču na socijalnu promenu. Oni žele da postanu politički aktivniji;
- učenje uz rad ima uticaj na članove zajednice kao partnere škola: oni dolaze da vide mlade ljude kao vredne resurse zajednice.
- ostalo istraživanje o uticaju učenja uz rad pokazuje da je to legitimna i moćna edukaciona praksa koja dozvoljava učenicima da dobiju bolje razumevanje koncepta koji se odnose na demokratsko građanstvo dok doprinost njihovim zajednicama i ispunjavaju stvarne potrebe zajednice.³⁵

Pošto je važno da se prepozna da neke škole trebaju da započnu sa prednostima kada se radi o razvijanju učestvovanja zajednice za podršku GV/ELjP. Jedna jasna opasnost se fokusira na socijalni kapital, odnosno, što ga na početku više imate, veći će biti vaš potencijal da se dalje razvijate.³⁶ Škole možda ne moraju da služe samo jednoj zajednici već da utiču na nekoliko fragmentisanih i različitih zajednica. Predavači moraju da budu zadovoljni sa sigurnim, bezbednim i ponekad malim koracima u smislu napretka u ovoj oblasti.

Strategije da se razgovara o svim oblicima diskriminacije treba da se predaju učenicima kako bi oni razumeli složenost pitanja. Razumevanje rasizma, i ostalih formi netolerancije i diskriminacije kao što je seksizam, homofobija i religijska diskriminacija u odnosu na način na koji oni mogu kolektivno da služe da iskvaru demokratiju, je zbog toga osnovna karakteristika bilo kojeg programa koji želi da promovišu političku pismenost građana. Učenici moraju da razumeju da sloboda govora nije apsolutna. Rasistički i anti-semitski komentari nemaju mesta u školama, i škole imaju mandatnu obavezu da prate, beleže i reaguju na rasističke incidente. Rasizam je zvanično prepoznat unutar globalnih principa UN-a i vladinim politikama na evropskom i nacionalnim nivoima kao jedna od sila koja radi na ograničavanju prava građana iz manjinskih zajednica i podriva principe demokratije. Član 13. Konvencije UN-a o Pravima deteta (1989) kaže da, "Deca imaju prava na slobodu govora ... sve dok to ne šteti pravima i reputaciji drugih."³⁷ Evropska konvencija o ljudskim pravima (1950) u članu 10. paragrafi 1 i 2, kaže "Svako ima pravo na slobodu govora ...

33. Savet Evrope, "Learning and living democracy. Concept paper", Ad hoc Committee of Experts for the European Year of Citizenship through Education, CAHCIT, Council of Europe, Strasbourg, 2005.

34. Billig, S. and Shelley, H., *Research on K-12 school-based service-learning. The evidence builds*. PhiDelta Kappan, Science Education, Bloomington, u studiji koja je sponzorirana od strane Carnegie Corporation of New York i CIRCLE (Centar za informisanje i istraživanje građanskog obrazovanja i angažovanja), 2000.

35. Ibid.

36. Zacharakis-Jutz, J. i Flora, J., "Issues and experiences using participatory research to strengthen social capital in community development", in Armstrong, P., Millerm, N. and Zukas, M. (eds), *Crossing borders, breaking boundaries*, University of London, 1997.

37. Vidi: www.unesco.org/education/pdf/CHILD_E.PDF.

Korišćenje ovih sloboda, pošto se primenjuje uz dužnosti i odgovornosti može biti predmet... uslova... su ... potrebne u demokratskom društvu.”³⁸

Škole su ključna mesta za promovisanje razumevanja između zajednica i borbe protiv netolerancije i religijskog ekstremizma. Obrazovanje ima veliku potencijalnu ulogu u borbi protiv netolerancije; izgradnja razumevanja između pojedinaca i zajednica; ohrabrivanje marginalizovanih grupa; i ohrabrivanje otvorene debate uz međusobno poštovanje. Bilo koji ozbiljni program GV/ELjP treba da obučiti mlade ljude sa znanjem i veštinama da se bore protiv rasizma kao anti-demokratske sile i razumeju socijalnu funkciju rasizma, anti-semitizma i diskriminacije u našim društvima kao i njihove ekonomske i političke dimenzije. Takav projekat treba takođe da omogući mladim ljudima da razviju spektar bezbednih i pouzdanih identiteta kao građani; “Mladi građani pouzdani u njihovim identitetima biće jaka pozicija u borbi protiv stereotipnih slika manjina koje trenutno pomažu diskriminatornim praksama.”³⁹

Dokazi iz istraživanja pokazuju da je zajednički pristup usvojen od mnogih predavača za podučavanje o kontroverznim pitanjima, kao što je diskriminacija i rasizam, jeste da predavanje bude u koracima. Na primer, detaljna kritika kako je jedna integrisana škola u Severnoj Irskoj pristupila predavanju o zajedničkom razumevanju, Donnelly⁴⁰ je pokazao da: “Većina predavača stvara ‘kritične izbore’ koje se odražavaju i osnažuju ‘kulturu izbegavanja’, gde se politička i verska pitanja izbegavaju umesto da se istražuju.” Škole se trebaju pripremiti da se bave kontroverznim temama u vestima kao što je debata o imigraciji i integraciji migracijskih zajednica: “Dužnost je svih škola da se bave pitanjima 'kako živeti zajedno' i 'kao se nositi sa razlikama', koliko god da su takva pitanja teška i kontroverzna”.⁴¹

GV/ELjP zbog toga ima osnovnu ulogu u razvoju znanja i veština za efikasne odnose u zajednici, deljenih identiteta, i bezbednih načina na kojima izraziti razliku. Ovo se odnosi na obrazovanje za kosmopolitansko građanstvo.⁴² Važno je da su mladi ljudi sposobni da pređu preko uskih nacionalnih pogleda u učenju o identitetu i različitosti, i izvedu sopstvena mišljenja unutar globalnih perspektiva ljudskih prava. Pristup ljudskih prava je važno zbog toga što uvodi osnovu ideju da čak i demokratske vlade mogu da budu opresivne, posebno u njihovom tretiranju manjinskih grupa. Vrednosti ljudskih prava i internacionalnih pravila i principa nudi perspektivu sa kojom se kritično procenjuje stvarni nivo jednakosti u društvu.

Važno je da se identifikuju (možda kroz školski savet) stvarni projekti koji mogu da pomognu izgradnji kohezije zajednice i izgradnji prema značajnim događajima kao što su, kampanje i debate, uključivanje ne samo škole već i zajednicu.

38. Vidi: www.hri.org/docs/ECHR50.html#C.Art10.

39. Osler, A., “The Crick report: difference, equality and racial justice”, *Curriculum Journal*, Vol. 11(1), 2000, pp. 25-37.

40. Donnelly, C., “What price harmony? Teachers’ methods of delivering an ethos of tolerance and respect for diversity in an integrated school in Northern Ireland”, *Educational Research*, Vol. 46 (1), 2004, pp. 3-16.

41. Ajegbo, K., *Curriculum review: diversity and citizenship*, DFES, 2007.

42. For development of the concept of “cosmopolitan citizenship” see Held, D., “Democracy and the new international order”, in Achibugi, D. and Held, D (eds), *Cosmopolitan democracy*, Polity Press, Cambridge, 1995; Osler, A. and Starkey, H., “Learning for cosmopolitan citizenship: theoretical debates and young people’s experiences”, *Educational Review*, Vol. 55 (3), 2003, pp. 243-254.

6.2. Sposobnost br. 10

Sposobnost br. 10: okruženje gde se uči a koje promoviše korišćenje različitih resursa

Okruženje gde se uči a koje promoviše učenicima da analiziraju na tematska politička, etička, socijalna i kulturna pitanja, probleme ili događaje na kritičan način, koristeći informacije iz različitih resursa, uključujući medije, statistike i resurse bazirane na kompjuterskoj tehnologiji.

6.2.1. Opis i primeri: “predavači koji imaju ovu sposobnost će pokazati ...”

Specifično, predavači koji imaju ovu sposobnost u GV/ELjP će pokazati, na primer, da:

- korišćenje prikupljanje podataka u podučavanju njihovih predmeta za razvijanje argumenata o potrebi za projekte GV/ELjP. Na primer:
  - predavači istorije mogu da upitaju učenike da pronađu, iz različitih izvora medija, informacije o nedemokratskim društvima u prošlosti. Podaci prikupljeni i izvedeni zaključci mogu da služe kao poređenje sa situacijom u modernom svetu;
  - predavači geografije mogu da upitaju učenike da pakupe podatke o zagađivanju ili trošenje resursa i da pokrenu diskusiju o budućim perspektivama globalne održivosti, dajući diskusiji jak smisao za odgovornost i etički konzumerizam;
  - predavači muzike ili umetnosti mogu da koriste kulturno nasleđe i uticaj umetnosti u promovisanju osećaja za identitet.
- omogućiti učenicima analizuju i diskutuju aspekte medija koji doprinose znanju i veštinama GV/ELjP. Na primer: analiziranje reklama i njihov uticaj; istraživanje pokrivenosti vesti u različitim medijima; sloboda štampe; kako TV može da oblikuje mišljenje; i kako mediji i ankete mogu da utiču na izbore u demokratskim zemljama;
- stvoriti prilike za učenike da istražuju i pozitivne vrednosti i ograničenja statistika:
  - pozitivna vrednost: statistički dokaz, koji se takođe treba pregledati kritički kao i bilo koja vrsta dokaza, pomaže da se obezbede neke osnove za argumentisanje i debatu. Statistike mogu da pomognu da se ima jasna, nezavisna i fer mera onoga šta se dešava u javnom životu; lokalne i nacionalne vlade koriste statistike u stvaranje politike, i javne službe redovno izdaju statistike da bi merili da li je došlo do progressa u određenim oblastima politike. Pritiskajuće grupe takođe izrađuju statistike da bi podržali njihove argumente;
  - ograničenja: vrednost statistika zavisi od tačnosti načina na koje se prikupljaju informacije i na koji način se oni predstavljaju; na načina na koji se postavljaju pitanja; i na odgovornost onih koji stvaraju informaciju. Statistike se mogu fabrikovati od strane bezskrupuloznih političkih režima ili “kvarnjaka” u demokratskim režimima. Oni su delomični i/ili selektivni; neke stvari je teško meriti kvantitativno.
- koristiti kompjuterske izvore efikasno kako bi se razvilo znanje i veštine učenika u GV/ELjP:
  - omogućuje detaljno istraživanje i analizu modernih socijalnih i političkih pitanja;
  - informacija se ne angažuje pasivno – istraživanje je strukturisano. Učenici neka urade nešto sa informacijom koju razmatraju;
  - mogućnosti da se napravi razlika i ubede drugi ugrađena je u aktivnosti kolaborativne grupe i rad na projektu;
    - učenici donose kritičke i kreativne izbore o tome kako komuniciraju njihove ideje.

6.2.2. Grafikon napredovanja

Sposobnost br. 10: okruženje gde se uči a koje promoviše korišćenje različitih resursa	
<p>Korak 1 (fokusiranje)</p> <p><i>Vi niste razmišljali o tome kako različiti mediji, statistike i kompjuteri mogu da budu deo izvora vašeg predavanja, metoda i tema. Vi ste samo malim delo razmatrali kako ovi resursi mogu da ohrabre vaše podučavanje i pomoći da se uvede sadržaj i metodologija GV/ELjP u vaše predavanje. Vi se osećate nepripremljenim da koristite medije, statistike i kompjutere u vašem podučavanju.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • započnite time što ćete pronaći odgovarajuće medije, statistike i kompjuterske resurse (novine, magazine, dnevnik, izveštaje, veb stranice, itd.) koji podržavaju vaš program; • budite sigurni da koristite prave metode koristeći te resurse u vašem predavanju, ukoliko je potrebno potražite mogućnosti za obuku; • konsultirajte se sa vašim kolegama i pronadite neke nove ideje; • analizirajte resurse koje ste identifikovali. Kako se oni slažu sa vašim programom? Kako oni mogu da pomognu u razvijanju istraživačkih i analitičkih veština u odnosu na moderna pitanja?
<p>Korak 2 (razvoj)</p> <p><i>Vi ste svesni kako mediji, statistike i kompjuteri mogu da doprinesu vašem predavanju u učionici. Vi identifikujete neki relevantni sadržaj i planirate neke aktivnosti u vašem podučavanju u učionici. To je ograničen napor i vi niste sigurni koliko je efektivno bilo vaše predavanje u razvijanju analitičkih i veština istraživanja učenika.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dok planirate vaše lekcije, uključite medije, statistike ili kompjuterske aktivnosti u silabile, jasno identifikujući vaše ciljeve i objektivne za to; • obezbedite da imate dovoljno resursa za svakog učenika ili grupu; • pripremite jasne instrukcije (radne sveske, zadatke, spisak zadataka, itd.) za učenike; • predavajte i procenite lekcije koristeći rad učenika kao pokazatelj uspeha; • upitajte učenike da podele sa razredom ono što su naučili tokom procesa.
<p>Korak 3 (osnovano)</p> <p><i>Vi ste pronašli sistematski način da koristite medije, statistike i kompjutere u vašem predavanju i stvarate veze sa GV/ELjP. Vi ih često koristite, ponekad direktno u odnosu na osnove razvijanja veština učenika. Veze GV/ELjP mogu da predstavljaju slučajnost sadržaja predmeta umesto detaljno učenje.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dajte učenicima samostalnu ulogu u planiranju korišćenja medija, statistika, i kompjutera u njihovom lekcijama. Pokušajte da uključite interesanta pitanja za njih u vaše predavanje kako biste povećali interes i angažovanje učenika; • saradujte sa vašim kolegama. Ohrabrite ih da razviju timski rad između različitih predmeta za postizanje GV/ELjP ciljeva i za podržavanje celokupnog školskog demokratskog pristupa; • uvek tražite povratne informacije u odnosu na efekte vašeg predavanja (možda kroz korišćenje metoda samoocenjivanja ili ocenjivanja vršnjaka).
<p>Korak 4 (napredno)</p> <p><i>Korišćenje medija, statistika i kompjutera u vašem predavanju i stvaranje jasnih veza sa pitanjima, problemima i vrednostima GV/ELjP – postalo je prirodni i održivi deo vašeg profesionalnog rada.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • transformišite vaše učenike iz medija i korisnika kompjutera u stvaraoce informacija i producente; • ohrabrite ih da razviju njihove veštine zastupništva i ubeđivanja u odnosu na pitanje koje njih zabrinjava, dati informacije i sredstva za podršku njihovih argumenata; • podelite vaše znanje i veštine sa vašim kolegama.

6.3. Sposobnost br. 11

Sposobnost br. 11: kolaborativni rad unutar odgovarajućih partnerstava u zajednici

Kolaborativni rad sa odgovarajućim partnerima (kao što je zajednica, NVO, ili predstavnici dobrovoljnih organizacija) kako biste planirali i primenili spektar prilika za učenike da biste ih angažovali u pitanjima građanskog prava u njihovim zajednicama.

6.3.1. Opis i primeri: “predavači koji imaju ovu sposobnost će pokazati ...”

Predavači koji ispunjavaju ovu sposobnost EGV će na primer pokazati da su:

- sposobni da postave radne veze između grupa u zajednicama što će se identifikovati odgovarajući i predani partneri koji se slažu o zajedničkim interesima na strukturiran način;
- su sposobni da izgrade i prodube partnerstva sa partnerima (roditeljima, porodicama, NVO-ima i organizacijama civilnog društva, crkava, interesnih grupa, predstavnika zajednica, izabranih službenika, profesionalaca u medijima, lokalnim administracijama, muzejima, bibliotekama, itd.), sporazumevajući se u pogledu zajedničke vizije i postavljanju ciljeva. Vodeći principi partnerstva u školi/zajednici će verovatno uključiti: jednakost i zajedničko poštovanje; učeničko centriranje i sveobuhvatnost, jasnoća vizije i ciljeva, otvorenost, održiva predanost, volja da se probaju novi pristupi i realizam onoga što se može uraditi;
- ostanite obavešteni o pitanjima uravnoteženosti u učenju učenika; važno je posmatrati prirodu njihove interakcije sa mladima kako bi se izbegela nekoordinirana ideološka pristrasnost od strane onih koji pretpostavljaju da su u pravu;⁴³
- mogu da identifikuju spektar mogućnosti mogućih “akcija za promene” koje će povećati veštine i znanje učenika u EGV, i imaju koristi u zajednici. Na primer:
  - pisanje i/predstavljanje slučaja drugima o problemu ili pitanju; komuniciranje i izražavanje pogleda javno kroz novine, veb stranice ili drugog medija;
  - održavanje konsultacije, glasaju ili izboru; doprinose lokalnoj/politici zajednica;
  - organizovanje sastanka, konferencije, foruma ili debate; predstavljanje pogleda drugih (na primer, u organizaciji, na sastanku ili događaju);
  - stvaranje, razmatranje ili revizija organizacione politike;
  - organizovanje izložbe, kampanje, slika, događaja u zajednici (na primer, drame, slavlja ili otvorenog dana);
  - postavljanje i razvijanje grupe za akciju ili mreže;⁴⁴
- mogu da upravljaju uključenjem partnera u zajednici, pomaganjem na primer kada odrasli koji nisu obrazovno osoblje nastavljaju da prigovaraju mladima previše dugo. Predavači moraju da obezbede da su odrasli u učionici jasni i da imaju jasnu ulogu u lekciji i kako oni mogu da doprinesu;
- mogu zajedno da pregledaju i procene uspeh bilo kojeg zajedničkog projekta, savetuju se sa učenicima o njihovim utiscima; razmišljaju kako da podele rad učenika u EGV sa roditeljima i širom zajednicom preko novina, prezentacija, veb stranica, itd; i osnuju jasnost o budućim partnerstvima.

43. Gearon, L., “NGOs and education: some tentative considerations”, *Reflecting Education*, p. 17, 2 October 2006.

44. Lisa nadahnuta od QCA, *Play your part: post-16 citizenship*, QCA, London, 2004.

6.3.2. Grafikon napretka

Sposobnost Br. 11: saradnja u radu u okviru određenog partnerstva u zajednici	
<p>Korak 1 (fokusiranje)</p> <p><i>Partneri u zajednici su se vrlo malo ili se nisu koristili u dobijanju podrške za programske aktivnosti. Posetioci se koriste za na ad hok individualnoj bazi. Roditelji i zajednica uopšte su potpuno neinformisani o školskom pristupu GV/ELjP. Škola nije uzela u obzir GV/ELjP stranu na internet stranici škole koja bi trebalo biti pristupačna svima u zajednici.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • potražite neke od dostupnih saveznika koji bi mogli biti zainteresovani da rade sa učenicima u vašoj školi (na primer, roditelji koji su povezani sa NVO-ima ili zastupljene grupe; predstavnici lokalnih tela koji se bave edukativnim radom; kao i lokalni savetnici); • kreirajte jedan ili dva programska projekta koji sadrže “aktivnosti promene” i/ili ohrabruju učenike da “naprave razliku” u odnosu na pitanje koje je u njihovom interesu. Izvršite procenu rezultata; • Pokušajte da uspostavite neke instrukcije u vidu poštovanja pravila u okviru mnogo efikasnije upotrebe vanjskih posetioca.
<p>Korak 2 (razvoj)</p> <p><i>Neka korist se pridobije od lokalnih i nacionalnih agencija u vidu resursa za podršku aktivnosti u odeljenjima. Neka korist se treba dobiti i od predstavnika zajednice za GV/ELjP aktivnosti. GV/ELjP u školskim magazinima, kao i roditeljima i široj zajednici. Škola ima svoju internet stranicu koja obuhvata i GV/ELjP stranicu.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pokušajte da produbite partnerstvo sa posebnim grupama u zajednici ili NVO-ima koji podržavaju GV/ELjP projekte – na primer, kroz postizanje sporazuma i zajedničke vizije kao i postavljanje godišnjih ciljeva; • razgovor sa roditeljima učenika da bi identifikovali razloge zabrinutosti u lokalnoj zajednici, a onda orijentisati vaše istraživanje za relevantne partnere da bi se bavili takvim pitanjima; • u radu sa kolegama omogućiti da se odredi dohvat kao i okvir školskog uključenja u radu sa vanjskim partnerima iz zajednice u vezi sa GV/ELjP pitanjima i mogućnostima; • unapredite informisanje posetioca iz zajednice ili posetioca iz NVO sektora tako da uključenje vanjskih partnera ne bude sagledano od strane učenika kao jednokratni događaj nego kao deo procesa obrazovanja.
<p>Korak 3 (osnovano)</p> <p><i>Određivanje/revizija lokalnih resursa zajednice podržava planiranje za GV/ELjP aktivnosti. Partneri iz zajednice primaju jasne instrukcije o njihovoj ulozi. Komunikacija o aktivnostima se nastavlja. Rezultati projekta kao i dostignuća studenata se objavljuju (isto tako se i prevode ako je potrebno) na internet stranici i dostavljaju se roditeljima tokom posebnih sastanaka (na primer sastanak roditelja i nastavnika).</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • omogućite raznovrsne kanale komunikacije putem kojih objavljujete činjenicu da GV/ELjP postoji i dajte primere koji su u interesu roditelja kao i lokalnim zainteresovanim partnerima; • informišite ključne lokalne partnere o progresu koji ste postigli u vašoj školi i/ili odeljenju i to u polju GV/ELjP i to putem novina ili kroz raspodelu dostignuća učenika u lokalnoj štampi, internet stranice škole ili kroz ostale kanale medija; • identifikujte načine kako da dalje obogatite iskustvo učenika u vezi sa GV/ELjP kroz bolje uključenje NVO-A u školi/odeljenju – na primer, predstavnici ekoloških organizacija, donatori, presovane grupe ili globalne organizacije. Pokušajte da podstaknete i otključate (ponekad latentan) idealizam.
<p>Korak 4 (napredno)</p> <p><i>Partneri iz zajednice organizuju, podržavaju i iniciraju GV/ELjP aktivnosti u školi i to u punom i efektivnom partnerstvu. Mehanizmi komunikacije se vode od strane učenika uz visoku dinamiku – dostavljanje informacija kao i resursa za roditelje i zajednicu.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • cela zajednica ima koristi od prosperitetnog rada u školi. Uspostavite projekte koji omogućavaju učenicima da rade uz svoje partnere iz zajednice da bi poboljšali različite usluge koji imaju uticaja na mlade ljude (na primer, prostorije za slobodne aktivnosti, transport i zelena pitanja); • nastavite da razmatrate i procenjujete partnerstvo kao i mogućnosti prosperiteta za buduće projekte; • podrška učenicima u njihovim naporima da pridobiju fondove za njihove kampanje kao i ostale inicijative; • identifikujte načine da omogućite projekte kojima rukovode učenici sa manje doprinosa od strane nastavnika.

6.4. Sposobnost Br. 12

Sposobnost Br. 12: strategije za izazivanje svih forma diskriminacije

Strategije za izazivanje svih formi predrasuda i diskriminacije, kao i promocija anti-rasizma.

6.4.1. Opis i primeri: “nastavnici koji su kvalifikovani treba da demonstriraju ...”

Posebno, nastavnici sa Sposobnostima za GV/ELjP treba da demonstriraju, na primer, da oni/one:

- stvore dostupnu sredinu za učenje u odeljenju gde se posebno ceni svaki doprinos učenika, stereotipni pogledi se uvek razmatraju, a učenici uče kako da cene i pozitivno gledaju na raznolikosti ostalih. Iniciraju se projekti koji dobijaju na raznolikosti u odeljenju i školi. Na primer:
  - postavljanje prostora na zidovima gde se u određenoj formi bavimo povezanim pitanjima;
  - predstavljanje pozitivnih odraza dostignuća svih grupa;
  - odabir resursa za učenje za sve učenike koji odgovaraju njihovom interesu, iskustvu i potrebama;
  - Ne podržavati stereotipne stavove a pružati podršku pozitivnim stavovima koji daju doprinos društvu od strane raznolikih ljudi;
  - ohrabrivanje pozitivnih stavova ka jezičkoj raznolikosti među učenicima;
  - pokazivanje fleksibilnosti u grupisanju strategija koje daju učenicima mogućnost da iskuse rad i nastavu u saradnji sa generacijom različitog porekla kao i sa raznolikim potrebama. Drugim rečima: učenici su pripremljeni za život u raznolikom i nezavisnom društvu;
- razumeti da diskriminacija, rasizam i anti-semitizam dolaze u različitim formama. Mogu biti definisani kroz bilo kakve reči ili aktivnosti kojima se napadaju pojedinci ili grupe, koje su pristune ili nisu, time se podstiče agresija, vređanje, podsmeh, podriivanje samopouzdanja ostalih kao i podsticanje samih sebe zbog razloga porekla, nacionalnosti, religije, pola, seksualne orijentacije, ograničenosti u razvoju ili predstavljanje. Incidenti ove vrste obuhvataju:
  - verbalno maltretiranje, pretnje, upotreba uvredljivih imena, vređanje, anti-feminizam, rasizam/anti- Semitizam/diskriminacione šale, “slučajni” rasni komentari tokom diskusije kao i podsmeh tradicionalnih običaja (na primer, hrane, muzike, religije, oblačenja);
  - fizički napadi, maltretiranje, provokativno ponašanje kao što je nošenje rasističkih simbola ili podsticanje ostalih da se isto tako rasistički ponašaju;
  - odbijanje bilo kakve saradnje sa ostalim učenicima ili odraslim zbog njihove smatrane raznolikosti;
Donošenje rasističkih materijala u školi;
- pokažite praktično znanje koncepta raznovrsnih i promenljivih identiteta i kako se treba postaviti prema njima. Razvijanje raznovrsnih identiteta je veoma bitno za sve mlade ljude, tako da mogu uporediti individualne ili “privatne” vrednosti sa javnim vrednostima zajednice;
- budete upoznati sa nacionalnim i lokalnim načelima i procedurama za bavljenje sa incidentima neprihvatljivog ponašanja kao i koraka koje trebamo preduzeti u školi da bi rešavali rasizam, anti-semitizam i slične incidente. Načela su veoma jasna o ponašanju u odeljenju – na primer, “nema razočaranja” ili “nema prelaska na ličnu osnovu”;
- aktivna promocija jednakih mogućnosti kao i pokazivanje razumevanja o tome kako nejednakost nastaje i opstaje u i van same škole. Oni su upoznati sa “dinamikom moći” i kako rasizam, anti-semitizam i sve forme diskriminacije igraju bitnu ulogu u našem društvu,

omogućavajući ponavljanje ekonomsko političkih dominantnih sledova. Oni izgrađuju veštinu podrške rada na projektima uporedo sa učenicima da bi im omogućili da krenu sa borbom protiv različitih vrsta neravnopravnosti i da uključe sebe u projektima izgradnje mostova koji pomažu da se pomire raznolikosti i da se stvori nedeljivo osećanje pripadnosti zajednici.

6.4.2. Prikaz napretka

Sposobnost Br. 12: strategije za izazivanje svih vrsta diskriminacije (Odeljak 1)	
<p>Korak 1 (fokusiranje)</p> <p><i>Vi ne vidite da pitanja u vezi sa predrasudama studenata, stereotipnih pogleda ili rasističkih stavova (implicitno ili eksplicitno) kao problematično pitanje u vašoj školi, nastavnik ili lokalni predeo, ili vi niste voljni da se time bavite. Tematika u kojoj rasizam može da postane problematično se ponekad izbegava. Osećate se nesigurnim da vaše znanje o različitim kulturama i religijama nije dovoljno pa smatrate da je najbolje nego da slučajno nekog uvredite. Prisutnost takvih tema u planu i programu rada je veoma limitirana. Treba da postoje nacionalne ili strategije u školama u vezi sa izazivanjem diskriminacije uz promociju rasne ravnopravnosti ali takvi dokumenti prikupljaju prašinu na policama. Postoji vrlo malo ili skoro ne postoji obuka nastavnika povodom ovih pitanja. .</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • budite informisani i krenite sa obukom povodom ovog pitanja; • pročitate knjige o pitanjima nejednakosti i diskriminacije u školskom sistemu; situacija Romske zajednice u Evropi; o rasizmu i anti-semitizmu u našim društvima; • nemojte smatrati da predrasude, diskriminacija i rasizam nisu problem u vašoj školi ako je populacija u vašoj školi homogena i ne obuhvata mnoge manjinske grupe; • napravite start tako da osigurate da vaša GV/ELjP shema rada kao i plan lekcija omogućavaju da je učenicima pružena prilika da se bave stereotipima, pridobiju razumevanje za borbu protiv predrasude i diskriminacije, i obuhvataju raznovrsne kulturne aktivnosti ; • izradite aktivnosti koje promovišu saosećajnost kao i razumevanje dinamike prirode kultura i identiteta.
<p>Korak 2 (izrada)</p> <p><i>Škola treba da ima obnovljenu strategiju o rasnoj jednakosti koja pokriva mnoga relevantna pitanja i funkcije. Rasistička literatura treba da bude zabranjena kao i uvredljivi grafiti koji se trebaju zabraniti i ukloniti. Negativne primedbe i generalizacija o celokupnim grupama ljudi treba da bude konstantno negirana. Osoblje u školi treba da blagovremeno i neprekidno utiče na sprečavanje rasno motivisanih incidenata tako sto prisustvuju obuci u tom smeru. Nastavni materijal treba da konstantno održava lokalnu, nacionalnu i globalnu raznolikost, ali pristup nastavi koji se usvojio je uglavnom siguran i izbegava kontroverzna pitanja. Plašite se da normalna osnovna pravila za otvorenu diskusiju i debatu nisu dostupna kada se rasna pitanja debatiraju. Plašite se da otvorena diskusija ohrabruje ili legitimira rasističke stavove učenika, time stvarajući uvrede ka ostalima u odeljenju i moguće širenje neprikladnih stavova u školi.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • trenutno najviši deo vašeg rada treba da bude usmeren na predrasude, diskriminaciju i rasizam ali ne po reaktivnom modelu nego treba zauzeti pro-aktivan stav. Potražite pozitivne korake koje možete preduzeti da bi osigurali mogućnost nastave za učenike povodom ovih pitanja; • ako je moguće, ohrabrite učenike koji sebe i ostale smatraju različitim da se druže i zajedno učestvuju u nastavi; • pristupite obuci u odeljenju i strategiji povezanoj sa nastavom kontroverznih pitanja; • pristupite treninzima po metodologiji da bi podigli samo-svesnost o medu-kulturnim odredbama. Ovde se termin medu-kulturni odnosi na razumevanje jednakosti pojedinaca, kao i svesnost o prirodi dinamike kultura i pluralizma identiteta svakog pojedinca; • osigurati da postoji pokrivenost u okviru plana i programa za ponašanje u grupi pojedinaca medu učenicima, obuhvatajući i davanje-imenaa da to bude povezano sa sirim spektrom EDD učenja po ovim pitanjima.

Sposobnost Br. 12: strategije za izazivanje svih vrsta diskriminacije (Odeljak 2)	
<p>Korak 3 (osnovano)</p> <p><i>Rasna jednakost u školi je laka za razumevanje kao i odgovarajuća za različitu publiku. Škola ističe prominentne i konsistentne poruke da je raznovrsnost proslavljena i rasizam je nezakonit. Iako obuka celokupne škole o prihvatljivim metodologijama za promenu stavova ka ostalima još uvek nije obavljena, pitanja jednakosti se u povećanom broju dotiču kroz neki vid radne obuke.</i></p> <p><i>Aktivnosti i resursi podstiču globalna pitanja, iskustvo i probleme.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kreirajte kodeks o ponašanju da bi promovisali dobre odnose i obostrano poštovanje; treba se odraziti u dominantno zajedničkim pitanjima; • razmislite kao vas plan nastave, resursi i efekat nastave mogu biti takvi da reflektuju potrebe učenja za sve učenike u odeljenju; • ohrabrite kolege da diskutiraju o jednakosti/jednakim mogućnostima i strategijama koje su u vezi sa pitanjima kao i da se zajedno radi na identifikaciji solucija; i organizacija generacijskog treninga uz upotrebu nastavnih resursa; • ohrabrite studente da ispitaju stereotipe u medijima, nastavnom materijalu i ponašanju naroda; • promocija pozitivnih prikaza na posterima, izložbama i postavljanjima; • locirati resurse kao i izrada primera za razmatranje kojima se bave manjine van stereotipnog prikaza u svojim ulogama; • pozovite govornike, roditelje ili predstavnike zajednice na dobro pripremljenu raspravu i diskusiju sa svojim studentima na temu jednakosti; • lobiranje za obuku koja obuhvata celu školu na medu-kulturnim aktivnostima
<p>Korak 4 (napredno)</p> <p><i>Škola je izradila plan da postane sveobuhvatna škola. Načela o jednakostima aktivno informišu svakodnevni rad u školi, obuhvatajući i plan i program rada, etiku i strategiju zapošljavanja a povezana je sa akcionim planom. Osoblje škole razume potrebu za borbu protiv svih vrsta diskriminacije kao i za promociju sveobuhvatnih odnosa, a uz to su trenirani, podržani i osnaženi da to urade.</i></p> <p><i>Poster, izložbe kao i pokazivanje rada ističe raznovrsnost, uključivanje i globalnu pripadnost koji se trebaju pokazati i isticati u zajedničkim poljima. Nejednakost kao i socijalna nepravda su izazvani i o njima se raspravlja.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izveštavanje i nadgledanje rasizma, seksualnih ili diskriminacionih incidenata na sistematičan način kao i upotreba rezultata da bi unapredili strategije, plan i program ponašanje uprave kao i lokalno/regionalne strategijske odgovore; • pronalaženje partnera u zajednici da bi pomogli da vam uspostavimo projekte sa ciljem jačanja školske sredine koja obuhvata sve učenike; • ohrabriti razmatranje i nadgledanje rezultata svih učenika: možda postoje akcije i intervencije koje su predložene po sistemu prakse; • nastavite sa poboljšanjem praktičnog rada; • proslavite uspehe kao i pozitivne, sveobuhvatne etike u školi.

7. Odeljak D: implementacija i ocenjivanje učestvovanja i GV/ELJP pristupa

7.1. Kratak prikaz i teoretsko podsticanje

Ovaj odeljak o Sposobnostma se bavi podsticanjem nastavnika da se odražavaju i procenjuju prirodu efikasnosti GV/ELJP stavova koji su bili implementirani, kako u vezi sa celokupnom kulturom i etikom u školi, tako i u vezi sa nastavnom praksom u pojedinačnim odeljenjima. Bavi se pitanjem, “kako da to uradimo bolje?”

- Koliko smo mi bili efektivni u uključivanju učenika u procese donošenja odluka?
- Kako smo dobro radili na stvaranju mogućnosti za podsticaj učenja kroz modele iz GV/ELJP umesto njihovog učenja?
- U vezi sa pogledom učenika o proceni nastave,⁴⁵ koliko je efektivan bio naš pristup samoj nastavi?
- Šta još trebamo naučiti da bi mogli da unapredimo svoje rezultate?

Sposobnost Br. 13: procena studentskog uključivanja u donošenje odluka

Procena stepena do kojeg učenici imaju svog udela u donošenju odluka koje se izravno tiču njih samih kao i određivanje mogućnosti za učenike da učestvuju u samom donošenju odluka.

Sposobnost Br. 14: modeli demokratskog građanstva kao i vrednosti ljudskih prava, stavova i odredaba

Demonstrirajte pozitivne GV/ELJP vrednosti, stavove i odredbe koje se očekuju od mladih ljudi – na primer, modeliranje aktivnih civilnih stavova; poštenu, otvoreni i poštovani odnosi sa učenicima; uspostava demokratskog stila nastave; uključivanje učenika u planiranje i osećaj pripadnosti edukativnim aktivnostima.

Sposobnost Br. 15: razmatranje, nadgledanje i procena nastavnih metoda i učenja samih učenika

Mogućnost i volja za razmatranje, nadgledanje i procenjivanje nastavnih metoda i učenja učenika kao i upotreba ove analize da bi prikupili podatke za buduće planiranje kao i profesionalni razvoj GV/ELJP nastave.

Tabela 7: Odeljak D – Implementacija i procena pristupa učesnika u GV/ELJP

Glas i učestvovanje učenika u donošenju odluka je bitno. Učenici trebaju imati pravo da budu obuhvaćeni u razmatranje odluka koje se tiču njih samih; time se poboljšava odnos i promovise dijalog u samoj školi; i najbitnije, to predstavlja mogućnost za GV/ELJP učenje.

Mnogi nastavnici koji predaju GV/OLJP misle da napredak u uključivanju učenika u donošenje odluka u odeljenju je dobar prvi korak ka procesu koji treba da eventualno osnaži njih za aktivno i odgovorno učestvovanje u društvu. I pored toga, dokazi iz istraživanja pokazuju da u realnosti, učenici donose vrlo retko odluke u vezi sa njihovom nastavom, i veoma retko bivaju obuhvaćeni u projektima u kojima oni i njihovi drugovi i drugarice iz odeljenja postavljaju ciljeve koji su im bitni. Nastavnici zbog toga moraju da se ne oslanjaju samo na svoje mišljenje i da nije lako osigurati nezavisnu ulogu donošenja odluka u obrazovanju učenika: struktura odeljenja, ograničeno vreme za ne-instruktivne aktivnosti, i proces sa vrha ka dole za pravljenje odluka koje doprinosi uslovima koji otežavaju nastavnicima da rade u kolaboraciji sa ostalim nastavnicima i osobljem.⁴⁶

45. analiza uz upotrebu GV/OLJP pristupa, kao što je: obuhvatiti učenike u njihovoj analizi, analiza forme, analiza učenja, proces u uporedbi sa sadržajem, i analiza bez nivoa.

46. Goodlad, J., *Mesto zvano škola*, McGraw-Hill, New York, 1984. Dostupno na Google books: <http://books.google.com>.

Da bi krenuli sa promenom nastavnici se trebaju fokusirati na polja gde je pristup učenika najprostiji:

- pravila i pravilnici u školi, pravilnik o sankcijama i nagradama (na primer, anti-seksističko, anti-rasno, anti-zlostavljanje deteta, pravilnici o jednakim mogućnostima, kao i oblačenje i uniforme u školi);
- sadržaj i struktura programa, kao i metode nastave i učenja;
- socijalna pitanja: socijalni prostori/van-nastavne aktivnosti, dobrodošlica novim učenicima, organizovanje večeri za roditelje kao i dobrobit učenika.

Postoje tri povezana elementa znanja i razumevanja koje nastavnici trebaju da bi pridobili ovu kvalifikaciju:

- poznavanje strategije i aktivnosti nastave koji promovišu donošenje odluka kao i proces razmišljanja;
- kritičko razmišljanje i analiza⁴⁷ postojećih mogućnosti učenja za učenike;
- znanje i razumevanje o ciljevima građanskog obrazovanja i – posebno – koja bi trebala biti priroda “glasa učenika” u vezi sa pitanjima koja su u njihovom interesu.

Modeliranje i demonstracija vrednosti, principi i stavovi demokratskog građanstva i ljudskih prava su najbolji i najefikasniji “implicitan” način za njihovo učenje. Poruka i medij trebaju biti koherentni, da bi se kraj u potreba susreli. Najbitnije za ovaj poseban pristup su neki osnovni principi:⁴⁸

- aktivno građanstvo se najbolje uči kroz sam rad, ne kroz teorijsku nastavu – pojedinci trebaju imati preduslove da istraže pitanja demokratskog građanstva i ljudskih prava za same sebe, a ne da im bude bilo rečeno kako se trebaju ponašati i razmišljati;
- edukacija aktivnog građanstva nije samo u vezi sa prihvatanjem činjenica u vidu znanja, ali je u vezi i sa praktičnim razumevanjem, veštinama i stavovima, kao i vrednostima i odredbama;
- okruženje nastave isto tako daje poruku – studenti mogu da uče koliko hoće, ako ne više, u vezi sa demokratskim građanstvom kao na primer koji je postavljen od strane nastavnika i načina na koji je život u školi organizovan, kao sto mogu kroz formalne metode nastave i instrukcije.

U treningu, modeli postavljaju nastavnike u poziciju onoga koji uči. To im omogućava da uvide i dožive kako je biti uključen u GV/OLJP iz perspektive učenika. GV/OLJP nastava i aktivnosti učenja trebaju biti dizajnirani od strane trenera, na primer, upravljanje diskusijom, kako pripremiti rad na projektu, kako da planirate lekcije i shemu rada. Treneri isto tako trebaju postaviti modele demokratskih vrednosti i odredaba kroz koje očekuju od nastavnika da demonstriraju svojim učenicima, kao sto su poštovanje i volja da se rešavaju konflikti kroz vid argumentovane debate.

Da bi bili efikasni, ipak, modeliranje treba da bude u pratnji sa periodom za razmišljanje. Nastavnicima je potrebno vreme da bi ponovo razmotrili načina na koji mogu da upotrebe i sprovede situacije u budućnosti koje su iskusili tokom treninga. Veoma je bitno da trener dizajnira aktivnosti da bi ohrabrio učesnike da razmatraju svoju nastavu, proces učenja, koncepte i vrednosti, i da sve podele sa ostalim učesnicima. Nastavnici i treneri trebaju biti ohrabreni da se bave i samorazmatranjem. Postoje različite kategorije procenjivanja učinjenog u zavisnosti od ciljeva ili objekta same procene.⁴⁹ Najistaknutija odlika kritičkog

47. Kritičko razmišljanje nastavnika je korisno u onim situacijama gde nastavnici imaju potrebu za donošenjem odluka na razborit i odrađavan način; na primer, sta da se radi, kako, i gde da se uključe učenici u proces donošenja odluka. Kritička analiza nastavnika je forma presude, koje se naročito fokusira na posmatranje reakcija učenika, kojima se daje potrebna pažnja za dokaze i kredibilitet različitih izvora informacija kao sto je razmišljanje učenika, ponašanje, brige i emocije. Nastavnici ovde razumeju kontekst njihovih aktivnosti učenja i u stanju su da se uključe u proces ukrštanja procene razvoja programa obrazovanja, kao i interese učenika i njihove brige.

48. Huddleston, T., 2005, op. cit.

49. Cf. Zeichner, K., “Praksa razmatranja učinjenog”, u Reason, P. i Bradbury, H. (eds), *Priručnik za aktivnu analizu: istraživanje praktičnog učestvovanja*, 2001. Kritičko odražavanje podrazumeva da nastavnici ili treneri budu stimulirani da se odražavaju na etičke, socijalne ili političke aspekte njihove nastave. A meta-kognitivna aktivnost obuhvata učenike da razmatraju ponovo svoja verovanja i svoje vrednosti i urade ponovnu procenu.

procesa analize je njegov fokus na lov za pretpostavkama.⁵⁰ Tako da je korisno i za početnike i za iskusne nastavnike da otkriju svoje implicitne pretpostavke.

Postoje različiti načini kako da se razotkriju pretpostavke. Na primer:

- možemo postati bolje obavešteni sa našim iskustvom kao učenici ili kao nastavnici, kroz pisanje ličnih dnevnika o nastavi. Mi koristimo autobiografiju kao smisao za reflektovanje zato što je dobra početna tačka da vidimo sebe mnogo jasnije kao nastavnike, učenike ili trenere. Ovo prodiranje u našu unutrašnjost ima osetljiv i dugotrajni utisak koji pruža;
- videti sebe u očima učenika može biti iznenađujuće i ponekad deluje dezorijentisano, zato što možemo otkriti da studenti ponekad ne shvataju naše aktivnosti na način na koji ih mi podrazumevamo. Često, smo veoma iznenađeni zbog raznolikosti značenja učenika kako oni tumače naše aktivnosti ili reči;
- videti sebe u očima kolega je još jedan način da se kritički osvrnemo na nastavu. Na primer, ako mi pitamo kolege šta oni misle o tipičnim uzrocima otpora učenika ka nastavi i kako se trebamo time baviti sa ovim uzrocima možemo čuti odgovore koji sugeriraju nova tumačenja ovog problema;
  - suprotstavljanje naših stavova sa teorijskom literaturom je još jedan način lova za pretpostavkama.

Modeliranje treba da bude veoma pažljivo planirano i sprovedeno. I to zato što je modeliranje veoma “implicitan” metod nastave, koji treba da bude očuvan od indoktrinacije. Zbog ovog razloga veoma je bitno promovisati slobodu izražavanja učenika, refleksija o verovanjima i očekivanjima, kritičko razmišljanje, donošenje odluka kao i slobodno i aktivno učestvovanje u građanskim pitanjima. Time se podstiče znanje i razumevanje socijalne kognitivne teorije kao i uticaj edukacije na modele praktičnog učenja studenata u razvijanju građanstva.

Razmatranje, nadgledanje i procena metoda nastave i učenja učenika omogućava nastavniku šansu za kontinuirano napredovanje u procesu nastave/predavanja. Nastavnici moraju biti u stanju da koriste raznolike moguće povratne informacije od svih učenika i ostalih izvora (na primer, kolege, savetnici i tutori visokog obrazovanja) da unaprede svoj učinak. Četiri osnovna i jednostavna pitanja se moraju uzeti u obzir:⁵¹

- Kako pokušavam da to uradim?
- Kako to radim?
- Kako da znam da to radim pravilno?
- Sta mogu da poboljšam?
(Vidi predmet za samo-procenu i GV/ELJP listu za analizu u dodatku.)

50. Cf. Brookfield, S.D., Postajući kritički odražavan nastavnik, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1995. Pretpostavke su uzete zdravo za gotovo kao verovanja o svetu i našem mestu u njemu. Postaju očigledne i uglavnom se smatraju implicitnim. Učesnici veoma često obavljaju aktivnosti na osnovu pretpostavka koje nisu istražene.

51. EUA (European University Association) instrukcije za samo-procenjivanje, vidi: www.eua.be.

7.2. Sposobnost br. 13

Sposobnost Br. 13: procena obuhvata učenika u proces donošenja odluka

Procena do kog nivoa učenici imaju udela u stvarima koja su u njihovom interesu kao i osigurati mogućnosti za učenike da učestvuju u donošenju odluka.

7.2.1. Opis i primeri: “nastavnici sa ovom kvalifikacijom treba da demonstriraju ...”

Nastavnici sa ovom GV/ELJP kvalifikacijom treba da demonstriraju da su:

- daju i mere uticaj učenika povod pitanja koja su centralna za njihovo učenje i njihovu svakodnevnicu u školi, na primer u metodama predavanja, pravilima u školi ili planiranju nastave. Oni veruju učenicima i njihovoj mogućnosti da preuzmu odgovornost za svoje učenje;
- ohrabre učenike da budu uključeni u proces nastave. Nastavnici i učenici planiraju zajedno građanske aktivnosti. Procedure nastave se procenjuju sistematično od strane učenika. Učenici isto tako procenjuju svoj vlastiti rad;
- pomažu učenicima da analiziraju svoje učenje kroz organizovanje procesa evaluacije tako da metode učenja i predavanja budu otvorene za raspravu i analizu od strane učenika. Ova analiza za uzvrat pomaže nastavnicima da unaprede svoje predavanje;
- se smatraju glavnim i odgovornim za opremanje učenika veštinama da praktikuju efikasno građansko ponašanje uz ponuđene mogućnosti za istraživanje, sa ciljem da se postave na svoje mesto jasan okvir u kojem mladi ljudi mogu slobodno razmišljati;
- da znaju kako pomoći učenicima da definišu situacije i pitanja, na osnovu građanskog iskustva učenika koje ima uticaja i na sumnje, nesigurnost i poteškoće, gde oni treba da odluče šta da urade i šta da veruju. Suprotstavljaju se ličnim osećajima učenika za pravo ili pogrešno kao i lični set vrednosti sa ostalim pogledima na pitanja. Kroz ovaj proces, oni su u stanju da procene kako su dobro pripremili uslove za kritičko razmišljanje učenika;
- uključiti učenike u stvaran svet i stvarne problem koje su u vezi sa zajednicom u školi i pomoći im da identifikuju i odaberu strategiju za rešavanje problema, saraduju sa drugima u rešavanju problema i da budu otvoreni za različite solucije i da isto tako pokažu da su u stanju da se suprotstave javno rasprostranjenim stavovima zajednice. Nastavnici onda mogu da procene njihovo učestvovanje kroz zajednički proces razmatranja problematične situacije bilo pre ili posle rešavanje iste;
- pomaganje studentima da uz nameru u nekim situacijama pristupe sa dozom dvosmislenosti i kompleksnosti. Na primer, u dilemi ili sukobu koji postoji u školi, nastavnici treba da pomognu učenicima da kritički i etički donesu odluku o rešavanju tog problema uz postavljanje pitanja: Šta biste vi uradili kada biste bili ...? Zašto tako razmišljate ...? Koji su stavovi drugih ljudi povod ovoga? Koja su njihova osećanja i vrednosti? Oni beleže (tekstovi, video snimci) odgovore učenika i prate njihove promene u GV/ELJP sposobnosti.

7.2.2. Prikaz napretka

Sposobnost Br. 13: evaluacija učestvovanja učenika u donošenju odluka	
<p>Korak 1 (fokusiranje) <i>Vas strah, ili protivljenje, za obuhvatanje učenika u proces donošenja odluka.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • saznajte više o ovom pitanju. Pronađite informacije o teoriji i istraživanju donošenja odluka, a pročitajte i neke primere koraka ka promovisanju sveobuhvatnog procesa donošenja odluka, na primer: kako savetnici učenika rade u drugim mestima? • odrazite se na vaše prethodno iskustvo koje je povezano sa kompleksom alternativa u donošenju odluka. Mislite o tome i fokusirajte se na vrednosti koje su vama bitne.
<p>Korak 2 (razvijanje) <i>Vi niste protiv učestvovanja učenika ali se plašite gubitka kontrole nad situacijom. Mislite da vam treba više informacija o konkretnim primerima gde nastavnici promovišu procese donošenja odluka.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pronadite školu ili odeljenje gde je tako nešto urađeno i pratite i slušajte o konkretnim primerima; Identifikujte i pogledajte video snimke o aktivnostima nastave u odeljenju; • pratite i registrujte tipove pitanja nastavnika koje koriste za podršku procesa donošenja odluka od strane učenika. Sokratska pitanja su dobar primer za podršku kritičkog razmišljanja učenika i donošenje odluka; • lobirajte za bolje uslove za obuku i učenje u saradnji i grupni rad.
<p>Korak 3 (uspostavljanje) <i>Vi razumete važnost obuhvatanja učenika u donošenje odluka. Krenuli ste sa prestupanjem aktivnostima učenika kako bi promovisali donošenje odluka. Koristite različite metode da bi pokrenuli konsultacije sa učenicima. Ali za tako nešto je potrebno vreme i ponekad se vraćate na tradicionalne metode sa vrha na dole u tom procesu.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pitajte učenike ili kolege da snime vaše nastavne aktivnosti; • pitajte ih da gledaju i daju svoje komentare. Možete pripremiti i tabelu za komentare ako to smatrate potrebnim; • pogledajte video i sami zabeležite svoje utiske; • uporedite rezultate sa nalazima vaših učenika i kolega; pokušajte da razmotrite razlike i sličnosti između vaših utisaka i utisaka vaših učenika i kolega; • izradite strategiju za unapređenje svojih metoda: oduzimati manje vremena, da pripremite zadatke koji su jasniji i kratki, snimanje odluka zbog rasprave u budućnosti, uspostavljanje rutine, itd.; • povećanje vašeg – kao i školskog – repertoara strategija za konsultacije sa učenicima. Na primer: saveti u odeljenju ili celoj školi, diskusije u grupama, radni prijemi za učenike, grupe za planiranje, upitnici/ istraživanja i kutije za predloge.
<p>Korak 4 (unapređenje) <i>Vi prepoznajete vašu odgovornost kao nastavnika da osnažite učenike kroz jedan otvoren i odgovoran pristup procesu donošenja odluka i davanja glasa vašim studentima. Vi osećate da postoji potreba za etičkim pristupom ka izboru i za mogućnosti meta-kognitivnog reflektovanja.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • konstantno pratite kompatibilnost vaše odgovornosti kao nastavnika i aktivnosti koje preduzimate, da osnažite učenike i dajte slobodu i slobodan glas svojim učenicima; • dali možete proširiti delokrug učestvovanja svojih učenika? • izradite plan aktivnosti da bi osigurali da konsultacija studenata jeste obuhvaćena u procesu poboljšanja vaše škole ili u planu za razvoj; • uspostavite rutinsko trajanje nastave i posebno vreme za razmatranje učinjenog a uz to izradite strategiju za učenike da autonomno razmatraju svoje prethodne postupke.

7.3. Sposobnost Br. 14

Sposobnost Br. 14: modeliranje demokratskog građanstva i vrednosti ljudskih prava, stavovi i odredbe

Demonstrirajte pozitivne GV/ELJP vrednosti, stavove i odredbe koje se očekuju od mladih ljudi – na primer, uspostava modela sa aktivnim civilnim stavovima; poštenu, otvoreni i poštovani odnosi sa učenicima; uspostava demokratskog stila nastave; i obuhvatanje učenika u planiranju i pripadnosti edukativnim aktivnostima.

7.3.1. Opis i primeri: “nastavnici sa ovom kvalifikacijom treba da demonstriraju ...”

Nastavnici sa ovom GV kvalifikacijom treba da demonstriraju da su:

- sposobni objasniti ono što predaju, i zašto to rade po takvom jednom modelu. Oni pokušavaju da izgrade svoju praksu u osnovnim demokratskim vrednostima, kao što je pravda, poštenje i strast ka znanju. Od ovih vrednosti se izvlače i instrukcije o tome kako da se povežemo sa učenicima i kako da organizujemo odeljenje. Oni se trude da stvore uslove pod kojima svi glasovi (obuhvatajući i njihov sam) mogu da govore i budu saslušani, i u kojima su edukativni procesi otvoreni za opšte pregovore.
- su samo-svesni o vrsti jezika kojeg upotrebljavaju u odeljenju, otvoreni su i transparentni u artikulisanju procesa nastave sa učenicima, a isto tako su i pripremljeni da izgrade model sopstvenog mentalnog procesa sa učenicima. Ovi procesi mogu da obuhvate kritičko razmatranje, analize, kao i podelu iskustava i znanja sa ostalima;
- ohrabre učenike da reflektuju ka svom iskustvu kao i procesu učenja; time se obuhvata i izbor tema koje njih interesuju;
- model demokratske komunikacije. Nastavnici treba da pruže uslove učenicima da slobodno izraze svoja mišljenja o političkim, socijalnim i kontroverznim pitanjima. Oni stimulišu učenike da raspravljaju takva pitanja u odeljenju. Oni su otvoreni za stavove učenika koji su u suprotnosti sa njihovim. Ohrabruju učenike da izraze svoje stavove koji su drugačiji od većine vršnjaka i njih samih. Oni/one predstavljaju različite tačke gledišta ili perspektivu gledanja na neka pitanja. Oni ohrabruju učenike da diskutiraju o političkim ili socijalnim pitanjima o kojima ljudi generalno imaju različita mišljenja. Ovaj model nastavnika ima poštovanja i za neslaganja kao i konstruktivnu kritiku. Time se stvaraju pravila demokratske rasprave kojim se istražuju i ispituju pretpostavke o “ostalima” koje na bilo koji način budu uvozne u odeljenje iz šireg društva i zajednice;
- oni su upoznati i spremni na prisustvo moci u njihovim odeljenjima, njegovog potencijala za zloupotrebu, kao i njegovog efekta na učenike. Oni su upoznati i znaju da njihove aktivnosti mogu da utišaju ili aktiviraju glas učenika. Oni ozbiljno slušaju i sa pažnjom prate svaku izjavu učenika. Oni namerno kreiraju momente gde se ponovo razmatraju neki prijašnji trenuci kada su učenici zabrinuti – ne po redu nastavnika za taj dan – i postaju fokus aktivnosti odeljenja za taj dan. Neprekidno pokušavaju da saznaju kako se učenici osećaju o pitanjima i stvarima koje su podelili među sobom i ta informacija poznaje dobro poznata i javna. Oni ohrabruju učenike da se bave svojim stavovima i ponašanjem i da zahtevaju da se adaptiraju na situaciju gde oni reaguju na probleme i dileme učenika. Oni veruju učenicima i pokušavaju da inkorporiraju učenje u generacijama kroz svoj repertoar nastave;
- znaju da prihvate i razumeju različite stilove učenja učenika, kao i vrste razmišljanja. Oni tako organizuju odeljenje da se inicira razmišljanje i spoznaja uz uspostavu fleksibilne strategije za osnaživanje samo-razmišljanja učenika, kao što je potraga za znanjem, eksperimentisanje, potraga za značenjem, kreativnost, meta-kognitivno odražavanje i izazivanje pre-konceptata.

7.3.2. Prikaz napretka

Sposobnost Br. 14: model demokratskog gradanstva i vrednosti ljudskih prava, stavovi i odredbe	
<p>Korak 1 (fokusiranje) Vi se osećate udobnije kada ste "vi glavni". Niste svesni moći i uticaja koji imate na druge kada govorite i predstavljate neku temu.</p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • istraži i pročitaj više o toj metodi; • razmisli o svojim prethodnim iskustvima u vezi svojih komunikacijskih veština za koje ste osetili da su uticale na učenja i ponašanje drugih. Razmislite o tome kako i zašto ste imali moć da utičete na druge. Da li je tamo bilo ljudi koji nisu bili pod uticajem vaše komunikacijske veštine? Zašto ne? • planirajte lekciju ili aktivnost korišćenjem modeliranja.
<p>Korak 2 (razvoj) Osećate da trebate imati više informacija o konkretnim primjerima iz model-prakse nastavnika i razjasniti šta se naučilo kroz modeliranje. Vi se osećate zabrinuti i napeti zbog efekata većeg znanja o vlastitoj moći i uticaja učenje drugih.</p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • promatrajte praksu drugih u modeliranju; • proradite neke video-zapise o debatama u učionicama o temama u vezi državljanstva; • razmislite i uporedite situaciju koju ste posmatrali, svojom evaluacijom o načinima na koje vi komunicirate i vaš uticaj na druge.
<p>Korak 3 (uspostavljen) Vi ste počeli uvoditi GV/ ELJP teme. Na primer, pitanje demokracije u školi i težinu datu "glasovima učenika". Vi se osećate zabrinuti jer postoje mnogi načini i problemi koje treba razmotriti, mnogi glumci koji trebaju biti uključeni. Bojite se da ste upravo otvorili Pandorinu kutiju i da nećete biti u mogućnosti da kontrolišete posledice.</p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • modelirajte sa svojim vršnjacima, prvo na istu temu i koristite procenu ovog sastanka za poboljšanje i bolju pripremu vašeg modeliranja u učionici; • pitajte učenici ili kolege da naprave video-zapis vašeg predavanja; • pregledajte video-zapis i napravite procenu samog sebe; pitajte kolege ili učenici da učine isto; • uporedite oba opažanja i odrazite se na razlike i sličnosti između vaše procene i procene vaših učenika ili vršnjaka.
<p>Korak 4 (napredno) Vi prepoznajete vaše odgovornosti kao profesor da osposobite vaše učenike građanskim kompetencijama u demokratskom okruženju, poštujući njihovu slobodnu volju. Vi ste uvereni da su GV / ELJP načela protkala vaš stav u razredu. Vi osećate da postoji potreba za veću etičku refleksiju.</p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stalno posmatrajte nedostatak doslednosti između vaše odgovornosti kao učitelja i vaših aktivnosti za osnaživanje i davanje slobode i glasa vašim učenicima; • nakon sednice, organizujte povratne informacije od učenika o tome što su upravo doživeli. Koristite ove povratne informacije kako bi vas upozoravale na vaše metode modeliranja; • pozovite kolege da posmatraju vaše časove i ponudite podršku ako oni žele za sebe da razvijaju veštine koje ste pokazali.

7.4. Sposobnost Br. 15

Sposobnost Br. 15: razmatranje, nadgledanje i evaluacija nastavnih metoda i učenja studenata

Mogućnost i volja da se razmotre, nadgledaju i procene nastavne metode i učenje učenika kao i upotreba ove analize za buduće planiranje i profesionalni razvoj nastave u GV/ELJP.

7.4.1. Opis i primeri: “nastavnici sa ovom kvalifikacijom treba da demonstriraju ...”

Nastavnici sa ovom GV/ELJP kvalifikacijom treba da demonstriraju da su:

- upoznati kako da analiziraju nastavu učenika kroz aktivno građanstvo čime se podrazumeva da su upoznati sa procesima, iskustvom i praktičnim primerima efikasnog i aktivnog građanstva kroz projekte i kritičku analizu GV/ELJP konteksta/aktivnosti i procesa učenja učenika i rezultata;
- oni vide sebe kao građane i nastavnike građanskog vaspitanja u očima svojih učenika koji ih analiziraju kroz svoje stavove, strategije i upotrebljavane aktivnosti;
- oni samo-razmatraju različite aspekte GV nastave i upotrebe raznovrsnih instrumenata;
- oni se bave pedagogijom kao i tehničkim procesom nastave i učenja koje upotrebljavaju u praksi. Na primer, oni se odražavaju na upotrebu različitih vrsta ispitivanja koje mogu da predstavljaju prepreku ili da daju slobodu izražavanja učenicima;
- oni mogu da raspravljaju o etičkim, socijalnim i političkim vrednostima sistema kao i sistema vrednosti zdravog za gotovo, na kojim su njihovi stavovi bazirani u vezi sa GV;
- oni su upoznati sa različitim načinima za izradu samo-refleksivnog izražavanja i samo-analize. Oni koriste lične nastavne dnevnikе kao početnu tačku da ba videli sebe jasnije kao nastavnika i učenika;
- oni se sukobljavaju sa svojim iskustvom nastavnika kroz iskustvo svojih kolega koji mogu da podstaknu razmišljanje o prethodnim stavovima i aktivnostima. Na primer, oni mogu da pitaju kolege sta oni/one misle o tipičnim razlozima otpora učenika na promenu njihovih stavova, i da razvijaju aktivnosti i strategije da bi promovisali uključanje i aktivno učestvovanje;
- oni upoređuju i razlikuju svoje aktivnosti/praksu i stavove sa teorijskom literaturom o nastavi i predavanju u GV-u. Na primer, oni mogu tumačiti nedisciplinu i zadirkivanje učenika kao posledicu njihovih ličnosti. Literatura o učenicima iz manjinskih zajednica objašnjava da nedisciplina može biti posledica edukativne i političke kontradikcije koja je zasnovana na ideji da edukacija može da prevlada opresiju i realnost.

7.4.2. Prikaz napretka

Sposobnost Br. 15: razmatranje, nadgledanje i evaluacija nastavnih metoda i učenja studenata	
<p>Korak 1 (fokusranje)</p> <p><i>Osećate da je prenošenje znanja o GV/ELJP učenicima dovoljno da pokaže da ste vi predani ovoj temi i da nema potrebe za promenom metodologije kada pružite svoje najbolje. Vi onda u stvari ne analizirate pažljivo samog sebe u vezi sa GV/ELJP, I niste motivisani za pristup resursima da samo-procenite vašu nastavu.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • koristite analize rezultata vaših učenika, od vas, diskutirajte sa njima česte nesporazume koje ova analiza ističe redovno. Pokušajte da razumete razloge koji leže u vašoj nastavi i dovode do nesporazuma i gubitka koncepta; • razmotrite rezultate učenja; • razumeti efekat vaše metodologije u razumevanju GV/ELJP kroz razgovor sa njima o nekoliko pitanja za koje smatrate da treba da budu raspravljena unutar grupe; • pričajte sa vašim kolegama da bi saznali o njihovoj praksi, sa posebnim fokusom na ciljeve i metode.
<p>Korak 2 (razvijanje)</p> <p><i>Škola nema pravilnik o analiziranju GV/ELJP aspekta nastave. Vi dajete svojim učenicima, sa vremena na vreme, određene upitnike o efikasnosti vaše nastave da bi znali gde se nalazite. Sa svojim kolegama vi diskutirate o rezultatima ovih upitnika. Ipak, vi veoma retko uzimate u obzir te rezultate da bi promenili svoju metodologiju.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dajte upitnik svojim učenicima. Izradite upitnik na takav način da imate razumevanje o efektima vaše metodologije na ponašanje vaših učenika; • diskutirajte o rezultatima upitnika sa svojim učenicima; • obuhvatite školu u procesu samo-procene i zainteresujte vaše kolege za nadgledanje, analiziranje i poboljšanje iskustva učenika u GV/ELJP; • uzmite u obzir utiske učenika i svojih kolega. Pokušajte da promenite metodologiju prema njihovim zahtevima. Iskoristite ih da bi poboljšali svoju nastavu.
<p>Korak 3 (uspostavljanje)</p> <p><i>Škola ima projekat da poboljša kvalitet edukacije u vezi sa GV/ELJP, iako to nije jasno. Postoji sire razumevanje da je škola u stanju da poboljša GV/ELJP nastavu/proces učenja. Vi ste voljni da saradujete. I pored toga, ve ne znate kako da podržite ovakvu politiku.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dajte upitnik učenicima i organizujte diskusiju koja se fokusira na vašu metodologiju i njen uticaj na ponašanje učenika; • inkorporirajte u vašu nastavu i aktivnosti predavanja sve stvari koje su učenici spomenuli; • obuhvatite školu u proces promocije GV/ELJP svesti kod učenika.
<p>Korak 4 (unapređeno)</p> <p><i>Škola ima jasan projekat da poboljša kvalitet edukacije u vezi sa GV/ELJP. Učenici i drugi partneri su saslušani i obuhvaćeni u procesu. Rezultat upitnika za učenike je uzet u obzir da bi se poboljšala nastava/proces učenja. Metodologija i rezultat učenja se redovno razmatraju. Učenici aktivno učestvuju u projektu i pomažu u identifikaciji pitanja i stvari za koje postoji potreba za poboljšanjem.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • koristite sve dostupne odgovore da neprekidno nadgledate i pratite vaše predavanje, i time stvarate mogućnost za neprekidni napredak; • uzdignite svest učenika o vašim ciljevima, iskoristite njihovu predanost da vam pomognu u postizanju ciljeva; • procenite koliko učenici u stvari imaju koristi od onoga što vi predajete u svom svakodnevnom životu. Diskutirajte o vašim nalazima sa njima i pokušajte da dođete do zajedničkih zaključaka za budućnost; • potražite najbolje primere negde drugde tako da možete postaviti standardne ciljeve za vaše aktivnosti sa sličnim primerima. • pozovite ostale nastavnike u vaše odeljenje da “rasprostrani” vaše dobre primere predavanja.

8. Resursi za ostale partnere

Iako su ovde prikazane kvalifikacije uglavnom odnose na nastavnike i edukatore nastavnika, bitnost, dubina i univerzalnost GV/ELJP isto tako veoma očigledno obuhvata i ostale bitne partnere – obuhvatajući i one koji postavljaju pravila, direktore škola i institucije visokog školstva.

8.1.

Zakonodavstvo

Da bi imali uspeha, GV/ELJP ima potrebu za spoznajom i podrškom od raznovrsnih zakonodavaca – članova parlamenta, zvaničnika vlade, lokalne administracije, odbornika, itd. – koji formulišu principe i stvaraju uslove za GV/ELJP. Najkorisnije je ako:

- sama važnost GV/ELJP je izražena u zakonodavnim dokumentima;
- praktična uputstva su inkorporirana u ostale normativne akte;
- ova svrha je podržana i garantovana u vidu potrebnih budžetskih sredstava koja su osigurana za implementaciju programa i sire promene.

Raznovrsne publikacije saveta Evrope o GV/ELJP – obuhvatajući i ovaj priručnik – ima za cilj da omogući zakonodavcima jasno razumevanje esencijalnu bit i potrebu za GV/ELJP kao bitno sredstvo za promociju socijalne integracije. Veoma je bitno naglasiti:

- važnost GV/ELJP u edukaciji mladih ljudi;
- GV/ELJP ima za cilj da razvije nov i sveobuhvatan pristup nastavi i učenju.

8.2. Direktori škola i razredni nastavnici

GV/ELJP pristupi se najbolje sprovode kada su podržani uz aktivnu predanost i pristup glavnih rukovodilaca u školi. Svi dokazi i istraživanja pokazuju da je ova podrška najbitnija.

Svi nastavnici koji rade u školi, na jedan ili drugi način, učestvuju u stvaranju školske kulture. Što je bliža ta kultura demokratskim principima i ciljevima to je bolje. Direktori škola i razredni nastavnici mogu da svrsishodno razmotre uticaj obuke na kvalifikacije koje su ovde predstavljene kao i dobit obuhvatajući i mete za razvoj GV/ELJP u okviru školskog godišnjeg akcionog plana za napredak. Celo-školska revizija stanja GV/HRE kao i identifikacija budućih koraka može da predstavlja dobar početak za implementaciju akcionog plana.

Veoma se toplo preporučuje da GV/ELJP postaje veoma bitna komponenta neprekidne obuke nastavnika i nastavak profesionalnog razvoja istih. Postoji nada da kvalifikacije i prateći primeri koji se pokazuju omogućavaju praktične ideje za sve edukatore nastavnika.⁵² Njihovi seminari i treninzi imaju za cilj da opreme nastavnike sa znanjem, stavovima, vrednostima i odredbama za izradu efikasnog pristupa GV/ELJP u njihovom radu. Postoje neke posebne forme učenja u kojima nastavnici trebaju biti iskazani uz punu veru u svoje sposobnosti, obuhvatajući diskusiju, rad sa dodeljenim ulogama, simulacije i kolaboracija/saradnja u radu na projektima koji mogu da budu efikasno upotrebljeni u nastavi svih subjekata, obuhvatajući i GV/ELJP. Nastavnici isto tako trebaju da izrade veštinu dizajna aktivnosti učenja u vezi sa stvarnim situacijama u zajednici ili široj sredini, razvijajući strategiju kako da se bave osetljivim i kontroverznim pitanjima.

Sledeći “prikaz napretka” predstavlja komplet predloga o tome kako direktori škola i razredni nastavnici mogu da identifikuju na koje su nivou “trenutno”, u vezi sa njihovim razumevanjem – i koliko su uključeni u – pitanja u vezi sa GV/ELJP, i onda krenu sa implementacijom nekih promena na postojećim pristupima.

52. Obuhvatajući ne-vladine organizacije i trenere iz iste generacije.

Tabela 8: Prikaz napretka za direktore škola i razredne nastavnike

<p>Korak 1 (fokusiranje)</p> <p><i>Škola (kao i mnogi nastavnici) su u veoma ranoj fazi GV/ELJP razvoja. Možda im priroda i svrha nije poznata u vezi sa GV/HRE. Odredbe programa za GV/ELJP nisu planirane na bilo koji koherentan ili naročit plan. Škola i/ili nastavnici mogu da veruju da je dovoljno prisustvo etike koji promoviše GV/ELJP u širem smislu.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • trening i podizanje svesti o pozitivnim promenama koje GV/ELJP mogu dovesti u škole (unaprediti nastavne metode i učenje, stvaranje sveobuhvatne škole, edukacija aktivnog građanstva za sutra, itd.) predstavlja ključ ovde.
<p>Korak 2 (izrada)</p> <p><i>Škole i/ili pojedini nastavnici treba da pokrenu GV/ELJP napred. Nastavnici počinju da razumeju potencijal GV/ELJP da uključi mlade i ljude i obogati njihovo znanje i veštine. Osoblje je krenulo sa identifikacijom osnovnog programa.</i></p> <p><i>Ekspertiza šireg osoblja se razvija kroz neprekidne treninge i podršku. Pitanja mogu da obuhvate:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • preko-zasnivanje na objavljene resurse i literaturu; • nedostatak posebnog predmeta u okviru GV/ELJP znanja; • nedostatak poverenja u kapacitete da se bave nastavom GV/ELJP na aktivan i otvoren način. 	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • na ovom nivou održavanje momentuma je imperativ. Ohrabriti osoblje da nastavi sa svojim naporima i omogućiti svom osoblju da prisustvuje GV/ELJP treningu; • pomagati nastavnicima da identifikuju i rade sa lokalnim partnerima da uspostave temelje za saradnju ka aktivnom građanstvu u vidu projekata koji obuhvataju učenike.
<p>Korak 3 (uspostavljeno)</p> <p><i>Škole na ovom nivou treba da imaju efikasnu rukovodeću strukturu za GV/ELJP u redu (cf. Demokratsko upravljanje u školi (Backman i Trafford, 2007)). Koherentan program GV/ELJP se razvija unutar i van odeljenja pojedinih nastavnika. Nastavnici počinju sa razvojem efikasnih veza sa zajednicom. Poznavanje predmeta je relativno uvereno sa daljim potrebama za obuku koje se identifikuju u širem smislu aktivne nastave i pristupa učenju. Problemi na ovom nivou su u vezi sa promenom upravljanja i straha od nenamernih konsekvenci ove inovacije.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <p>Glavni ciljevi za pojedine nastavnike mogu da obuhvate:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stvaranje veza sa roditeljima, lokalnim agencijama i ostalim pripadnicima zajednice; • upotreba ICT za napredak u nastavi i učenju; • raditi na razvoju u dubini i kvalitetu znanja učenika u GV/ELJP, poznavanje i učestvovanje; • Proslaviti uspeh!!
<p>Korak 4 (napredno)</p> <p><i>Škola na ovom nivou ima veoma efikasne odredbe za GV/ELJP i pojedini nastavnici koji izrađuju neka sofisticirana i efikasna predavanja i pristup učenju. Timovi nastavnika imaju zajedničku viziju i razumevanje ali su fleksibilni u tome kako da se menjaju da bi odgovorili na potrebe učenika. Škole imaju razvijenu i efikasnu vezu sa zajednicom.</i></p> <p><i>Dostignuća učenika se priznaju i akreditovana su. Nastavnici imaju velika očekivanja o uspehu učenika, gradeći na osnovu njihovog potencijala. Nove tehnologije predstavljaju ključni faktor u efikasnosti nastavnika u odeljenju. Nastavnici su uvereni da dozvole učenicima da imaju udela u odlučivanju i da predlažu nove ideje. Ciljevi na ovom nivou su u vezi sa inovacijom i novim strategijama da se održi momentum i održi posvećenost razvijanju njihovih profesionalnih kapaciteta. Pitanja su u vezi sa saradnjom i re-fokusiranjem.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <p>Ciljevi mogu da obuhvate:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podela dobrog iskustva sa ostalim kolegama i školom; • dalje razvijanje inovativnog pristupa da bi ohrabрили autentično građansko uključivanje i nezavisno učenje; • održavanje i dalji razvoj analize učestvovanja i proces evaluacije, obuhvatajući i učenike i školske partnere u samom procesu; • proslava uspeha.

8.3. U visokom obrazovanju

Pošteno je kazati da, generalno gledajući, postoji nedostatak svesnosti u Evropskoj edukaciji nastavnika u vezi GV/ELJP kao osnovnog preduslova za profesionalnu pripremu. Trenutno, postoje različiti koncepti i razumevanje o ciljevima edukacije kao i profesionalne uloge nastavnika koji ima uticaja na implementaciju GV/ELJP kursa. Generalno, edukativni diskurs je pod dominacijom dva koncepta koji se takmiče u vezi sa ulogom nastavnika:

- jedan koncept se karakterizuje kroz prevladanje podrške kognitivnog razvoja deteta u definisanim domenima znanja. U okviru ovog koncepta, nastavnik je definisan kao specijalista koji dostavlja podatke i posebno znanje zasnovano na posebnim predmetima i oseća se manje odgovornim za socijalno i demokratsko obrazovanje;
- drugi teorijski koncept je povezaniji sa širim razumevanjem edukativnog procesa i važnosti procesa socijalizacije koji se dešava u školskim sredinama. Veoma je prisutno u osnovnoj fazi edukacije. Oni nastavnici koji se identifikuju sa drugim konceptom izbegavaju svoju pastoralnu ulogu i uglavnom vide sebe kao socijalne edukatore. Njihov fokus je mnogo povezaniji za podršku ličnog i socijalnog razvoja svojih učenika.

Rad na GV/ELJP nudi mogućnost za balansiranje ovih sukobljenih teorijskih koncepata i da se oni integrišu u sveobuhvatno razumevanje profesionalne uloge nastavnika kao instruktora i multi-prikazanog edukatora.

Mi ne možemo da zahtevamo da institucije visokog obrazovanja (IVB) – pravo nezavisni i autonomno uspostavljeni – predstave obavezno GV/ELJP u osnovni plan i program rada za edukaciju nastavnika ili u sadržaj njihovog kursa i programa. Mi mislimo, da je ipak, veoma bitno da se uvere dekani (ili oni/one na njihovom nivou) o pozitivnim profesionalnim koracima kroz ispunjavanje gore pomenutih praznina i da se obavi integracija GV/ELJP u glavne ciljeve njihovih institucija. To predstavlja proces učenja kojem je potrebno vreme i neprekidna aktivnost. Ipak, neki pokušaji mogu da budu obavljani da bi se unapredilo saznanje o centralnosti GV/ELJP kao dela osnovne ekspertize za nastavnike početnike i da uz to usvojimo nove pristupe suvremeno.

Najbitnija tela za podršku implementaciji GV/ELJP su institucije dalje obuke za nastavnike. Dekani svih odeljenja za obuku nastavnika kao i kolege i univerziteti, kao i lideri i rukovodioci kurseva, mogu da izgrade kapacitet i održivost u polju GV/HRE putem obuhvatanja specijalnih modula sa nastavnicima koji su početnici ili veoma iskusni u vezi sa programom rada i kroz naglasak važnosti ovih kurseva. Za institucije obuke nastavnika, osnovni izazov može biti prepoznavanje GV/ELJP kao generalnog pristupa koji treba da bude uključen u treningu svih budućih nastavnika bez obzira na njihove predmete ili specijalnost. Veoma je bitno da se pronađe način da se izvrši i uticaj i informišu kolege edukatori nastavnika u punom okviru za dobiti GV/ELJP i njihovu kompatibilnost i vibracija u kontekstu različitih predmeta.

Sledeći “prikaz napretka” predstavlja komplet predloga o tome kako IVO mogu da identifikuju na kojem su nivou “trenutno”, u vezi sa razumevanjem – i učestvovanjem u – pitanjima koja su usko povezana sa GV/ELJP, i kako oni mogu da implementiraju određene promene u postojećem pristupu:

<p>Korak 1 (fokusiranje)</p> <p><i>U okviru institucija postoji ograničen pristup GV/ELJP, koji se bitno fokusira na istoriju i nastavnike socijalnih nauka; ne postoji generalna GV/ELJP perspektiva. IVO su u veoma ranoj fazi GV/ELJP razvoja i veruju da je dovoljno imati razumevanja edukacije koja promovira GV/ELJP u širem smislu (na primer, kroz omogućavanje uslova za jednaki pristup učenju i nastavi kroz inter-aktivne metodologije u posebnim predmetima).</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pridobijte više znanja o principima i vrednostima GV/ELJP i potencijala koji nudi za bolju nastavu i učenje za buduću edukaciju aktivnih građana; • koristite svaku priliku da podignete svest o GV/ELJP tema u vezi sa sadržajem predmeta. Na primer, pokušajte da se bavite sa temama kao sto su socijalna pravda, pravo na obrazovanje za sve, socijalno obuhvatanje i raznovrsnost, kao i izrada strategije da se bavite nekim od ovih realnosti.
<p>Korak 2 (razvijanje)</p> <p><i>IVO i/ili pojedini nastavnici trebaju pokrenuti napred GV/ELJP. Ovde postoji bolje i dublje poznavanje potencijala samog programa GV/ELJP da obuhvati učenike i da im omogući bolji pristup znanju i veštinama. Institucije su počele sa identifikacijom osnovnog programa kao dela obrazovanja svih učenika. Postoji rastući interes od ostalih edukatora nastavnika i predmetnih nastavnika u GV/ELJP.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • na ovom nivou, održavanje i poticaj momentuma je imperativ, davanje konstantne podrške posvećenosti da ne bi rizikovali kolaps; • izradite ekspertizu sa podrškom vanjskih partnera; • podrška lidera IVO je veoma poželjna, pa zbog toga integracija GV/ELJP u institucionalizovan profil i uključivanje što više nastavnika i učenika.
<p>Korak 3 (uspostavljeno)</p> <p><i>IVO imaju efikasnu strukturu GV/ELJP program uspostavljen. Sveobuhvatni program se razvija kao deo edukacije nastavnika. Pojedinačni nastavnici inkorporiraju aspekte GV/ELJP u njihovim predmetima. Institucije nude široki spektar kurseva i aktivne nastave kao i mogućnosti za učenje i napredak u znanju i poznavanju GV/ELJP.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <p>Ideja aktivnog učestvovanja/demokratskog se neprekidno istražuje. Glavna pitanja mogu da obuhvate:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razvoj aktivnog pristupa učenika u aktivnostima u vezi sa GV/ELJP; • obuhvatiti unije učenika u organizaciji aktivnosti sa institucijama; • povezivanje sa lokalnim agencijama, ostali članovi zajednice i NVO-a; • upoznavanje učenika sa aktivnostima planiranja u vezi sa zajednicom (projekti/usluge učenja); praksa koja se stiče ovde je veoma korisna; • umrežavanje sa ostalim sličnim institucijama kao i sa neformalnim edukativnim sektorom je isto bitna.
<p>Korak 4 (napredno)</p> <p><i>IVO, na ovom nivou imaju veoma efikasne odredbe za GV/ELJP kao i pojedine nastavnike koji su izradili sofisticirane i efikasne metode nastave i pristupa datoj temi. U stalnom porastu je i veza između nastavnika koji rade i nastavnika koji treba da krenu sa radom na programima. Ciljevi na ovom nivou su u vezi sa unapređenjem inovacije i novih strategija da bi se održao momentum i posvećenost na svim nivoima institucija.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <p>Ciljevi mogu da obuhvate:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izgradnja tima među kolegama; • inter-disciplinsko predavanje GV/ELJP; • izrada različitih kurseva koji vode ka zvanju magistra u GV/ELJP; • proširenje GV/ELJP mogućnosti za dalju obuku za nastavnike u službi; • povećanje analize i evaluacije rezultata podrške nastavnicima u radu.

Tabela 9: Prikaz napretka za IVO

8.4. Postavljanje GV/ELJP Sposobnost prema raznim partnerima

Partneri	GV/ELJP Znanje i razumevanje	Planiranje, upravljanje razredom, nastava i ocenjivanje	GV/ELJP u akciji – Partnerstva i uključivanje zajednice	Sprovođenje i procena participativnih GV/ELJP pristupa
Kreatori Propisa	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Osigurati da su rezultati GV/ELJP učenja jasno artikulisani unutar okvira nastavnog plana/ programa i smernica; ☐ Osigurati da su lideri škola temeljno trenirani i upoznati sa gradivom; ☐ Dodeliti resurse za obuku i podršku reformi u ovoj oblasti. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Osigurati da nacionalni lideri obrazovanja naglase status i važnost GV/ELJP; ☐ Postavite GV/ELJP u „srce“ plana rada; ☐ Osigurati sve nastavnike sa podrškom i sa primerima dobre GV/ELJP vežbe u učionici putem štampanih materijala, video studija slučaja i treninga. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Podržite NVO resursima i olakšajte školske inicijative; ☐ Stvorite nacionalne i regionalne direktorijate za podršku grupama u zajednici; ☐ Pozajmite status i legitimitet anti-diskriminacionim / protiv-rasističkim kampanjama. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Budite otvoreni za angažmane učenika i slušajte glasove učenika; ☐ Promovišite školska veća i druge načine izgradnje škola koje su više otvorene i više demokratske; predložiti smernice za sveobuhvatna veća škola; ☐ Osigurajte resurse budžet za unutrašnje osposobljavanje za GV/ELJP.
Nadležni Nastavnici	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Upoznajte se sa pitanjima, zašto je ovo područje vazno i sa studijama slučaja za razlike koje delotvorni GV/ELJP programi mogu učiniti za škole; ☐ Obavežite se za trening i podršku za nastavnike u vašoj školi, dok oni razvijaju nove pristupe. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Imenujte GV/ELJP koordinatora i podržite ih dok oni razvijaju praksu u školi; ☐ Razvijte strategije koje vode GV/ELJP naprijed u odnosu na tri Cs državljanstva - cela školska kultura, nastavni plan i program, i uključivanje zajednice. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Aktivno podstičite nove i inovativne pristupe za angažman zajednice; ☐ Napravite jasnom vašu podršku za aktivne projekte građanstva koje razvijaju studentske GV/ELJP veštine, stavove i dispozicije. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Podržite predloge od profesora i učenika kako bi škola mogla biti bolje mesto; ☐ Založite se lično za uključenje GV/ELJP i aktivnog građanstva u sklop godišnjeg školskog plana poboljšanja; ☐ Pokažite vašu podršku za inicijativu od strane osoblja tako što ćete braniti njihov rad u okviru viših redova uprave.
Treneri/ nastavnici	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Uključite reference na sadržaj i tekst ovih GV/ELJP kompetencije "znanja" u relevantnim pre- i post-servis trening modulima. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Radite na planiranju posebnog GV/ELJP učenja; ☐ Dajte smernice za nastavnike za nastavu o kontrapozitivnim pitanjima. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Pomozite nastavnicima da detaljno misle za praktične izazove GV/ELJP u akciji. Navedite primere studija slučaja i rešenja. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Kreirajte prostor za razmišljanje unutar modula obuke; ☐ Nastojte da se mogućnosti obučavanja podudaraju sa rastućim potrebama nastavnika za obuku.
Nastavnici	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Primenite neke od saveta o GV/ELJP znanja u učionici. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Eksperimentirajte sa nekom od predloženih aktivnosti u učionici; ☐ Ubrizgajte kontroverzu i teme u vaše lekcije. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Planirajte niz lekcija koje uključuju partnera iz zajednice, i gde će učenici zagovarati promenu. 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ Ostanite otvoreni i reflektirajući.

Tabela 10: Postavljanje GV/ELJP Sposobnost prema raznim partnerima

9. Zaključak

Sa pojavljivanjem novih socijalnih trendova, lokalne zajednice i globalnih promena, uloga obrazovanja raste u pokušajima da se ispune potrebe učenika danas. GV/ELJP predstavlja ciglu i zalog Evropske sutrasnjice i svetskog mira i dijaloga. Pitanja sukoba u upravljanju, poštovanje za raznovrsnost, inter-kulturna odgovornost i razumevanje građanskih prava i odgovornosti su centralna pitanja u uspostavljanju škole kao demokratske institucije.

Nastavnicima su sada potrebne kolektivne kvalifikacije (ka totalnoj saradnji u radu i kolektivna inteligencija) i porast u svojim ovlašćenjima (ka neprekidnoj adaptaciji i profesionalnom razvoju). Ova knjiga je napor ka priznavanju povećanog nivoa odgovornosti nastavnika kao i način pomoći njima da imaju potrebne kapacitete – znanje, razumevanje i odredbe – da predaju mladim ljudima kako bi bolje razumeli svoj svet i postali aktivni građani.

Kroz razvoj 4 polja glavnih Sposobnost (poznavanje GV/ELJP, praksa u odeljenju obuhvatajući i pristupe u vezi sa planom i programom rada, izgradnja partnerstva i evaluacija), mi se nadamo da ce svi nastavnici biti u stanju da koriste ovaj model Sposobnost za implementaciju GV/ELJP u školi i zajednici, i da svi edukatori nastavnika mogu biti motivisani da inkorporiraju GV/HRE u svoje planove rada. Iako se akcenat danas stavlja na akademska dostignuća, ova publikacija pokazuje jednaku važnost vrednosti, socijalnih veština i učestvovanja koje edukacija omogućava za mlade ljude u svetskom društvu.

Mi se nadamo da je mogućnost za kreativnost koju GV/HRE nudi, kao što je ovde demonstrirano, rukovodiće nastavnike i učenike na put uživanja, gde se idejama i idealima daje prostora za iskazivanje. GV/ELJP je zabavan; u ovome, predstavlja bitnu prednost za nastavnike koji imaju volju da u potpunosti uključe učenike u svojoj nastavi.

Mi želimo da ovo kompletiramo sa akcentom na socijalnom uključenju. Oni koji listaju trebaju razumeti da ako on/ona planiraju GV/ELJP projekat, da bi glavni cilj, uz obzir svih aktivnosti sveobuhvatnosti u pristupu: dobar rad na GV/ELJP rezultiraju odeljenjima koja su otvorena, otvorenim školama i mladim ljudima koji su pripremljeni da deluju za otvorenije društvo i zajednicu.

Deca imaju pravo da izraze svoje stavove o svim pitanjima,

I da su njihovi stavovi uzeti ozbiljno u skladu sa njihovim godinama i uzrastom.

Članak 12, UN Konvencija o pravima deteta

10. Dodatak

10.1. Koraci samoprocene

Koraci samo-procene se bave uglavnom nalazima i procenama nastavnika u različitim fazama svojih profesionalnih karijera.

Zabrinutost je definisana kao sastavljeno predstavljanje osećanja, preokupacije, misli i razmatranja koje je dato povodom posebnog pitanja ili obaveze. Reiman i Thies-Sprinthall su identifikovali 6 kategorija zabrinutosti nastavnika, kojima su dodata četiri koraka.⁵³ Prema ovim fazama, neke moguće aktivnosti za obuku i samo-izgradnju kapaciteta su predložene.

U koracima 1 i 2, nastavnici su uglavnom zabrinuti o samom svom radu; u Koraku 3, nastavnici su uglavnom zabrinuti u vezi sa zadatkom koji treba da bude obavljen; i u koraku 4 nastavnici su zabrinuti zbog uticaja koji njihova nastava ima na učenike.

Različita osećanja se pojavljuju tokom ovih faza.

Koraci/faze	Povezani predmeti	Povezana pitanja
Korak 1 Ego nivo zabrinutost: • nedostatak svesti.	Ja nisam zainteresovan za novi program. Osećam se apatično.	• osigurati informacije.
Korak 2 Ego nivo zabrinutost: • informacija; • personalno.	Potrebno mi je više informacija o ... Osećam se znatiželjno. Koji uticaj će ovaj program imati na mene? Dali će roditelji/učenici zavoleti i imati poštovanja za mene ako se uključim i pokušam nešto novo? Jedva čekam.	• razjasnite očekivanja i potrebu za inovacijom; • dajte opis kako inovacija ima uticaja na nas; • aktivno slušajte; • organizujte grupu za podršku povodom zabrinutosti.
Korak 3 Nivo zadatka zabrinutost: • upravljanje.	Nikad nemam vremena da se bavim onim što je potrebno. Kako da pratim sve ove nove inicijative i rad sa papirima? Osećam se frustriranim. Dali gubim kontrolu nad odeljem ako koristim debatu o kontroverznim pitanjima? Zabrinutost u vezi sa nastavom i upravljanjem.	• dajte konkretne predloge o upravljanju; • pokušajte da nastavnik prati nekog drugog uspešnog nastavnika;
Korak 4 Nivo uticaja zabrinutost: • posledice; • saradnja; • re-fokus.	Dali su svi učenici povezani sa lekcijom? Osećam se zagonetno i uspešno. Imam volju da to podelim sa kolegama. Osećam se uzbudljivo. Voleo bih da se adaptiram i da preradim moju nastavu i program da bih bolje ispunio potrebe učenika. Osećam se uvereno.	• vanjska saradnja i povezivanje.

Tabela A1: Upitnik sa nivoima zabrinutosti

53. Reiman, A.J., & Thies-Sprinthall, L., *Nadgledanje razvoja nastavnika*. Njujork: Addison-Wesley Longman, 1998.

10.2. Rubrike za samo-evaluaciju

Odeljak	Sposobnost	Fokus	Razvijanje	Uspostavljeno	Napredno
GV/ELJP znanje i razumevanje	Sposobnost Br. 1: ciljevi i svrha GV/ELJP.				
	Sposobnost Br. 2: glavni međunarodni okviri GV/ELJP				
	Sposobnost Br. 3: sadržaj GV/ELJP programa				
	Sposobnost Br. 4: sadržaj GV/ELJP implementacije				
Nastava i aktivnosti učenja koji razvijaju GV/ELJP u odeljenju i školi	Sposobnost Br No. 5: planiranje pristupa, metode i mogućnosti učenja				
	Sposobnost Br. 6: inkorporisati GV/ELJP principe i praksu u nečiju nastavu				
	Sposobnost Br. 7: uspostavljanje osnovnih pravila za pozitivnu etiku u školi				
	Sposobnost Br. 8: izrada sklopa strategija da bi osigurali prostor za diskusiju				
	Sposobnost Br. 9: upotreba raznovrsnih pristupa za analizu				
Nastava i aktivnosti učenja koji razvijaju GV/ELJP kroz partnerstvo i zajednicu	Sposobnost Br. 10: sredina za učenje koja promoviše upotrebu raznovrsnih izvora				
	Sposobnost Br. 11: saradnja u radu u okviru određenog partnerstva sa zajednicom				
	Sposobnost Br. 12: strategije za borbu svih vrsta diskriminacije				
Implementacija i evaluacija učestvovanja u GV/ELJP pristupu	Sposobnost Br. 13: evaluacija obuhvatanja učenika u donošenju odluka				
	Sposobnost Br. 14: model demokratskog građanstva i vrednosti ljudskih prava, stavova i odredaba				
	Sposobnost Br. 15: razmatranje, nadgledanje i evaluacija nastavnih metoda etike i učenika				
Sveukupna procena	Sve kvalifikacije				

Tabela A2: Rubrike za samo-evaluaciju

**10.3. Akcioni plan za profesionalni razvoj (GV/ELJP samo-evaluacija
akcioni plan za nastavnike pojedince i edukatore nastavnika)**

Polje razvoja	Akcija	Ko?	Kada?	Kriterijum uspeha za ciljeve koje treba ispuniti

Tabela A3: Forma za akcioni plan nastavnika i profesionalni razvoj

11. Reference i resursi

11.1. Resursi koji su citirani u priručniku

Reference citirane u predlogu

Backman, E. i Trafford, B., *Demokratsko upravljanje školama*, objavljuje Savet Evrope, Strasburg, 2007.

Bîrzea, C. et al., *Cela Evropska studija o edukaciji pravila demokratskog građanstva*, objavljuje Savet Evrope, Strasburg, 2004.

Bîrzea, C. et al., *Oprema da bi osigurali edukaciju demokratskog građanstva u školama*, objavljuje Savet Evrope, Savet Evrope, 2005.

Savet Evrope, *Edukacija o demokratskom građanstvu i ljudskim pravima, program aktivnosti (2006-2009)*, "Učiti i živeti u demokratiji za sve", DGIV/EDU/CAHCIT (2006) 5, 14 Mart 2006.

Eurydice, *Građansko obrazovanje u školama Evrope*, 2005.

Huddleston, T., *Od studentskog glasa do podeljene odgovornosti: efektivna praksa u demokratskom upravljanju školama u Evropi*, Mreža Evropskih fondacija i Savet Evrope, 22 Maj 2007.

Huddleston, T. (ed.), *Obuka nastavnika za edukaciju građanskog vaspitanja i ljudskih prava*, objavljuje Savet Evrope, Strasburg, 2005.

Naval, Print i Iriate, "Civilna edukacija u Španiji: kriticko razmatranje pravila", (Online) *Magazin o edukaciji društvenih nauka*; i Osler i Starkey, odeljak 10, 2005 (vidi dole, Odeljak A).

Reference citirane u uvodu

Bîrzea, C. et al., *Oprema da bi osigurali edukaciju demokratskog građanstva u školama*, objavljuje Savet Evrope, Savet Evrope, 2005.

Bolivar, *Non scholae sed vitae discimus: limites y problemas de la transversalidad* [Ogranicenja i problemi u pristupu promene programa rada] *Revista de Educacion*, 309, pp. 23-65, Enero-Abril 1995.

Evropska Komisija, Generalni Direktorij za Obrazovanje i Kulturu, *Zajednicki Evropski principi za kvalifikacije nastavnika*, predstavljeno na Evropskoj Konferenciji za testiranje zajednickih evropskih principa i Sposobnost nastavnika, Brisel, 20-21 Jun 2005.

Kerr, D., "Građanstvo: lokalno, nacionalno i medunarodno", in Gearon, L. (ed.), *Learning to teach citizenship in the secondary school*, London, 2003.

OECD, "The definition and selection of key competencies", DeSeCo publications, 2005, www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf.

ORE (Observatoire des Reformes en Education), *Revisiting the concept of competence as an organizing principle for programs of study: from competence to competent action*, ORE, Montreal, 2006.

Weinert, Franz E., *Koncept Sposobnost*, Max Planck Institute za Psihološko istraživanje, Minhen, 1999.

Reference citirane u pregledu

Crick, B., *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*, the Crick report, London: QCA, 1998.

Davies, I., "What subject knowledge is needed to teach citizenship education and how can it be promoted? A discussion document for consideration by initial teacher education tutors", 2003, Cited website: www.citized.info.

Habermas J., *The theory of communicative action*, Volume 1, Cambridge, UK: Polity Press, 1984.

Habermas, J., *The theory of communicative action*, Volume 2, Cambridge, UK: Polity Press, 1987.

Luke, A., Muspratt, S., & Freebody, P. (eds), *Constructing critical literacies: teaching and learning textual practice*, Cresskill NJ: Hampton Press, 1997.

McNamara, D., "Subject knowledge and its application: problems and possibilities for teacher educators", *Journal of Education for Teaching*, 17 (2), pp. 113-128, 1991.

Reece, P. and Blackall, D., "Making news: literacy for citizenship", <http://makingnewstoday.uow.edu.au> (March 2008).

Schulman, L., "Those who understand: knowledge growth in teaching", *Educational Researcher*, 15, pp. 4-14, 1986.

Reference za Odeljak A

Audigier, F., *Basic concepts and core competencies for education for democratic citizenship*, Council of Europe, 2000.

Banks, J.A., *Handbook of research on multicultural education*, Simon & Schuster/Macmillan, Njujork, 1995.

Davies, I., "What subject knowledge is needed to teach citizenship education and how can it be promoted? A discussion document for consideration by initial teacher education tutors", Cited website: www.citized.info, 2003.

McNamara, D., "Subject knowledge and its application: problems and possibilities for teacher educators", *Journal of Education for Teaching*, 17(2), 1991.

Naval, C., Print, M. and Veldhuis, R., "Education for democratic citizenship in the new Europe", *European Journal of Education*, 37(2), 2002.

Osler, A. i Starkey, H., "Education for democratic citizenship: a review of research, policy and practice 1995-2005", *Academic Review*, BERA, 2005.

QCA, *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools* (the Crick report), QCA, London, 1998.

Shulman, L., "Those who understand: knowledge growth in teaching", *Educational Researcher*, 15, pp. 4-14, 1986.

Sliwka, E., Diedrick, M. and Hofer, M. (eds), *Citizenship education – Theory, research, practice*, Waxmann, Münster, 2006.

Torney-Purta, J. et al., *Citizenship and education in twenty-eight countries: civic knowledge and engagement at age fourteen*, International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), Amsterdam, 2001.

Wieviorka, M., *The arena of racism*, Sage, London, 1995.

Reference za Odeljak B

Backman, E. i Trafford, B., *Democratic governance of schools*, Council of Europe Publishing, Strasburg, 2007.

Black, P. et al., *Assessment for learning: putting it into practice*, Open University Press, New York, 2003.

Cunningham, J., "Rights, responsibilities and school ethos", in Baglin Jones, E. and Jones, N. (eds), *Education for citizenship: ideas and perspectives for cross-curricular study*, Kogan Page, London, 1992.

Devries, R. and Zan, B., *Moral classrooms, moral children: creating a constructivist atmosphere in early education*, Columbia University Press, New York, 1994.

Duerr, K., Spajic-Vrkas, V. and Ferreira Martins, I., *Strategies for learning democratic citizenship*, Council of Europe, 2000.

Goleman, D., *Emotional intelligence*, Bantam Books, New York, 1995.

QCA, *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools* (the Crick report), QCA, London, 1998.

Rogers, B., *The language of discipline: a practical approach to effective classroom management*, Northcote House Publishers, Plymouth, 1994.

Reference za odeljak C

Ajegbo, K., "Curriculum review: diversity and citizenship", DfES, London, 2007.

Billig, S. and Shelley, H., *Research on K-12 school-based service-learning. The evidence builds*. PhiDelta Kappan, Science Education, Bloomington, in a study sponsored by the Carnegie Corporation of New York and CIRCLE (Center for Information and Research on Civic Learning and Engagement), 2000.

Citizenship Foundation, *Education for citizenship, diversity and race equality: a practical guide*, Citizenship Foundation, London, 2003.

Council of Europe, "Learning and living democracy. Concept paper", Ad hoc Committee of Experts for the European Year of Citizenship through Education, CAHCIT, Council of Europe, Strasbourg, 2005.

Dewey, J., *Democracy and education*, NY Free Press, New York (1916) 1966. Also available at Google books: <http://books.google.com>.

Donnelly, C., "What price harmony? Teachers' methods of delivering an ethos of tolerance and respect for diversity in an integrated school in Northern Ireland", *Educational Research*, Vol. 46 (1), 2004.

Giroux, H., *Ideology culture and the process of schooling*, Temple University Press, Philadelphia/Falmer Press, London, 1981.

Gearon, L., "NGOs and education: some tentative considerations", *Reflecting Education*, 2 October 2006. Gowran, S., *Opening doors: school and community partnership in poverty awareness and social education initiatives*, draft guidelines for partnership development, Curriculum Development Unit, CDVEC and Combat Poverty Agency, Dublin, 2004.

Hart, R., *Children's participation: the theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care*, Earthscan, London, 1997.

Held, D., "Democracy and the new international order", in Achibugi, D. and Held, D. (eds), *Cosmopolitan democracy*, Polity Press, Cambridge, 1995.

Osler, A., "The Crick report: difference, equality and racial justice", *Curriculum Journal*, 11(1), 2000.

Osler, A. and Starkey, H., "Learning for cosmopolitan citizenship: theoretical debates and young people's experiences", *Educational Review*, 55 (3), 2003.

QCA, *Play your part: post-16 citizenship*, QCA, London, 2004.

Zacharakis-Jutz, J. and Flora, J., "Issues and experiences using participatory research to strengthen social capital in community development", in Armstrong, P., Millerm, N. and Zukas, M.

Reference za Odeljak D

- Backman, E. i Trafford, B., *Democratic governance of schools*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2007.
- Bandura, A., *Social foundations of thought and action: a social cognitive theory*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ, 1986.
- Barell, J., *Teaching for thoughtfulness. Classroom strategies to enhance intellectual development*, Longman, London, 1991.
- Brookfield, S.D., *Becoming a critically reflective teacher*, Jossey-Bass, San Francisco, 1995.
- Goodlad, J., *A place called school*, McGraw-Hill, New York, 1984. Dostupno na Google books: <http://books.google.com>.
- Huddleston, T. (ed.), *Tool on teacher training for education for democratic citizenship and human rights education*, Council of Europe, Strasbourg, 2005.
- Huddleston, T. and Kerr, D. (eds), *Making sense of citizenship: a continuing professional development handbook*, Hodder Education, London, 2006.
- Rowe, D., *The business of school councils*, Citizenship Foundation, London, 2003.
- Zeichner, K., "The reflective practitioner", in Reason, P. and Bradbury, H. (eds), *Handbook of action research: participative inquiry and practice*, Sage, London, 2001.

Reference citirane u dodatku

- Reiman, A.J., & Thies-Sprinthall, L., *Mentoring and supervision for teacher development*, Addison-Wesley Longman, New York, 1998.

11.2. Ostali resursi

Resursi za analizu i evaluaciju

- Black, P. et al., "The nature and value of assessment for learning", 2003, www.umds.ac.uk/content/1/c4/73/57/formative.pdf.
- Jerome, L., "Assessment in citizenship education", 2003, www.citized.info/pdf/commarticles/Lee_Jerome_Assessment_workshop.pdf.
- Klenowski, V., *Developing portfolios for learning and assessment: processes and principles*, RoutledgeFalmer, London, 2002.
- QCA, *Assessing citizenship*, HMSO, London, 2006.

Resursi za bavljenje kontroverznim pitanjima

- Citized, "Conference report on the teaching of controversial issues", 2006, www.citized.info/pdf/conferences/31_03_06report.pdf.
- Citizenship Foundation, *Teaching about Iraq and other controversial issues*, 2003, www.citizenshipfoundation.org.uk/main/resource.php?s124
- Claire, H. and Holden, C. (eds), *The challenge of teaching controversial issues*, Trentham Books, Oakhill, 2007.
- Gollob, R. and Krapf, P., *Living in democracy – lesson plans for lower secondary level (EDC/HRE Volume III)*, Council of Europe, Strasbourg, 2008.
- OSCE, "Toledo Guiding Principles – Teaching about religions and beliefs", 2008. www.osce.org/publications/odihr/2007/11/28314_993_en.pdf.

Prodavci publikacija Saveta Evrope

BELGIUM/BELGIQUE

La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 231 04
35
Fax: +32 (0)2 735 08 60
E-mail:
order@libeurop.be
<http://www.libeurop.be>

Jean De Lannoy/DL Services
Avenue du Roi 202 Koningslaan
BE-1190 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 538 43 08
Fax: +32 (0)2 538 08 41
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
<http://www.jean-de-lannoy.be>

BOSNIA AND HERZEGOVINA/ BOSNIE-HERZÉGOVINE

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V
BA-71000, SARAJEVO
Tel.: +387 33 640 818
Fax: +387 33 640 818
E-mail: robertsplus@bih.net.ba

CANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
1-5369 Canotek Road
CA-OTTAWA, Ontario K1J 9J3
Tel.: +1 613 745 2665
Fax: +1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
<http://www.renoufbooks.com>

CROATIA/CROATIE

Robert's Plus d.o.o.
Marasovićeve 67
HR-21000, SPLIT
Tel.: +385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: +385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

CZECH REPUBLIC/ RÉPUBLIQUE TCHÈQUE

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: +420 2 424 59 204
Fax: +420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
<http://www.suweco.cz>

DENMARK/DANEMARK GAD

Vimmelskafet 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: +45 77 66 60 00
Fax: +45 77 66 60 01
E-mail: gad@gad.dk
<http://www.gad.dk>

FINLAND/FINLANDE

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: +358 (0)9 121
4430
Fax: +358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilau@akateeminen.com
<http://www.akateeminen.com>

FRANCE

La Documentation française
(diffusion/distribution France entière)
124, rue Henri Barbusse
FR-93308 AUBERVILLIERS CEDEX
Tél.: +33 (0)1 40 15 70 00
Fax: +33 (0)1 40 15 68 00
E-mail: commande@ladocumentationfrancaise.fr
<http://www.ladocumentationfrancaise.fr>

Librairie Kléber
1 rue des Francs
Bourgeois FR-67000
STRASBOURG Tel.: +33
(0)3 88 15 78 88
Fax: +33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kléber@coe.int
<http://www.librairie-kléber.com>

GERMANY/ALLEMAGNE AUSTRIA/AUTRICHE

UNO Verlag GmbH
August-Bebel-Allee 6
DE-53175 BONN
Tel.: +49 (0)228 94 90 20
Fax: +49 (0)228 94 90 222
E-mail: bestellung@uno-verlag.de
<http://www.uno-verlag.de>

GREECE/GRÈCE

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINA I
Tel.: +30 210 32 55
321
Fax: +30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
<http://www.kauffmann.gr>

HUNGARY/HONGRIE

Euro Info Service
Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Tel.: +36 1 329 2170
Fax: +36 1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
<http://www.euroinfo.hu>

ITALY/ITALIE

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Tel.: +39 0556
483215
Fax: +39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
<http://www.licosa.com>

MEXICO/MEXIQUE

Mundi-Prensa México, S.A. De C.V.
Río Pánuco, 141 Delegación Cuauhtémoc
MX-06500 MÉXICO, D.F.
Tel.: +52 (01) 55 55 33 56
58
Fax: +52 (01) 55 55 14 67 99
E-mail: mundiprensa@mundiprensa.com.mx
<http://www.mundiprensa.com.mx>

NETHERLANDS/PAYS-BAS

Roodveldt Import BV
Nieuwe Hemweg 50
NL-1013 CX AMSTERDAM
Tel.: +31 20 622 8035
Fax: +31 20 625 5493
Website: www.publidis.org
Email: orders@publidis.org

NORWAY/NORVÈGE

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: +47 2 218 8100
Fax: +47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
<http://www.akademika.no>

POLAND/POLOGNE

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: +48 (0)22 509 86
00
Fax: +48 (0)22 509 86 10
E-mail:
arspolona@arspolona.com.pl
<http://www.arspolona.com.pl>

PORTUGAL

Livraria Portugal
(Dias & Andrade, Lda.)
Rua do Carmo, 70
PT-1200-094 LISBOA
Tel.: +351 21 347 42 82 / 85
Fax: +351 21 347 02 64
E-mail:
info@livrariaportugal.pt
<http://www.livrariaportugal.pt>

RUSSIAN FEDERATION/ FÉDÉRATION DE RUSSIE

Ves Mir
17b, Butlerova ul.
RU-101000 MOSCOW
Tel.: +7 495 739 0971
Fax: +7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
<http://www.vesmirbooks.ru>

SPAIN/ESPAGNE

Mundi-Prensa Libros, s.a.
Castelló, 37
ES-28001 MADRID
Tel.: +34 914 36 37
00
Fax: +34 915 75 39 98
E-mail:
libreria@mundiprensa.es
<http://www.mundiprensa.com>

SWITZERLAND/SUISSE

Planetis Sàrl
16 chemin des pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: +41 22 366 51
77
Fax: +41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: +44 (0)870 600 5522
Fax: +44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
<http://www.tsoshop.co.uk>

UNITED STATES and CANADA/ ÉTATS-UNIS et CANADA

Manhattan Publishing Company
468 Albany Post Road
US-CROTON-ON-HUDSON, NY 10520
Tel.: +1 914 271 5194
Fax: +1 914 271 5856
E-mail: Info@manhattanpublishing.com
<http://www.manhattanpublishing.com>

Council of Europe Publishing/Editions du Conseil de l'Europe

FR-67075 STRASBOURG Cedex

*Tel.: +33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: +33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website:
<http://book.coe.int>*

